

דני ברקוביץ

**האם ניתן לכרות את ראשי ההידרה?
המערכה להחלשת חזבאללה**

המכון למחקרי ביטחון לאומי

מטרותיו של המכון למחקרי ביטחון לאומי, שהוקם ב-2006, הן שתיים: הראשונה – לבצע מחקר בסיסי, העומד במבחן אמות המידה האקדמיות הגבוהות ביותר והעוסק בתחומי הביטחון הלאומי של ישראל, המזרח התיכון והמערכת הבינלאומית. השנייה – לתרום לדיון הציבורי ולעבודת הממשל בנושאים הנמצאים – או אמורים להימצא - בראש סדר היום הביטחוני של ישראל.

קהל המטרה של המרכז הוא: הקהילייה האקדמית, העוסקת בתחומי הביטחון, בישראל ובעולם, דרג מקבלי ההחלטות ומעצבי דעת הקהל בישראל והציבור המתעניין באשר הוא.

הדעות המובעות במזכר זה הן דעותיו של המחבר לבדו ואינן משקפות בהכרח את עמדות המרכז, נאמניו, או האישים והגופים התומכים בו.

פרסום המזכר הזה מעיד שהוא נמצא ראוי לעיון הציבור.

דני ברקוביץ

האם ניתן לכרות את ראשי ההידרה? המערכה להחלשת חזבאללה

דצמבר 2007

מזכר 92

Can the Hydra be Beheaded?

The Campaign to Weaken Hizbollah

Dani Berkovich

המכון למחקרי ביטחון לאומי

חיים לבנון 40

ת.ד. 39950

תל־אביב 61398

טל': 03-640-0400

פקס: 03-744-7590

דוא"ל: info@inss.org.il

<http://www.inss.org.il>

ISBN: 978-965-7425-03-9

© כל הזכויות שמורות

הביא לדפוס: משה גרונדמן

עיצוב גרפי: מיכל סמו־קובץ

עיצוב השער: יעל כפיר

דפוס: מאה הפקות

תקציר

הגישות שנקטו ישראל והזירה הבין-לאומית להתמודדות עם חזבאללה – שנעו בין עידוד שילובו בפוליטיקה הלבנונית ובין הפעלת כוח – לא הביאו עד כה להחלשת הארגון. לפיכך ההתמודדות עם חזבאללה מחייבת אימוץ גישה אחרת שתביא בחשבון את עוצמותיו השונות נוסף על כוחו הצבאי ואת התהליכים והמגמות בסביבתו הקרובה והרחוקה, המשפיעים על התנהלותו, בין היתר האפשרות שאיראן תהפוך בתוך זמן קצר למעצמה גרעינית, או תפנית ביחסים בין ישראל לסוריה לכיוון של עימות צבאי או שלום.

ניתן לנסח את התכלית האסטרטגית בהתמודדות עם חזבאללה כך: צמצום האיום שמציב הארגון לביטחונה של ישראל וליציבות באזור באמצעות החלשת עוצמתו והפיכתו לשחקן זניח ולא רלוונטי במשוואות האזוריות. על-פי התפיסה הזאת, מערכה אפקטיבית להחלשת חזבאללה צריכה להתמקד בנטרול מקורות העוצמה שלו ובהם הסיוע של איראן וסוריה, התמיכה של העדה השיעית בלבנון, מנהיגותו של חסן נצראללה והתנאים הייחודיים של לבנון. ישנם כמה תנאים בסיסיים שמימושם יכול לגרום להחלשת חזבאללה:

- **פגיעה בקשר בין איראן וחזבאללה.** זהו התנאי המשמעותי ביותר לפגיעה בעוצמתו הכוללת של חזבאללה. ניתוקו של חזבאללה מאיראן יהיה מכה קשה לארגון – ליכולתו הצבאית, למשק משאביו ולדרכו האידיאולוגית. המצב היחיד שבו יכול להתרחש ניתוק כזה ולהשפיע באופן אפקטיבי על חזבאללה הוא נפילת המשטר האסלאמי באיראן. סנקציות ולחצים שונים על איראן יכולים להשפיע באופן מוגבל וזמני בלבד על מדיניותה כלפי חזבאללה.

- **שינוי מדיניותה של סוריה כלפי חזבאללה.** פגיעה בקשר בין חזבאללה ובין סוריה יכולה להתרחש בנסיבות הבאות: הפלת המשטר הנוכחי שתוביל לשינוי האוריינטציה הפוליטית-אידיאולוגית ולשינוי המדיניות; שינוי המדיניות של המשטר הקיים בעקבות הסכם שלום עם ישראל וכחלק מחבילת הסדרים אזורית; הגברת הפיקוח והלחצים הבין-לאומיים על סוריה; קרע או משבר ביחסים בין סוריה ובין איראן.

- **חיזוק המעטפת המדינית הלבנונית.** ככל שלבנון תהיה חזקה יותר כך היא תוכל להטיל בהדרגה מגבלות רבות יותר על חזבאללה, שאינן קיימות כיום, לפקח

על פעולותיו ולצמצם את מרחב התמרון שלו, אף כי לא תוכל לנטרל לחלוטין את עוצמתו. לשם כך צריכים להתרחש כמה תהליכים: המשך והעמקה של המעורבות הבין-לאומית והמעורבות האזורית שתכליתן חיזוק המדינה הלבנונית ומנגנוניה; שינוי התרבות הפוליטית שלה ואולי אף של שיטת הדמוקרטיה העדתית החותרת לשימור הסטטוס-קוו ולפשרות בשם העיקרון המקודש של האיזון העדתי; בלימת החתרנות הזרה, בעיקר מצד סוריה.

• **החלשת הזיקה בין חזבאללה ובין העדה השיעית.** גם אם לא ניתן לעצור את התהליכים הדמוגרפיים בלבנון, החלשת הזיקה של העדה לחזבאללה תהפוך את האפשרות של לבנון שיעית לפחות מאיימת על ישראל. הנסיבות שיכולות לתרום להתרופפות הזיקה הזאת הן: היחלשות עוצמתו הכלכלית של חזבאללה, וכתוצאה מכך פגיעה ביכולתו לתחזק את המערך הסוציאלי הנרחב בקרב השיעים; קיומה של חלופה פוליטית לחזבאללה; והגברה משמעותית של מעורבות המדינה הלבנונית בקרב האוכלוסייה הזאת.

• **פגיעה בהנהגה, בנכסים, ביכולות ובמשאבים באמצעות מערכה חשאית.** לחזבאללה, כארגון בעל תפקודיים מדינתיים, יש נכסים ומנגנונים רבים שפגיעה בהם יכולה לשבש את פעילותו, להחליש את יכולותיו ולהגביר את מרכיב אי-הוודאות ביחס למהלכיו של היריב. זאת, באמצעות לוחמה כלכלית, לוחמה קיברנטית, לוחמה תקשורתית ומבצעים מיוחדים בחתימה נמוכה. אפשרות נוספת היא סיכול ממוקד של מנהיגי חזבאללה, בייחוד של המזכ"ל נצראללה. ההנחה היא שסילוקו של נצראללה יפגע באופן משמעותי בארגון ויקנה לישראל הישג תודעתי מן המעלה הראשונה, שיאיץ את תהליך החלשתו של הארגון גם במחיר של "תופעות לוואי" כמו פעולות גמול מצד הארגון נגד ישראל.

מניתוח התנאים עולה כי בנסיבות הקיימות מימושם בעייתי מאוד, או שהוא כרוך בתהליכים שיכולים להימשך זמן רב. כך, למשל, הסבירות לשינוי המשטר באיראן או בסוריה נמוכה, וכך גם הסיכוי לתמורות אסטרטגיות בתקופה הקרובה בעוצמתה של המדינה הלבנונית וביחסים בין חזבאללה לעדה השיעית; אלה הם גם תחומים שהשפעתה של ישראל עליהם מעטה.

לעומת זאת, הסיכוי לשינוי במדיניותה של סוריה כלפי חזבאללה גבוה הרבה יותר, ולישראל יש השפעה מסוימת על התהליך. שינוי כזה יכול להתחולל כתוצאה מהפעלת לחצים על סוריה על-ידי המערכת הבין-לאומית (הגברת הפיקוח על מעברי הגבול עם לבנון, הטלת סנקציות) או הפעלת כוח על-ידי ישראל במטרה להניא את סוריה מלהמשיך לסייע לחזבאללה. ואולם מהלך כזה עלול להביא להסלמה צבאית בין ישראל ובין סוריה, בייחוד לנוכח הרגישות הביטחונית ההדדית הגבוהה בין הצדדים.

לחלופין, חידוש המשא-ומתן המדיני בין ישראל וסוריה על החזרת רמת-הגולן וקשירתו למערכת הסדרים אזורית לבלימת הרדיקליזם בשושבינות בין-לאומית הדוקה יכול להוביל לפתרונות יצירתיים בהסכם הסופי – בין היתר בעניין הפיקוח על הגבול בין סוריה ולבנון ובעניין הזיקה בין החזרת רמת-הגולן ובין הסיוע של סוריה לחזבאללה. עם זאת, קיים סיכוי נמוך לכך שהמשטר הסורי יהפוך את עורו וינתק לחלוטין את קשריו עם חזבאללה ועם איראן בהעדר חלופות הולמות מבחינתו לקשרים האלה. ולמרות הכל, לסוריה – בניגוד לאיראן ולחזבאללה – יש אפשרות לבחור בין אופציית ההתנגדות ובין אופציית השלום בלי שיהיה עליה לעבור שינויים מהותיים באופי המשטר שלה. לכן סוריה נתפסת בעיני יריבי "ציר ההתנגדות" כמי שביכולתה לפרק את המשולש האסטרטגי ולתקוע טריז ב"סהר השיעי" במזרח-התיכון.

הדבר שיכול לתרום ליישום של חלק מן התנאים, או לפחות ליצירת נסיבות נוחות יותר ליישומם, הוא קונצנזוס בין-לאומי בדבר הצורך בהחלשת הארגון ובהסרת האיום שהוא מציב על היציבות באזור. לשם כך חיוני שישררו הסכמה ותיאום לפחות בין ישראל, ארצות-הברית, מדינות האיחוד האירופי והמחנה הערבי המתון במסגרת מעין קואליציה בין-לאומית.

הסיכוי להתגבשותה של קואליציה כזאת בנסיבות הקיימות אינו גדול, בעיקר בשל ההבדלים בגישות של ארצות-הברית, של מדינות האיחוד האירופי ושל הגוש הערבי המתון. בנסיבות כאלה מדיניותה של ישראל צריכה להתבסס על ארבעה נדבכים במסגרת המערכה להחלשתו של חזבאללה:

- **עידוד התגבשותה של קואליציה בין-לאומית אפקטיבית.** ישראל תתקשה לממש לבדה את מרבית התנאים להחלשת חזבאללה, ולכן יש לה אינטרס ברור לעודד את קיומה של קואליציה כזאת. ואולם עליה להקפיד על פרופיל מדיני נמוך, שכן דווקא חלק משותפיה הפוטנציאליים של ישראל לקואליציה נגד חזבאללה מן הצד הערבי יכולים להתייחס אליה יותר כאל נטל מאשר כאל נכס.

- **נכונות מותנית לויתורים ולגמישות מדינית בהקשר הסורי והלבנוני.** ישראל יכולה לעמוד בפני ציפייה, ואולי אף דרישה, מצד הזירה הבין-לאומית והזירה האזורית לויתורים משמעותיים לשם ייצובו של האזור בכלל, ושל סדר חדש בלבנון בפרט: ויתורים ומחווות בהקשר הלבנוני (החזרת חוות שבעא); חידוש המשא-ומתן עם סוריה מתוך הנחה כי הדבר יתניע תהליך שיאפשר לסוריה למלא תפקיד בונה בסדר האזורי; ויתורים בסוגיה הפלסטינית. מכל מקום, מחווה של ישראל כלפי סוריה או כלפי לבנון, שלא תהיה מותנית בערביות למאמץ בין-לאומי משמעותי שמטרתו החלשת חזבאללה, תהיה חסרת ערך, ואולי אף תפגע במעמדה האסטרטגי של ישראל, שכן ישראל תיסוג (שוב) משטחים בלי לקבל תמורה מדינית הולמת.

• **שליטה בקונפליקט עם חזבאללה.** על ישראל להיות ערוכה למצב שבו יימשכו המגמות המאפשרות כיום לחזבאללה לחזק את עוצמתו. עליה להיות ערוכה בייחוד לאפשרות שהארגון יחדש את פעולותיו המבצעיות נגד ישראל או יעשה נגדה פרובוקציות – מגמה שיכולה להתחזק ככל שיגבר הלחץ הפנימי והבין-לאומי על חזבאללה או על פטרוניו. ההיגיון המסדר צריך להיות של שליטה בקונפליקט, תוך שבירת הדפוס שהיה קיים במקרים רבים לפני מלחמת לבנון השנייה שלפיו חזבאללה הוא זה שקבע את כללי המשחק וישראל הגיבה לצעדיו.

המאמץ העיקרי של ישראל צריך להתמקד ביצירת הרתעה יציבה ואמינה מול חזבאללה, בהגבלת האלימות באמצעות כללי משחק שיוגדרו על-ידי ישראל ובניהול מבוקר של הסלמה אם המצב ידרדר. ההרתעה הזאת יכולה להתבסס בין היתר על דימוייה של ישראל – מדינה היוזמת מהלכים, מפעילה כוח באופן לא פרופורציונלי ובעלת יכולת ענישה. בד-בבד על ישראל להיערך לאפשרות של עימות נוסף עם חזבאללה. ואולם הפעם היא לא תוכל להרשות לעצמה שהעימות הזה – אם יפרוץ – יסתיים בפחות מהחלשה ברורה וחד-משמעית של עוצמת הארגון, זאת בלי שתוצאת העימות תהיה מלווה בקריסת מסגרת המדינה הלבנונית.

• **ניהול מערכה חשאית מתמדת.** מערכה כזאת נגד חזבאללה יכולה להשיג כמה מטרות בעת ובעונה אחת: פגיעה בנכסי חזבאללה ובתפקודו, החלשתו, הישג תודעתית וביסוס הרתעה אמינה מולו. המסר שלפיו גם ל"ציר ההתנגדות" יש נקודות תורפה יהיה מכוון לא רק לחזבאללה אלא גם לפטרוניו ולתומכי הארגון בעולם הערבי ששאבו עידוד מהישגי הארגון במלחמת לבנון השנייה.

יש לראות אם כן במערכה נגד חזבאללה אסטרטגיה רבתי, השואבת את הלגיטימציה שלה מסעיף 7 של מגילת האו"ם המתיר שימוש בכוח למניעת אלימות. זהו תהליך מורכב וממושך ללא קיצורי דרך ויש לו היבטים מדיניים, דיפלומטיים ואופרטיביים. על ישראל והקהילה הבין-לאומית לבחור בין השלמה עם קיומו של חזבאללה המתעצם כחלק מהמומנטום שבו נמצא "ציר ההתנגדות" ובין נקיטת מהלכים אפקטיביים להחלשת הארגון – דבר שסייע לבלימת הגל הרדיקלי. לתהליך ייצובה של לבנון והסדרת יחסיה עם ישראל תהיה השפעה חיובית על האזור כולו. למרות הקשיים הרבים בדרך להשגת רוב התנאים להחלשת חזבאללה, הדבר אפשרי, ויפה שעה אחת קודם.

תוכן העניינים

5	תקציר
11	הקדמה
13	מבוא
13	מאפייני חזבאללה
15	יעדיו של חזבאללה – בין חזון אידיאולוגי למטרות ריאליות
17	פרק א
17	מקורות העוצמה
17	התמיכה החיצונית מצד סוריה ואיראן – העומק האסטרטגי
19	תמיכת העדה השיעית
21	מנהיגות נצראללה
23	התנאים הייחודיים של לבנון
25	פרק ב
25	ממדי העוצמה
25	העוצמה הצבאית
28	העוצמה הכלכלית-סוציאלית
30	העוצמה התודעתית
32	העוצמה הפוליטית בזירה הלבנונית
37	פרק ג
37	השלכות מעגלים חיצוניים על מצבו האסטרטגי של חזבאללה
37	המעגל השיעי – שאלת יציבות תמיכת העדה השיעית
40	המעגל הלבנוני – יחסים מורכבים בין המדינה לארגון
43	המעגל האזורי – המאבק על עיצוב המזרח-התיכון
48	המעגל הבין-לאומי – מחולל התפניות?
	פרק ד
	האם ניתן להשפיע על מצבו האסטרטגי של חזבאללה –
53	הניסיון הישראלי
53	הפעלת כוח כמדיניות מובילה
57	חיפוש הפתרון בדמשק
58	אסטרטגיות חלופיות

61	האם ניתן לכרות את ראשי ההידרה?	סיכום
61	הנחות היסוד	
62	התנאים להחלשת חזבאללה	
69	משקלה של ישראל	
73	מגמות התפתחות אפשריות בחזבאללה – חמישה תרחישים	נספח
73	תרחיש א – התחזקות העוצמה	
75	תרחיש ב – החלשות העוצמה	
77	תרחיש ג – הידרדרות פנימית עד כדי מלחמת אזרחים	
79	תרחיש ד – שבירת כללי המשחק הפוליטיים	
81	תרחיש ה – הפיכה צבאית	
85		הערות

הקדמה

מטרת המחקר הזה היא לנתח את מאזן עוצמתו של חזבאללה ואת התהליכים החיצוניים המשפיעים על מצבו האסטרטגי כבסיס לבירור כיווני ההתפתחות האפשריים של הארגון. הנחת המחקר היא שזיהוי נכון של מקורות העוצמה והבנת התהליכים האלה יכולים לסייע לגיבוש מדיניות אפקטיבית לשם השגת התכלית האסטרטגית שאותה ניתן לנסח כך: צמצום האיום שמציב הארגון לביטחונה של ישראל וליציבות באזור באמצעות החלשת עוצמתו והפיכתו לשחקן זניח ולא רלוונטי במשוואות האזוריות. על סמך זאת מבקש המחקר להציג כמה תנאים הכרחיים העשויים לסייע להחלשת חזבאללה ולברר את מידת השפעתה של ישראל על מימושם.

ישראל מתמודדת אמנם עם אתגרים קשים יותר מאשר המאבק עם חזבאללה – הגרעין האיראני והבעיה הפלסטינית – ואולם מענה לאתגרים שמציב חזבאללה יכול לסייע לה גם בהתמודדויות האחרות. המערכה מול חזבאללה לא נועדה רק ליישב את הקונפליקט בין ישראל ללבנון, שייותר בעינו כל עוד חזבאללה ישמור על עוצמתו במדינה הזאת, אלא לסייע לעיצוב הסביבה האסטרטגית של ישראל, כאשר לתהליך ייצובה של לבנון והסדרת יחסיה עם ישראל תהיה השפעה חיובית על האזור כולו. בפרק א ובפרק ב ינותח מאזן העוצמה של חזבאללה. בפרק ג יידונו ההתפתחויות האסטרטגיות במעגלי ההשפעה השונים הפועלים על חזבאללה והשפעתן על מאזן העוצמה של הארגון. בפרק ד יתואר ניסיונה של ישראל להשפיע על מדיניותו של חזבאללה. בפרק הסיכום תיבחן השאלה כיצד ניתן להביא להחלשת חזבאללה. בנספח לחיבור זה יוצגו חמישה תרחישים שונים שיכולים להביא לשינוי כיוון בארגון ויידונו השלכותיהם על ישראל תוך הצבעה על התנאים הכרחיים למימושו של כל תרחיש. אני מקווה כי המחקר הזה, שנערך בחסותו של המכון למחקרי בטחון לאומי, ישמש נדבך נוסף בחשיבה האסטרטגית הקיימת בישראל באשר לאופן ההתמודדות עם חזבאללה ועם האתגרים האזוריים.

מבוא

מורכבות האתגר שמציב חזבאללה בפני ישראל

זה שלושה עשורים מתמודדת מדינת ישראל עם ארגון חזבאללה הלבנוני המציב בפניה אתגר ביטחוני מורכב. ארגון זה מהווה איום צבאי ישיר על חלקים נרחבים של ישראל; מסייע לטרור הפלסטיני תוך כדי חתירה לסכל מציאת מוצא לסכסוך הישראלי-פלסטיני; משמש נדבך (רדום אמנם) במערך הטרור העולמי; תורם, בהיותו סוכן השפעה פעיל וקולני של הציר הרדיקלי האזורי, לערעור היציבות במזרח-התיכון, תוך הפצת מודל "ההתנגדות", וחותר לשינוי הסדר הפוליטי הקיים במסגרת המדינתית שבה הוא פועל. בהקשר הזה מקדם חזבאללה תפיסת עולם אשר שבה וקונה שביטה בעולם הערבי, בייחוד בזירה הפלסטינית, שעיקריה הם אי השלמה עם קיומה של ישראל, שאיפה להשמדתה באמצעות התשה מתמשכת ופתרון המחלוקות עמה באמצעות אלימות בלבד. אגב כך, הוא מטיל צל על דימוי ההרתעה של ישראל.

מהו חזבאללה

לחזבאללה יש ארבעה ממדים עיקריים:

• **תנועה אידיאולוגית אסלאמית מהפכנית.** חזבאללה הוקם ב-1982 כתנועה אידיאולוגית רדיקלית המבטאת את ערכי המהפכה האסלאמית האיראנית ואת התמורות שחלו בעדה השיעית לכיוון של אקטיביזם פוליטי. חזבאללה צבוע אמנם בגוונים לבנוניים, אך הוא שואב את הלגיטימציה להתנהלותו דווקא מחוץ ללבנון – מן ההנהגה הדתית-פוליטית של איראן שלהנחיותיה יש תוקף דתי מחייב עבורו לנוכח הדבקות של ראשי הארגון בעיקרון המנחה של "שלטון חכם הדת" (ולאית פקיה).¹ עיקרון מנחה נוסף הוא הג'האד – החובה הדתית של המוסלמי להגן על אדמתו, על אנשיו ועל עצמו לנוכח תוקפנות או כיבוש בכל דרך העומדת לרשותו, בעיקר באמצעות "התנגדות" (מקאומה), שנועדה להתיש את האויב ובאמצעות הקרבה עצמית (אסתשהאד), שהיא, לשיטת חזבאללה, הנשק האיכותי העיקרי של אלה הניצבים בפני תוקפנות של גורם חזק מהם.² התנאים הייחודיים של לבנון חייבו את הארגון במשך השנים לעשות התאמות אידיאולוגיות, שהבולטת שבהן היא הוויתור (לעת עתה) על

הרעיון מבית מדרשה של איראן המהפכנית של הקמת רפובליקה אסלאמית בלבנון – רעיון שאינו בר-מימוש בתנאים הקיימים של המדינה.³

• **מפלגה פוליטית לבנונית.** מאז הסכם טאאיף (אוקטובר 1989), שהביא לסיום מלחמת האזרחים ולהפיכת המדינה הלבנונית לשחקן חשוב במשוואת יחסי הכוחות בלבנון, החל חזבאללה להשתלב במערכות הפוליטיות של המדינה. החל מ-1992 הוא פועל כמפלגה המייצגת בפרלמנט באופן לגיטימי חלק גדול מן העדה השיעית בלבנון (לארגון 14 צירים), ברשויות המקומיות (למעלה מ-4,000 חברים ברשויות המקומיות⁴), ומאז יוני 2005 גם בממשלה (אם כי נכון לכתובת שורות אלה, שרי חזבאללה התפטרו מהממשלה). עם זאת, חזבאללה אינו מגדיר את עצמו כמפלגה עדתית-שיעית אלא כמפלגת "ההתנגדות" לבנונית, שהאידיאולוגיה שלה רלוונטית גם לציבור הלבנוני הלא-שיעי.⁵ חזבאללה מנסח את המצע הרעיוני שלו במונחים לבנוניים תוך ניסיון ליצור לעצמו דימוי של ארגון הנמצא מעל למחלוקות העדתיות ושפועל בראש ובראשונה למען האינטרסים הלאומיים של לבנון ובראשם – ההגנה על לבנון מפני ישראל.

• **ארגון צבאי.** חזבאללה הוא ארגון צבאי שנטל על עצמו את האחריות הביטחונית על דרום לבנון. גם לאחר פריסת צבא לבנון בדרום המדינה בעקבות החלטה 1701 הוא תובע עדיין להכיר בלגיטימיות שלו להגן על לבנון מפני ישראל. זהו מערך מקצועי ומאורגן של אלפי לוחמים מאומנים המצוידים בנשק חדיש שמקורו בסוריה ובאיראן. חזבאללה אימץ דפוסים של ארגון גרילה מבחינת היעלמות בשטח והיטמעות באוכלוסייה; הוא מחזיק בזרוע אסטרטגית מבחינת כוח אש; והוא מפעיל זרוע טרור חשאית. על-פי תפיסת הארגון, יכולתו הצבאית היא האמצעי הבלעדי להשגת יעדי האידיאולוגיים והפוליטיים ומהווה את תמצית מהותו כארגון "ג'האדי". ללא נשקו, יעדיו יהיו חזון ריק ולכן אין בכוונת חזבאללה לוותר על נשקו.

• **ארגון חברתי-כלכלי.** מאז שנות ה-80 של המאה ה-20 כונן חזבאללה, בסיוע נדיב של איראן, מערך סיוע סוציאלי נרחב באזורים השיעיים בלבנון תוך ניצול הווקום הפוליטי שנוצר במדינה בעטייה של מלחמת האזרחים. בין היתר כולל המערך הזה מערכות חינוך, בריאות ובנקאות. הוא הלך והתרחב גם לאחר שהמדינה החלה להתאושש, ולמעשה תפס את מקומה. המערך הזה הוא אחד הגורמים המרכזיים להשתרשותו של חזבאללה באוכלוסייה השיעית בלבנון ולתמיכה של חלקים גדולים ממנה בארגון. התמקדות חזבאללה בסיוע לאוכלוסייה השיעית מקנה לו דימוי של מפלגה שיעית, אף כי חזבאללה, כאמור, מעדיף לטשטש את הממד העדתי שלו.

החיבור הסינרגטי הזה בין ארבעת המאפיינים הללו של חזבאללה מעמיד בפני ישראל קושי לאתר את מרכז הכובד של הארגון ולהסיר את האיום שהוא מציב בפניה. הקושי הזה מתחדד לנוכח גיוונם של מקורות העוצמה שלו: מנהיגותו הכריזמטית של נצראללה, המכלכל את צעדיו בכישרון; משאבים צבאיים וחומריים רבים; בסיס

תמיכה איתן מבית (העדה השיעית) ומחוץ (סוריה ואיראן); התנאים הייחודיים של לבנון כמדינה כושלת; והעימות עם ישראל. כל אלה אִפשרו את צמיחתו של חזבאללה ואת הפיכתו לגורם כוח מרכזי בלבנון המהווה חלק אינטגרלי ממנה ומן העדה השיעית בה.

יעדיו של חזבאללה – בין חזון אידיאולוגי למטרות ריאליות

בניגוד לתנועות שחרור לאומיות כמו אש"ף, אין לחזבאללה יעדים אולטימטיביים קונקרטיים כמו שיפור מעמדם של השיעים בלבנון, שינוי השיטה הפוליטית בלבנון ושחרור האדמות הכבושות בידי ישראל – כל אלה הם תוצרי לוואי של מאמץ "ההתנגדות" ולא יעד העומד בפני עצמו. ההבחנה הזאת חשובה בייחוד לנוכח הגישות המועלות מדי פעם בעולם המערבי וגם בישראל שלפיהן אם דרישותיו של חזבאללה יתממשו, כי אז יצטמצם החיכוך האלים בין הארגון לבין ישראל. ואולם לא כך הדבר.

חזבאללה גיבש בהשראת איראן חזון אידיאולוגי החורג מממדי הזמן והטריטוריה הלבנונית. הוא שואף לבסס את לבנון כמדינה אסלאמית, אנטי מערבית ואנטי ישראלית ורואה עצמו כגוף המנהל מתוך לבנון מאבק על צביון האזור כולו נגד "התוכנית האמריקנית" לסדר חדש במזרח-התיכון. השאיפה לשחרור אדמת פלסטין ושחרור ירושלים והחתיירה לג'האד תמידי עם ישראל עד להשמדתה מהוות את חוט השדרה האידיאולוגי של חזבאללה. זהו מאבק המתקיים באמצעות "דוקטרינת ההתנגדות", שאינו מוגבל בזמן ואינו מחויב לשיטה כלשהי כמו עימות צבאי. נצראללה מציג לא אחת את ההישגים בעימות בין חזבאללה לישראל כראיה לתקפותה של הדוקטרינה הזאת (בייחוד לנוכח תוצאות מלחמת לבנון השנייה) וכחלק מהקשר רחב של עימות אידיאולוגי-תרבותי בין ארצות-הברית ובין עמי האזור על עתידו של המזרח-התיכון ועל עיצוב הסדר העולמי.⁶ לפיכך, לשיטת חזבאללה, לעימות הזה יש כמה ממדים וכמה חזיתות. העימות יכול להתקיים בין לבנון וישראל, בין הפלסטינים וישראל ובין עיראק וארצות-הברית. העימות יכול ללבוש צורה של עימות צבאי, של מלחמת גרילה או של לוחמה פסיכולוגית.

מכיוון שלבנון היא הפלטפורמה לקידום חזונו האידיאולוגי מתמקד חזבאללה בשנים האחרונות בהפיכת המדינה לסיבה נוחה יותר למימוש יעדיו ("חזבאלליזציה" של לבנון) ובהפצת "דוקטרינת ההתנגדות". לשם כך הציב לעצמו חזבאללה יעד, אותו הוא רואה כיעד ריאלי: לבסס את מעמדו בלבנון כגורם כוח דומיננטי תוך ניצול חולשות יריביו, הסתמכות על עוצמתו (ובכלל זה על העדה השיעית) ונטרול האיומים שמקורם בזירה הפנימית ובזירה החיצונית. יעד מוצהר נוסף שהציב חזבאללה לעצמו הוא הגנה על לבנון (לא בהכרח על המדינה הלבנונית).

ואולם מימוש יעדיו הריאליים, קל וחומר לגבי חזונו האידיאלוגי, אינו פשוט כלל ועיקר, והאג'נדה שלו היא מקור לחיכוכים ולמתחים עם הסביבה הלבנונית. בשנים האחרונות חל סחף במעמדו, והקונצנזוס הפנימי בלבנון בעניין חזבאללה כתנועת התנגדות חמושה ולגיטימית הולך ומתערער והופך להיות בעיקר נחלת העדה השיעית – תהליך שהוא בעקבות מלחמת לבנון השנייה. במקביל הולכים ומתחדדים השסעים הפוליטיים והעדתיים במדינה. הללו אינם משקפים רק מחלוקות פוליטיות פנימיות אלא גם עימות אידיאלוגי תרבותי אזורי בין תפיסות עולם מנוגדות שלבנון (בצד עיראק והרשות הפלסטינית) משמשת להן מגרש משחקים.⁷ במתח הקיים בין היותו של חזבאללה תנועה אידיאלוגית-ג'האדית ובין היותו מפלגה לבנונית מסרב הארגון להכריע, ומנסה לצעוד בשני הנתיבים במקביל, גם אם בפועל הנתיב הלבנוני מאלץ אותו לעתים לצנן את הלהט האידיאלוגי

פרק א

מקורות העוצמה של חזבאללה

עוצמה היא יכולת של שחקן להגשים מטרות ויעדים קיבוציים, או לכפות על שחקן אחר לפעול באופן שבו לא היה פועל מרצונו החופשי. בספרות המקצועית נעשית הבחנה בין עוצמה כתשומה (נכסים כלכליים, צבאיים ומשאבים אחרים) ובין העוצמה כתפוקה (תרגום הנכסים האלה ליכולת השפעה). העוצמה נגזרת גם מן היכולת לגמול לזולת באמצעות ענישה או תגמולים, והיא יכולה להתבסס על שילוב של מרכיבים כמותיים (משאבים פיזיים וצבאיים) ואיכותיים (כריזמה, שליטה על ערכים).⁸ העוצמה הכוללת היא מושג סינרגטי המגלם בחובו ממדים שונים – עוצמה פוליטית, עוצמה פיזית, עוצמה כלכלית ועוצמה פסיכולוגית – והיא מאפשרת לשחקנים מרחב תמרון ואפשרויות בחירה.

בחיבור זה תיעשה הבחנה בין מקורות העוצמה – הגורמים שיצרו את התנאים עבור חזבאללה להשגת העוצמה הכוללת שלו, ובין מרכיבי העוצמה – ההיבטים השונים שמהם מורכבת העוצמה שלו, אשר יפורטו בפרק הבא. בחינת מרכיבי העוצמה הכוללת של חזבאללה ומקורותיהם היא נקודת מוצא משמעותית להבנת התנהלותו של הארגון הזה וכיווני התפתחותו האפשריים ולגזירת דרכי התמודדות עמו.

התמיכה החיצונית מצד איראן וסוריה – העומק האסטרטגי של חזבאללה

תמיכתם של שחקנים מדינתיים חיצוניים בארגונים תת-מדינתיים יכולה לשמש מרכיב חיוני ביכולתם של האחרונים לתפקד לאורך זמן ולממש את יעדיהם. התמיכה הזאת מתקיימת כל עוד היא משרתת את האינטרסים של השחקן החיצוני, והיא מחייבת את הארגון הנתמך, התלוי בסיוע החיצוני, לפעול לקידום האינטרסים של המדינה התומכת. חזבאללה אינו יוצא דופן בעניין הזה. מלכתחילה הוקם חזבאללה כארגון חסות איראני במסגרת רעיון יצוא המהפכה האסלאמית ועל בסיס הזיקה ההיסטורית בין השיעים בלבנון ובין מרכזי הדת השיעיים באיראן. הארגון התפתח והבשיל בחניכתם הצמודה של "משמרות המהפכה" האיראניים בלבנון. הזיקה של

הנהגת חזבאללה לאיראן היא כמעט אבסולוטית ויש לה פן דתי; זאת מתוקף קבלת סמכותו של מנהיג איראן כמקור הסמכות הדתית והפוליטית.

חותמה של איראן ניכר בכל היבט של פעילות חזבאללה: האידיאולוגיה של הארגון יונקת את ערכיה מן המהפכה האסלאמית; תקציבו השוטף של חזבאללה מועבר מאיראן; מערך הסיוע הסוציאלי המפואר של חזבאללה הוקם ותוחזק בשנים הראשונות על-ידי איראן (כיום אנשי חזבאללה מנהלים את המערך הזה, אולם המקור של חלק ניכר ממימונו הוא קרנות צדקה איראניות); איראן אחראית להקמתו של המערך הצבאי, כולל היכולות האסטרטגיות של חזבאללה (מערך הרקטות המאיים על אזורים נרחבים בישראל), לתחזוקו ולהדרכת אנשיו (אף כי בחלק מן המערכים הארגון הגיע לעצמאות); ולבסוף – לאיראן יש השפעה על בחירותיו האסטרטגיות של חזבאללה, וביכולתה לרסנו או לתת לו יד חופשית.

ביחסים הקרובים בין איראן וחזבאללה לא חלו שינויים במשך שנים רבות. לעומת זאת, דמשק הידקה באופן משמעותי את קשריה עם חזבאללה לאחר חילופי הדורות בהנהגת סוריה. הנשיא חאפז' אסד שמר על ריחוק מסוים מן חזבאללה והיחס אליו הושפע במידה רבה מן היחסים שלו עם איראן, ואילו בנו בשאר אסד בחר לתמוך ב"דוקטרינת ההתנגדות" וטיפח את חזבאללה כזרוע קדמית של סוריה בלבנון.

כל עוד הייתה סוריה בעלת הבית בלבנון נאלץ חזבאללה להתחשב באינטרסים שלה. בתמורה סוריה יצרה תנאים שאפשרו את התחזקותו של חזבאללה בזירה הלבנונית. נסיגת סוריה מלבנון השלימה תהליך שהחל עם עלייתו של בשאר אסד לשלטון – שדרוג היחסים בין סוריה ובין חזבאללה לפסים שוויוניים יותר של "שותפות אסטרטגית", כאשר ההשפעה הישירה שהייתה לסוריה על התנהלותו של חזבאללה נחלשה.⁹ לסוריה יש אינטרסים עמוקים ומורכבים בלבנון שמימושם תלוי במידה רבה בחזבאללה כסוכן השפעה מרכזי (לאף כוח אחר בלבנון שנותר נאמן לסוריה אין משקל כמו זה של חזבאללה).¹⁰ כך, כל צד מרוויח מן הברית הזאת, וקיימים למעשה תלות הדדית ומפגש אינטרסים בין חזבאללה לדמשק; בהעדר חלופות לא תמהר דמשק לוותר על הקשר הזה.

התמיכה מצד סוריה ומצד איראן משלימות זו את זו. בשל הקרבה הפיזית ללבנון הייתה סוריה תחנת מעבר יעילה לסיוע צבאי ישיר לחזבאללה לפני מלחמת לבנון השנייה והיא משמשת בתפקיד הזה גם לאחר מכן. כך מתאפשרת לאיראן גישה חופשית להעברת סיוע וציוד צבאי מגוון דרך סוריה עבור חזבאללה. מעבר לכך, שתי המדינות מעניקות לחזבאללה גיבוי מדיני מלא במאמציו לבסס את השפעתו בלבנון, להפיל את הממשלה הלגיטימית של פואד סניורה ומסייעות לו להדוף את הלחצים של הזירה הבין-לאומית המבקשת להחלישו (בכלל זה הערמת קשיים על יישום החלטה 1701 של מועצת הביטחון).

מערכת הקשרים ההדוקה בין חזבאללה ובין שני פטרונים – סוריה ואיראן – היא הבסיס למשולש אסטרטגי, מעין ברית אזורית שאותה מכנים החברים בה "ציר ההתנגדות" ויריביה – "ציר הרשע". על-פי ראיית פטרונים של חזבאללה, הארגון הוא חוד החנית והחזית הפעילה בהתמודדות מול המערכת היריבה, שמרכיביה הם ארצות-הברית, ישראל ותומכיהן באזור ובלבנון. איראן וסוריה רואות בחזבאללה וביכולותיו חלק מסל התגובות שלהן במקרה של מהלך נגדן, כמו האפשרות שחזבאללה יגיב נגד ישראל כגמול על פגיעה במתקני הגרעין של איראן, או במקרה שישראל תתקוף את סוריה. שתיהן נכונות להתייצב מאחורי הארגון ולסייע לו, ללא מעורבות ישירה מצדן, בעימותים שלו עם ישראל – גם במקרים שבהם לא הייתה להן אחריות לגרימתם, כמו במלחמת לבנון השנייה, שכן פגיעה בחזבאללה נחשבת לפגיעה בהן ובמעמדן האסטרטגי ולהישג של המערכת היריבה.

תמיכת העדה השיעית

חזבאללה אינו מגדיר עצמו באופן רשמי כתנועה עדתית-שיעית ועם זאת, תמיכת העדה השיעית היא כיום אחד הנכסים העיקריים של הארגון בזירה הלבנונית. העדה הזאת הפכה בשנים האחרונות לעדה הדומיננטית בלבנון מבחינה דמוגרפית – למעלה משליש מאוכלוסיית לבנון כיום, ובעתיד הלא רחוק תהיה לרוב – והיא מבססת בהדרגה את מעמדה ככוח פוליטי מרכזי. בהעדר מפקד אוכלוסין מסודר אין נתונים רשמיים ומדויקים לגבי שיעור השיעים בלבנון, והנתונים המתפרסמים מעת לעת אינם חד-משמעיים. יש אומדנים המעריכים כי שיעור האוכלוסייה השיעית הוא 35%-40%, אך קיים אומדן לא רשמי שלפיו שיעורה הוא 29.5% בלבד. על-פי ניתוח מגמות דמוגרפיות, שיעורה של האוכלוסייה השיעית ילך ויגדל לעומת יתר העדות. בהקשר הזה בולטות מגמות הירידה בשיעור האוכלוסייה הלא מוסלמית, בעיקר

הנוצרית המארונית, הן בשל ריבוי טבעי נמוך והן בשל שיעור גבוה של הגירה.¹¹ לא בכדי הציב חזבאללה לעצמו יעד להשתלט על העדה השיעית ולהפוך אותה לעדה מגויסת למען השגת יעדי "ההתנגדות", שכן תמיכת העדה היא כרטיס הכניסה הלגיטימי שלו לפוליטיקה הלבנונית ופלטפורמה לקידום יעדיו הפוליטיים והאידיאולוגיים. גלוי וידוע הוא שבמסגרת כללי המשחק הפוליטי בלבנון לא ניתן להגיע למעמד משפיע בזירה הפנימית – קל וחומר מעבר לכך – ללא גב עדתי חזק. יתרה מזו, גם אם לחזבאללה יש בעלי ברית פוליטיים בקרב עדות אחרות (למשל, מנהיג 'הזרם הלאומי הפטריוטי', הנוצרי מישל ע'ון) אלה נאמנים לו הרבה פחות מתומכי הארגון בעדה השיעית.

כיום אין עוררין על כך שחזבאללה הוא גורם הכוח המרכזי בעדה השיעית בלבנון. היעד הזה הושג בהדרגה במהלך עשרים השנים האחרונות עם התחזקותו של חזבאללה

ודחיקתה של התנועה המתחרה אמל בהנהגתו של נביה ברי.¹² כיום תנועת אמל, שהייתה הכוח הפוליטי החזק בקרב השיעים עד תחילת שנות ה-90, מכירה בבכורה של חזבאללה ומעדיפה לרוב ליישר קו עמו מאשר ללכת נגדו. משמעות הדבר היא שחזבאללה הפך למייצג העיקרי של העדה ללא חלופה משמעותית. לפיכך במאזן הפוליטי בלבנון כיום ברית עם חזבאללה נחשבת לברית עם העדה השיעית. בשנים האחרונות התרחבה באופן משמעותי התמיכה בחזבאללה ובעמדותיו בקרב העדה. הדבר עולה הן מתוצאות הבחירות – לפרלמנט ולרשויות המקומיות – בשנים האחרונות,¹³ והן מסקרי דעת קהל שנערכו בקרב הציבור השיעי לפני מלחמת לבנון השנייה ואחריה.¹⁴ המלחמה האחרונה וההתפתחויות בעקבותיה היו מבחן כוח משמעותי למעמדו של חזבאללה. אלה רק חיזקו את ההתלכדות של העדה השיעית מאחורי חזבאללה חרף העובדה שהאוכלוסייה הזאת הייתה הנפגעת העיקרית מן המלחמה.

נאמנות העדה לחזבאללה באה לידי ביטוי בולט בהתייצבות של רובה מאחורי האופוזיציה שהוביל חזבאללה להפלת ממשלת סניורה בטענה שהממשלה הזאת איבדה את הלגיטימציה שלה.¹⁵ מאות אלפי מפגינים – מרביתם שיעים – נטלו חלק בהפגנות ובצעדי המחאה השונים מאז סוף 2006 שבהם קראו להפלת ממשלת סניורה. המפגינים הקפידו לפעול על-פי הנחיותיו של נצראללה שלא להביא להסלמה. ביטוי נוסף לציות לנצראללה הייתה העובדה שלאחר התפטרות השרים השיעים מממשלת סניורה בנובמבר 2006 לא העז אף פוליטיקאי שיעי להחליף אותם בתפקידיהם. עם זאת, ההתייצבות של השיעים מאחורי חזבאללה אינה מוחלטת וקיימים ניצני שחיקה בתמיכה הזאת. במקביל נשמעים קולות בודדים בעדה הקוראים תיגר על הארגון ועל דרכו (ראו בפרק ג).

נראה כי כמה גורמים חברו להפיכת חזבאללה לגורם הכוח הדומיננטי בעדה השיעית:

- **תלות סוציאלית-כלכלית.** רשת התמיכה הסוציאלית-הכלכלית שהקים חזבאללה באזורי השיעים בדרום, בבקאע ובדרום ג'ירות במימון איראן דחקה לחלוטין את הפטרונות הקודמת של משפחות הנכבדים המסורתיות ואת מערכת הסיוע הממלכתית הכושלת שהייתה באחריות תנועת אמל. הרשת הזאת, הכוללת את כל תחומי החיים, היא הסיבה לתלות של עשרות אלפי משפחות שיעיות בחזבאללה, והיא המקור העיקרי לנאמנות לארגון.
- **תחושת עוצמה והשבת הכבוד האבוד.** הישגי חזבאללה במשך השנים מול ישראל, ולאחרונה במלחמת לבנון השנייה, עמידתו האיתנה מול ממשלת סניורה, התחזקות הגל הרדיקלי באזור ברוח "ההתנגדות" והאירועים בעיראק שחידדו את הזהות השיעית גם בלבנון – כל אלה הגבירו את תחושת הסולידריות והעוצמה של

העדה השיעית ואת הביטחון ביכולת להשיג יעדים פוליטיים שאפתניים לאחר שנים ארוכות של קיפוח. בעקבות הישגי חזבאללה נוצרה בעדה תחושה כי אפשר לנצח גם את הגרועים שבאויביהם ובה־בעת לזכות בזכויותיהם בלבנון, ואולי מעבר לכך. השיעים מאמינים כי הסבלנות וההתמדה משתלמים וסבורים כי פשרה אינה באה בחשבון. מרביתם משוכנעים כי ישראל הפסידה במלחמה האחרונה וכי בסופו של דבר ניתן יהיה להכריעה.¹⁶

• **התפקיד ההיסטורי של חזבאללה בהוצאת ישראל מזרוע לבנון.** מאז שנות

ה־90 של המאה ה־20 היה חזבאללה לגורם שהוביל את המאבק הצבאי לשחרור אזור דרום לבנון, השיעי ברובו, מן הכיבוש הישראלי. חזבאללה הוא הארגון המזוהה בעדה יותר מכל ארגון אחר עם המאבק לשחרור דרום לבנון שעה שממשלת לבנון לא עשתה דבר בנושא.

• **הדימוי של חזבאללה כארגון נקי כפיים, יעיל ובעל יעדים נעלים.** הדימוי

הזה עומד בניגוד גמור לדימוי של תנועת אמל ולפוליטיקה הלבנונית בכללותה. הדבר בא לידי ביטוי בין היתר בתפקוד היעיל של המערכת הציבורית־הסוציאלית שהוא מנהל ובמחויבותו לממש את היעדים שהציב לעצמו באופן שעורר הערכה רבה כלפיו בלבנון בכלל, ובקרב השיעים בפרט, כמו "שחרור" דרום לבנון, המאבק להחזרת חוות שבעא והמאבק להחזרת שבויים לבנונים.

ואכן, בד־בבד עם העלייה בפופולריות של חזבאללה בקרב העדה חלה בקרבה הקצנה ביחס לעימות עם ישראל, לאמונה ביכולת להכריע אותה, לאיבה העמוקה כלפי ארצות־הברית ולאהדה כלפי איראן.¹⁷ נראה כי בהעדר חלופה אחרת העדה השיעית רואה בנשקו של חזבאללה את הגורם העיקרי המגן עליה; הארגון נתפס כמי שפועל למען העדה הרבה יותר ממה שהמדינה עושה למענה, ולכן מרבית בני העדה השיעית מתנגדים לפירוקו של חזבאללה מנשקו ורואים בו את האמצעי המגן על האינטרסים של העדה לא פחות מהנשק המגן על האינטרסים של המדינה.¹⁸

מנהיגות נצראללה

חסן נצראללה משמש מזכ"ל חזבאללה מאז מרס 1992. הוא מונה לתפקיד בהיותו בן 32 בלבד במקום המזכ"ל הקודם עבאס מוסוי שנהרג על־ידי ישראל. מאז הוארכה כהונתו כמה פעמים. לנצראללה יש תפקיד מרכזי בעיצוב דמותו של הארגון כיום. השילוב של יכולות אישיות, כריזמה ופוליטיקה ארגונית מתוחכמת הפכו את נצראללה ממזכ"ל של עוד מיליציה לבנונית למנהיג של ישות פוליטית, שהשפעתה, ובוודאי שאיפותיה, חורגות מדלת אמותיה של העדה השיעית ושל המדינה הלבנונית.

נצראללה הוא ללא ספק הדמות הבולטת ביותר בין חברי הנהגת הארגון המוכרים לציבור הרחב. יתר הבכירים בארגון הם אנשי צללים כמו עמאד מע'ניה (חבר מועצת

השורא האחראי על המערכת הצבאית-ביטחונית) או פוליטיקאים אפורים כמו סגן המזכ"ל נעים קאסם ושאר חברי מועצת השורא. מעמדו של נצראללה בארגון ומחוצה לו נובע לא רק מתוקף סמכותו הפוליטית הפורמלית כמזכ"ל חזבאללה, אלא בעיקר בשל כישורי מנהיגותו – היכולת להגדיר באופן ברור את המטרה המשותפת שאליה הוא שואף ולדבוק בה (למשל, גירוש ישראל מלבנון), או הובלת שינויים ויכולת לקבל החלטות אסטרטגיות מורכבות כמו בעת עימותים אינטנסיביים מול ישראל ושיקום הארגון אחריהם.

מנהיגותו של נצראללה היא כנראה הגורם העיקרי בלכידותו הפוליטית והאידיאולוגית של הארגון וביכולתו לגייס את ההמונים – בעיקר מן העדה השיעית. כמו בכל מערכת פוליטית, גם הטוטליטרית ביותר, גם בחזבאללה יש דעות ותפיסות שונות לגבי המדיניות שאותה יש לנקוט. למשל, יש הדבקים ב"דוקטרינת ההתנגדות" בכל מחיר, ויש הסבורים כי צריך להשקיע יותר בהשתלבות הפוליטית.¹⁹ גם מבחינת המבנה החברתי חזבאללה אינו עשוי מקשה אחת. אנשיו נבדלים זה מזה במוצא שלהם (אנשי הבקאע לעומת אנשי הדרום), באוריינטציה הדתית והפוליטית שלהם וברקע המקצועי (אנשי מבצעים מול פוליטיקאים). ואולם, מכאן ועד לאופוזיציה לנצראללה הדרך ארוכה.

במהלך שנות כהונתו של נצראללה כמזכ"ל עלה בידיו להתגבר על ניסיונות שונים לקרוא תיגר על מנהיגותו. עם זאת, אלה לא התפתחו לכדי איום של ממש על לכידות ארגונו.²⁰ גם לאחר מלחמת לבנון השנייה לא היה ערעור משמעותי בשורות הארגון על שיקול הדעת של נצראללה בהחלטותיו על חטיפת חיילי צה"ל, על אופן ניהול המלחמה ועל סיומה אף כי המציאות שנוצרה פחות נוחה לחזבאללה.²¹ זאת, בניגוד לביקורת החיצונית שנמתחת על נצראללה בקרב העדות הלא שיעיות – וגם בקרב כמה חוגים שיעים – על כך שגרר את לבנון למלחמה מיותרת.

נצראללה נהנה מיוקרה אישית ומדימוי של מנהיג אמין ומוכשר במעגלים רחבים מעבר לארגונו, ואף בקרב יריביו (על התדמית בעיני הציבור הישראלי ראו בפרק הבא).

• **בלבנון.** העדר קונצנזוס בלבנון בנוגע למדיניות חזבאללה וליעדי לא פגע בתדמיתו הציבורית של נצראללה כאדם נקי כפיים, אמין, בעל יעדים "אציליים" גם בקרב הציבור הלא שיעי. התדמית הזאת חוזקה באמצעות יצירת ניגוד בין התכונות שלו ובין אלה של יריביו הפוליטיים בזירה הלבנונית. כך, בסקרים שנערכו באוגוסט 2006 בלבנון מייד לאחר המלחמה עלה כי 82.4% מן הנשאלים – מכלל העדות – ציינו כי נצראללה הוא מנהיג אמין ופטריוט, לעומת 16.5% שצינו כי נצראללה פועל לרצות את איראן וסוריה וכי "פיו ולבו אינם שווים". בנוסף 78.7% מן הנשאלים הגדירו את תפקודו בזמן המלחמה "מצויף"²² מעמדו של נצראללה הגיע לשיא מספר

חודשים לאחר מלחמת לבנון השנייה, אך נראה כי המשבר הפוליטי המתמשך בלבנון גרם לירידה במעמדו הציבורי של נצראללה בלבנון בכלל, ובעדה השיעית בפרט.²³

• **בעיני סוריה ואיראן.** נצראללה זוכה מצד מנהיגי סוריה ואיראן לתמיכה ולהערכה רבה ברמה האישית. כך, למשל, הנהגת איראן היא זו שהביאה לבחירתו של נצראללה מלכתחילה למזכ"ל הארגון ולהארכת הכהונה שלו. כמו כן היא ניצבה לצדו בהתמודדותו עם ניסיונות מרי בארגון, וניכר כי היא סומכת על שיקול הדעת שלו ועל בחירותיו האסטרטגיות לאורך כל הדרך, כולל במלחמת לבנון השנייה.²⁴ גם הקשרים בין בשאר אסד ובין נצראללה הדוקים באופן משמעותי יותר מאשר בתקופת אסד האב. הדבר בא לידי ביטוי בקיום מפגשים רבים ביניהם ובתפיסה של אסד הבן את נצראללה כבעל ברית ולא כקליינט הנתון לחסותו. הוא אף רואה בו מודל לחיקוי.

• **בזירה הערבית הסונית.** מעטים – אם בכלל – הם המנהיגים השיעים הזוכים לאהדה רבה כמו זו שלה זוכה נצראללה בציבור הערבי. מובן שבעניין הזה קיים פער בין ההנהגה ובין הציבור הערבי הרחב. ההנהגות של מדינות, בהן מצרים, סעודיה וירדן, חוששות מהרדיקליזם השיעי שמוביל נצראללה בלבנון ומן ההשפעה שתהיה לכך מחוצה לה, ואילו הציבור הרחב אינו מסתיר את האהדה שהוא רוחש לנצראללה. בסקרים שונים שנערכו במדינות ערביות סוניות מאז מלחמת לבנון השנייה נמצא כי מנהיג חזבאללה זוכה לפופולריות רבה.²⁵ בולטת במיוחד ההערכה לנצראללה בקרב הציבור הפלסטיני וגם בקרב ערביי ישראל (אף כי אלה נפגעו מן הקטיושות של חזבאללה במלחמת לבנון השנייה).²⁶ עם זאת, בעולם הסוני חלה ירידה במעמדו על רקע המשבר הפוליטי בלבנון – ככל שהעימות בלבנון נושא אופי עדתי יותר מאבד נצראללה מן הפופולריות שלו, שכן הוא נתפס פחות כמנהיג של תנועת "ההתנגדות" ויותר כמנהיג פוליטי מקומי המבטא את הקיטוב בין הסונים והשיעים.²⁷

התנאים הייחודיים של לבנון

ספק רב אם חזבאללה היה מגיע למעמדו הנוכחי אלמלא כמה נסיבות היסטוריות ואזוריות שהכשירו את הקרקע להתעצמותו בצד התנאים הייחודיים שהתפתחו בלבנון ובהם:

• **ההתעוררות החברתית והפוליטית בעדה השיעית.** ראשיתו של התהליך הזה בסוף שנות ה-50 של המאה ה-20 – תקופה שבה קופחה העדה השיעית בחלוקת משאבי המדינה ובייצוג במוסדותיה. התהליך בא לידי ביטוי במאבק לשיפור מעמדה של העדה ולהגנה על האינטרסים שלה, באימוץ גישה של אקטיביזם פוליטי, ובמקביל בפתחות לרעיונות רדיקליים ואנטי-ממסדיים (החל בתנועות שמאל וכלה בתנועות אסלאמיות קיצוניות). כל אלה היו קרקע פורייה לטרנספורמציה שחולל חזבאללה בעדה לעבר הצביון האסלאמי הרדיקלי.²⁸

- **מלחמת האזרחים (1975-1989).** במלחמה הזאת נחלש השלטון המרכזי וקרוסו סמכותה ומעמדה של המדינה בכל מישורי החיים. לעומת זאת התחזק מעמדם של כוחות לוקליים תת-מדינתיים על בסיס עדתי. מנגד, הגברת מעורבותן של סוריה ואיראן שטיפחו את חזבאללה ככוח צבאי משמעותי וכמפלגה פוליטית מרכזית.
- **העימות עם ישראל מאז מלחמת שלום הגליל ב-1982.** בצלו של העימות הזה התעצב מעמדו של חזבאללה כארגון "ג'האדי" וכארגון הלבנוני המוביל את המאבק להוצאת ישראל מלבנון עד לנסיגתה במאי 2000. גם לאחר מכן המשיך חזבאללה להתאים את עצמו לנסיבות החדשות ולבסס את הלגיטימציה לקיומו כארגון צבאי המשמש "מגן לבנון" לנוכח האיום שמציבה ישראל על ביטחונה של לבנון ועל האינטרסים שלה. כמו כן העימות הזה תרם למיליטריזציה של העדה השיעית.
- **הסכם טאאף מ-1989.** ההסכם הזה, בשושבינותה של סוריה (לצד מדינות נוספות), קיבע את מעמדו של חזבאללה כמיליציה חסינה מפירוק. סוריה, מסיבותיה שלה (ובכלל זה קשריה המיוחדים עם איראן), סייעה לשיקום לבנון ולפירוק המיליציות, אך הותירה על כנו את חזבאללה בטענה שקיומו דרוש לנוכח הכיבוש הישראלי, זאת בלי שללבונון הייתה זכות וטו על ההחלטה.
- חזבאללה הבשיל אפוא במציאות של כאוס שלטוני ומאבק עם אויבים מבית ומחוץ. הארגון צמח בעדה שראתה בו את הגורם שיכול לחולל שינוי במצבה ושימש כלי בידי איראן וסוריה שראו בו אמצעי לקידום היעדים האסטרטגיים שלהן. במציאות הזאת, לבנון שרק החלה להתאושש ממלחמת האזרחים במהלך שנות ה-90, לא הייתה מסוגלת להציב בפניו אתגר משמעותי.
- כשלבנון השתחררה משליטת סוריה עם נסיגת כוחותיה באפריל 2005 עוצמתו של חזבאללה כבר הייתה רבה והוא היה מושרש עמוק בהוויה הלבנונית בכלל, ובזו השיעית בפרט. את פרק הזמן מנסיגת צה"ל מלבנון עד מלחמת לבנון השנייה ניצל חזבאללה לביסוס עוצמתו, בעיקר בתחומים הצבאי והפוליטי. בשל המנטליות שלה, הפוליטיקה הלבנונית, המבוססת על מערכת של איזונים, פשרות בריתות פנימיות וחסויות של פטרונים חיצוניים, אינה מסוגלת להגביל את כוחו של חזבאללה – בין אם באמצעות התאחדות פוליטית נגדו ובין אם באמצעות התייצבות שלטונית אוכפת – בלי לחולל זעזוע פנימי שיפגע ביציבות המדינה.

פרק ב

ממדי העוצמה של חזבאללה

"להתנגדות יש היום, שימו לב, יותר מעשרים אלף רקטות"²⁹

העוצמה הצבאית

עוצמה צבאית היא היכולת של שחקן לכפות את רצונו או לקדם את האינטרסים שלו תוך שימוש באליםמות, או תוך איום בשימוש באליםמות (הרתעה). היכולת הזאת מתבססת הן על תשומות הניתנות למדידה, כמו גודל הצבא, גודל האוכלוסייה, היקף תקציב הביטחון, מידת התיעוש, כמות המשאבים הטבעיים, איכות אמצעי הלחימה, והן ועל מרכיבים איכותיים כמו מוטיבציה, נחישות, איכות הפיקוד ואיכות הלוחמים.³⁰ ההתייחסות לעוצמתו הצבאית של חזבאללה צריכה לקחת בחשבון את אופיו הייחודי כארגון תת-מדינתי בעל יכולות צבאיות של מדינה, מבנה של ארגון צבאי למחצה והגיון פעולה של ארגון גרילה וזרוע טרור. לעוצמה הצבאית של חזבאללה יש שלושה ממדים עיקריים: הממד האסטרטגי, ממד הגרילה וממד הטרור.

הממד האסטרטגי. הממד הזה מתבסס בין היתר על מערך הרקטות לטווח הקצר (קטיושות) ועל מערך הרקטות לטווח הבינוני (50-110 ק"מ) ולטווח הארוך (למעלה מ-200 ק"מ), שסופקו לארגון על-ידי סוריה ואיראן. בקטגוריה הזאת ניתן לכלול אמצעי-לחימה נוספים שקיבל חזבאללה שבהם נעשה לראשונה שימוש במהלך מלחמת לבנון השנייה, בין היתר מזל"טים לצורכי תקיפה וטילי חוף-ים מסוג C-802 ששוגרו לעבר ספינת חיל הים של ישראל.

המערך של רקטות הקרקע-קרקע (רק"ק) לטווח הבינוני ולטווח הארוך – בעיקר משגרי הרק"ק – ניזוק מאוד במלחמה האחרונה. לעומת זאת, מערך הרק"ק לטווח הקצר שרד עד סוף המלחמה, וישראל לא הצליחה למצוא לו מענה אופרטיבי.³¹ לאחר המלחמה שיקם חזבאללה, בסיוען של סוריה ואיראן, את התשתית ההתקפית שנפגעה באמצעות חידוש העברת אמצעי הלחימה לחזבאללה דרך סוריה. קיימת הערכה כי לרשות הארגון יש תחמושת (לרבות רקטות) איראנית וסורית בהיקף העולה על זה

שעמד לרשותו ערב המלחמה וכי חלק מן התחמושת נמצא במחסני חירום על אדמת סוריה.³² בממד האסטרטגי קיימים כמה יעדים:

מאזן כוחות מול ישראל – באמצעות קיזוז היתרון האווירי והיתרון הטכנולוגי שלה.

שרידות – ניהול מערכה ממושכת נגד ישראל תוך פגיעה נרחבת באוכלוסייה אזרחית ושימור יכולות עד סיום המערכה.

הרתעה/כפייה – הרתעת ישראל מפעולה רחבה או קשה נגד חזבאללה או נגד פטרוניו. במקרה של עימות עם חזבאללה היעד הוא לכפות על ישראל הפסקת לחימה או להרתיעה מעליית מדרגה בלחימה.

גביית מחיר – קיום מערך קדמי של איראן ואמצעי אפשרי לפעולת גמול איכותית בתגובה למהלך חמור של ישראל נגד איראן או חזבאללה, ובנסיבות מסוימות גם במקרה של פגיעה בסוריה.

מרכיב איכותי המבדיל את חזבאללה מארגונים אחרים (וגם מצבא לבנון) ובכך מעצים את חיוניותו ואת מעמדו.

ממד הגרילה. לאחר נסיגת צה"ל מרצועת הביטחון הקים חזבאללה תשתית צבאית נרחבת בדרום לבנון כדי לאפשר לארגון לנהל מערכה ממושכת מול פעולה קרקעית של ישראל ולהגן על מערך הקטיושות. התשתית הזאת התבססה בעיקר על לוחמת חי"ר, נ"ט ונ"מ (לרבות אמצעי נ"ט ונ"מ מתקדמים שסופקו לחזבאללה על-ידי סוריה³³). מעבר לכך, מטרתו הייתה לשרוד (כפי שאכן קרה במלחמה האחרונה), לפגוע ביריב בנקודות כואבות וליצור – בשילוב מושכל של מערכה תודעתית – דימוי של כישלון.³⁴ הגרעין האיכותי של המערך הזה מונה כאלף לוחמים סדירים שמצוידים בנשק ובציוד מתקדם ועברו אימונים ברמה גבוהה באיראן. במהלך המלחמה פעלו לצדם אלפי לוחמי "מילואים". אמנם כשירותם של אנשי "המילואים" הייתה נמוכה יחסית, אך בהיותם תושבי הכפרים שבהם התנהלה הלחימה היה להם יתרון שנבע מכך שהכירו היטב את השטח. נראה כי בעקבות הריגתם של כ-600 מלוחמי חזבאללה במלחמה הארגון עדיין לא שיקם לחלוטין את מערך הלחימה המקצועי והמיומן שלו.³⁵

מערך הגרילה של חזבאללה התבסס על מסגרות לוחמות קטנות ועצמאיות, תשתית לוגיסטית נרחבת ומשוכללת – מחסנים של אמצעי-לחימה ומפקדות שחלק ניכר מהם נמצאו בבתי מגורים ובמוסדות ציבור – מיקוש לאורך צירים מרכזיים ותשתית של בונקרים תת-קרקעיים ששימשו למסתור ולאחסון ציוד ואמצעי-לחימה. כל אלה איפשרו ללוחמי חזבאללה אורך נשימה אופרטיבי.³⁶ עד המלחמה התבססה תפיסת ההגנה על פריסת תשתיות צבאיות מוגנות של חזבאללה ביישובים השיעיים תוך היטמעות באוכלוסייה כשכבת הגנה. נדבך משלים שהקים חזבאללה הוא מאחזים

מוסתרים וממוגנים בשטחים פתוחים ("שמורות טבע") שנועדו לאפשר ללוחמיו שרידות גבוהה ולחימה ממושכת מתוכם.³⁷

לאחר המלחמה עבר המערך הזה שינוי בעקבות התנאים החדשים שנוצרו מדרום לנהר הליטאני: חזבאללה כבר לא מאייש את קו המוצבים לאורך הגבול, אך הוא ממשיך להחזיק כוחות סדירים ומילואים (המתגוררים באזור) לצד הברחה וצבירה של אמצעי-לחימה רבים מדרום לליטאני תוך שמירה על פרופיל נמוך.³⁸ בנוסף, הארגון העביר את מערך הרקטות שלו לשטחים הבנויים של הכפרים השיעיים ובמקביל הוא פועל בחשאי גם לשיקום המערך המבוצר שלו בשטחים הפתוחים הנמצאים בפיקוח יוניפי"ל.³⁹ צפונית לליטאני קיימת נוכחות בולטת וגלויה יותר של חזבאללה ויש דיווחים כי הארגון מקים קו ביצורים והיערכות לאורך הגזרה הזאת.⁴⁰

ממד הטרור. זהו הממד החשאי, הקבוע והמתמשך של "ההתנגדות" והג'האד. הזירה העיקרית שבה בא לידי ביטוי הטרור של חזבאללה באופן שוטף היא הזירה הפלסטינית. מאז נסיגת ישראל מלבנון הקים חזבאללה מנגנון מיוחד שתכליתו לאכוון פיגועים ולתחזק את הטרור שמקורו בארגונים הפלסטיניים. זאת, באמצעות עידוד ודרבון, העברת כספים, העברת ידע, עריכת אימונים והדרכה וכן הברחת אמצעי-לחימה. במסגרת הזאת עמד חזבאללה באופן עקיף וברמות מעורבות שונות מאחורי שורה ארוכה של פעולות טרור שביצעו התארגנויות פלסטיניות, זאת במטרה לסכל אפשרות של הסדר מדיני בזירה הזאת ולהבטיח את המשך הלחץ על ישראל.

לעומת זאת, מעורבות ישירה של חזבאללה בפעולות טרור (במשמעות של פגיעה באזרחים) משטח לבנון לאורך הקו הכחול הצטמצמה לאחר נסיגת צה"ל מלבנון – בעיקר בשל העדר לגיטימציה מבית למהלכים כאלה.⁴¹ ובכל זאת, מאז נסיגת ישראל מלבנון היו המערכים המבצעיים מעורבים גם בפעולות שכוונו כלפי העורף האזרחי בישראל ובכך הם נכללים בקטגוריה של טרור – החל בירי נ"מ לעבר יישובים ישראלים וכלה בירי של חזבאללה במלחמת לבנון השנייה שכוון לעבר יישובים אזרחיים. הטרור קשור גם למרכיב ההרתעה – לחזבאללה יש מוניטין של ארגון בעל פריסה בין-לאומית ויכולות לבצע פעולות טרור איכותיות ברחבי העולם. ואולם רוב גורמי ההערכה תמימי דעים כי היכולות האלה שמורות למקרים מיוחדים של פגיעה חמורה במיוחד באינטרסים של הארגון או של פטרונים.

מהי משמעותה של העוצמה הצבאית מבחינת חזבאללה? העוצמה הצבאית היא מרכיב מהותי בקידום יעדיו האסטרטגיים והאידיאולוגיים של הארגון. חזבאללה רואה בעוצמתו הצבאית מרכיב מכוון בקיומו כארגון "התנגדות". זהו המפתח להישגיו במאבק מול ישראל (שיימשך, לשיטתו, עד להשמדתה) ולהרתעתה. זהו המקל הגדול שחזבאללה מחזיק מאחוריו בבואו לדבר עם הזירה הפנימית בלבנון, המקנה לו הרתעה ויתרון על כל כוח אחר במדינה. זהו המקור למעמדו בעיני מעריציו ובעיני יריביו

בלבנון, בזירה האזורית ובזירה הבין-לאומית. בנוסף, זוהי החזית הקדמית שאיראן הצליחה לכוון באזור. לפיכך חזבאללה אינו מוכן לוותר על נשקו ורואה באיום על נשקו איום קיומי.

העוצמה הכלכלית-סוציאלית

מאז הקמת חזבאללה ב-1982 פועלת במסגרתו רשת של מוסדות המעניקים סיוע סוציאלי וחומרי לאוכלוסייה השיעית (ובמידה מצומצמת יותר גם לציבור הלא שיעי). העיקריים שבמוסדות האלה הם:

מוסד "ג'האד הבינוי". זוהי חברת בנייה מן הגדולות מלבנון. המוסד הזה הוקם ב-1988 והיה מעורב באלפי פרויקטים של הקמה ושיפוץ של מוסדות ציבור (בתי-ספר, בתי חולים ומרכזי תרבות), חנויות ובתי פרטיים שניזקו ותשתיות באזורים השיעיים (דרום לבנון, בקאע ודרום בירות). "ג'האד הבינוי" גם הקים ושיפץ רשתות חשמל, מערכות מים זורמים וכבישים וכן העניק סיוע טכנולוגי וסיוע כספי למשקים חקלאיים. מאז מלחמת לבנון השנייה אחראי המוסד הזה מטעם חזבאללה על שיקום התשתיות ובתי האזרחים שנפגעו.

קרנות הסיוע (קרן החלל, קרן הפצעים, ועדות הסיוע של ח'מיני) – קרנות רווחה שהוקמו בשנים 1982-1990 במסגרת היחידה הסוציאלית של חזבאללה. תקציביהן הם בהיקף של מיליוני דולרים. מטרתן להעניק סיוע סוציאלי בכל תחומי החיים לעשרות אלפי משפחות שיעיות שבניהן נהרגו, נפצעו, נשבו או נפגעו בדרך אחרת בעימות עם ישראל. הסיוע הזה כולל בין היתר מתן קצבאות, תמיכה בתחומי הדיור, החינוך והבריאות ועזרה במציאת עבודה. עשרות אלפי שיעים נמנים עם המוטבים של הקרנות הללו.

יחידת הבריאות – מערך של שישה בתי חולים ועשרות מרפאות המעניק שירותים רפואיים באזורים השיעיים למאות אלפי שיעים. בשנת 2000 טופלו יותר מ-400 אלף איש במסגרת המערך הזה בתקציב של 5 מיליון דולר, וסביר להניח כי המספר הזה גדל מאז, בייחוד בעקבות מלחמת לבנון השנייה.

יחידת החינוך – היחידה מעניקה סיוע כספי ומלגות לסטודנטים הנמנים עם משפחות אנשי חזבאללה. הוצאות החינוך של חזבאללה נאמדות כיום ב-20 מיליון דולר בשנה. היחידה אחראית על רשתות של בתי-ספר ומוסדות להשכלה גבוהה (דתיים וטכנולוגיים) שבהם לומדים עשרות אלפי תלמידים באווירה של חינוך אסלאמי.⁴² מערכות החינוך האלה, שהוקמו ומומנו על-ידי איראן, הן מערכות יעילות ועתירות משאבים. הן החלו לפעול בווקום השלטוני שנוצר במהלך מלחמת האזרחים ובתקופה שבה שלטה ישראל בדרום לבנון. גם כאשר הסתיימה מלחמת האזרחים ב-1989,

המדינה, שאיבדה לחלוטין את סמכותה באזורים השיעיים, לא יכלה (ובמידה רבה, לא ביקשה) להתחרות במערכות האלה והן התבססו כחלופה למוסדותיה.

הארגון המסודר והיעיל של הרשת הסוציאלית-כלכלית של חזבאללה על התקציבים הנדיבים שלה בולט לעומת השירותים הדלים שמעניקה המדינה. חזבאללה רואה בסיוע הסוציאלי חלק אינטגרלי מהפעילות שלו. באמצעותו הוא הרחיב במשך השנים מאז הקמתו את השפעתו על האוכלוסייה השיעית תוך דחיקת המדינה והארגון המתחרה אמל. באופן הזה נוצרה למעשה תלות של עשרות אלפי משפחות שיעיות בחזבאללה. קיימות הערכות כי הארגון מספק שירותים לכ-200-300 אלף אנשים (מתוך כ-4 מליון נפש המונה אוכלוסיית לבנון). חזבאללה הוא המעסיק השני בגודלו בלבנון (אחרי המדינה) – כ-35 אלף משפחות שיעיות תלויות בו בדרך זו אחרת לפרנסתן.⁴³

עוצמתו הכלכלית-סוציאלית של חזבאללה הועמדה במבחן לאחר מלחמת לבנון השנייה. שיקום האזורים שנפגעו במלחמה נתפס בעיני חזבאללה כמערכה קריטית שיש בה כדי להשפיע באופן משמעותי על היקף התמיכה של העדה בארגון. חזבאללה, בסיוע נדיב של איראן, גייס את משאביו כדי לשקם את הנזקים שנגרמו לציבור השיעי. זאת, במקביל להשקעות הממשלה שהתמקדו בעיקר בשיקום תשתיות לרווחת כלל התושבים באזורים האלה. למרות התחרות עם הממשלה על הקרדיט של שיקום האזורים שנפגעו במלחמה מלאכה השיקום עדיין רחוקה מסיום – אזורים רבים בדרום לבנון וברובע הצ'אחיה בפירות עדיין הרוסים. ככל שהתהליך הזה נמשך גוברת הביקורת על הממשלה – בליבוי חזבאללה – אך גם על הארגון.

תפעולו של מערך צבאי, סוציאלי וארגוני מפותח כמו זה העומד לרשות חזבאללה מחייב משאבים כלכליים עצומים. גורמי מודיעין במערב מעריכים כי תקציב חזבאללה, שרובו מגיע מאיראן, הוא כמה מאות מיליוני דולרים בשנה. יש דיווחים כי התקציב הזה אינו כולל את ההוצאות הצבאיות של חזבאללה, כלומר, את הנשק שהוא מקבל מאיראן.⁴⁴ בעקבות מלחמת לבנון השנייה העניקה איראן לחזבאללה סיוע כספי בהיקף הנאמד ב-1.2 מיליארד דולר כדי לממן את הוצאות השיקום.⁴⁵ ואולם אין די בתקציב המתקבל מאיראן כדי לממן את כל ההוצאות הרבות של הארגון. לפיכך, פיתח הארגון במשך השנים מקורות הכנסה משלו שנועדו לצמצם את תלותו באיראן (גם למקרה שהסיוע שלה ייפגע מכל סיבה שהיא). בין היתר מקורות ההכנסה הם: חברות כלכליות שאותן מנהל חזבאללה או שותף להן; גיוס כספים בלבנון וברחבי העולם באמצעות מסים דתיים (ח'מס); תרומות; כסף שמקורו בפעילות פלילית בלבנון וברחבי העולם; תשלומים שגובה חזבאללה עבור שירותים סוציאליים (בעיקר מלא שיעים).⁴⁶

הכנסות חזבאללה משמשות למטרות מגוונות: הוצאות תפעול שוטף, משכורות, מימון הפעילות הצבאית, מימון המערך הסוציאלי של הארגון, סיוע לארגוני הטרור הפלסטיניים ופעילות בינוי ושיקום האזורים השיעיים שנפגעו בעימותים עם ישראל.

במסגרת זו הקצה חזבאללה לאחר מלחמת לבנון השנייה סכום של כ-12 אלף דולר במוצע לכל אחת מ-15 אלף משפחות שבתיהן נפגעו במלחמה. המקור העיקרי לכספים היא איראן.⁴⁷

המשאבים הכלכליים העומדים לרשות חזבאללה הם מקור עוצמה משמעותי לקידום יעדיו הפוליטיים של הארגון ולשמירה על מעמדו בקרב האוכלוסייה השיעית, ואולם קיימות שתי נקודות תורפה. הראשונה – עצם התלות באיראן כמקור העיקרי למימון פעילות הארגון. אם מסיבה כלשהי תפסיק איראן או תצמצם את הסיוע הכספי שלה, תיפגע באופן משמעותי פעילות הארגון מכיוון שיהיה לו קשה לממן את הוצאותיו ממשאביו העצמיים בלבד. נקודת התורפה השנייה – פגיעות המערך הכלכלי הבין-לאומי של חזבאללה. ככל שהפעילות הכלכלית שלו נרחבת יותר וחובקת עולם כך היא חשופה יותר ללחצים וללוחמה כלכלית.

העוצמה התודעתית

העוצמה התודעתית היא נדבך משלים משמעותי בסל העוצמה הכוללת של הארגון. ניתן להגדירה כיכולת להשפיע על התפיסות והתובנות של קהלי היעד ביחס למציאות, לשכנעם בנרטיב הרצוי לך ולגייסם לקידום יעדיך. המושג "עוצמה תודעתית" חמקמק ובלתי ניתן למדידה ברורה, והוא משקף מצב תודעתי סובייקטיבי של קהלי היעד השונים. זהו מקור עוצמה שקשה לתחזקו לאורך זמן והוא יכול להשתנות במהירות רבה. עם זאת התפקיד שהוא ממלא בעימותים שבהם מעורב חזבאללה הולך וגדל.

חזבאללה, בדומה לארגונים תת-מדינתיים רבים החותרים לשנות את הסטטוס-קוו בסביבתם, מייחס חשיבות רבה מאוד לקרב על התודעה, לא פחות (ולעתים אף יותר) מקרבות ומחיכוכים צבאיים. יכולתו של חזבאללה לנהל מערכה מוצלחת על התודעה וליצור עבור קהלי יעד נרחבים את תמונת המציאות הרצויה לו משמשת מרכיב איכותי המאפשר לארגון, המונה כמה אלפי לוחמי גרילה, לקזז את העוצמה הצבאית של ישראל, ולהיות גורם כוח מרכזי לא רק בזירה הלבנונית אלא גם בזירה האזורית.⁴⁸

לשם ניהול המערכה על התודעה השקיע חזבאללה בהקמת אימפריה תקשורתית עתירת משאבים הכוללת את ערוץ הטלוויזיה הלווייני אלמנאר, תחנת הרדיו נור, אתרי אינטרנט בכמה שפות (כולל בעברית), עיתונים, ספרים ופרסומים שונים.⁴⁹ המערכה על התודעה שמנהל חזבאללה מופנית לקהלי יעד שונים תוך התאמת אופי המסר לקהל היעד. קהלי היעד הם: מעגלי התומכים של הארגון – חברי הארגון, הציבור השיעי בלבנון, המדינות התומכות בו (סוריה ואיראן); מעגל האויבים – בעיקר ישראל, ארצות-הברית וחלק מן המשטרים הערביים; והמעגל הנייטרלי שעמו נמנה הציבור הערבי הרחב, שאהדתו לחזבאללה הולכת וגוברת, קהלי יעד בעולם המוסלמי וגורמים שונים בזירה הבין-לאומית שאינם מעורבים ישירות בסכסוך האזורי. עמדותיהן של

הקבוצות הלא שיעיות בזירה הלבנונית ביחס לחזבאללה מגוונות ולא חד משמעיות, ולפיכך קהלי היעד האלה הם המאתגרים ביותר מבחינתו.

המערכה על התודעה היא חלק אינטגרלי של העימות בין חזבאללה וישראל מאז אמצע שנות ה-80 של המאה ה-20. במסגרתה יכול חזבאללה לרשום לעצמו הישגים לא מעטים: החל במאבק להוצאת צה"ל מלבנון (יש הסבורים כי למלחמה הפסיכולוגית שניהל חזבאללה בתקופה הזאת היה משקל משמעותי בהחלטת ישראל לסגת⁵⁰) וכלה במלחמת לבנון השנייה. במהלכה הצליח חזבאללה להנחיל לקהלי יעד מגוונים בלבנון, בעולם הערבי וגם בזירה הבין-לאומית את הנרטיב שלו: תגובתה הלא פרופורציונלית של ישראל; ישראל היא הצד התוקפן ולבנון היא הקורבן; מהלכיה של ישראל בלבנון אינם לגיטימיים; וכמובן – "הניצחון האלוהי" של חזבאללה. ההצלחה של הנחלת הנרטיב הזה בולטת לנוכח החולשה של ההסברה הישראלית.⁵¹ ואכן, מסקרים שונים שנערכו בלבנון לאחר המלחמה עולה כי חלק גדול מן הציבור במדינה אימץ את הגרסה שהציג נצראללה שלפיה המלחמה הייתה מלחמה אמריקנית נגד לבנון ושישראל הייתה הצד התוקפן והמפסיד.⁵²

מרכיב חשוב בעוצמה התודעתית של חזבאללה הוא מידת יכולתו להשפיע על דעת הקהל הישראלית, בין היתר במטרה לפגוע באמון הציבור הישראלי בהנהגת המדינה ולהרתיע את ישראל מלפעול נגדו. ממחקר שנערך בישראל לאחר מלחמת לבנון השנייה עולה כי נצראללה נתפס כמנהיג בעל יכולת מנהיגות גבוהה מזו של ראש הממשלה אהוד אולמרט במצב של מלחמה וכי התדמית הזאת התחזקה בעקבות המלחמה האחרונה.⁵³ המחקר הזה ואחרים הצביעו על כך שמנהיג חזבאללה הצליח להתבסס בתודעה הציבורית בישראל כמנהיג כריזמטי המקרין יושר ואמינות וכדמות המעוררת השראה ואף קנאה, זאת בניגוד לתדמית של ההנהגה בישראל. ואולם, אין בעניין הזה עקביות או מגמה גורפת וסקרים אחרים שנעשו בעיצומה של המלחמה סותרים את הממצאים האלה.⁵⁴

למערכה על התודעה יש קשר הדוק למאמץ של חזבאללה לבסס לעצמו מעמד לגיטימי בלבנון ובזירה הבין-לאומית כארגון לבנוני אחראי, שקול, על-עדותי שעניינו העיקרי הוא הגנת המדינה מפני תוקפנותה של ישראל ושמירה על האינטרסים של לבנון (למשל, החזרת חוות שבעא והחזרת שבויים לבנונים) במצב שבו המדינה אינה מסוגלת למלא את המשימות האלה. מעמדו של חזבאללה במדינה הגיע לשיא בעקבות נסיגת צה"ל מלבנון. ואולם לאחר מכן חלה שחיקה בלגיטימציה שלו להחזיק בנשקו ו"להגן על לבנון"; זו הגיעה לשיא במלחמת לבנון השנייה ואחריה. חזבאללה נתפס בעיני רבים בלבנון (למעט השיעים שברובם נותרו נאמנים לארגון) ככלי שרת בידי איראן וסוריה, כאיום על יציבותה של לבנון וכגורם שגרר אותה למלחמה מיותרת. מערכת-הנגד התודעתית שניהל חזבאללה כדי להדוף את ההאשמות האלה הצליחה

באופן חלקי. גם מול הזירה הבין-לאומית הישגיו חלקיים – אמנם מעטים יכפרו בהיותו של חזבאללה מפלגה פוליטית לבנונית לגיטימית ומרכזית, אך עוד פחות מכך יסכימו כי יש לו לגיטימציה לשמור על נשקו.

לעומת השחיקה מבית דווקא יכול חזבאללה לרשום לעצמו הישגים במערכה על ליבו של הציבור הערבי מחוץ ללבנון, בייחוד בקרב הפלסטינים והעיראקים הנמצאים בעימות עם האויב המשותף – ישראל וארצות-הברית. זאת, תוך טשטוש הגוון השיעי של חזבאללה והדגשת המכנה המשותף התרבותי והאידיאולוגי.⁵⁵ "דוקטרינת ההתנגדות", שאותה משווק חזבאללה באופן אגרסיבי, זוכה לפופולריות רבה ב"רחוב הערבי", בייחוד ברחוב הפלסטיני. הפופולריות הזאת באה לידי ביטוי בלגיטימציה הניתנת לטרור המתאבדים ולירי הקטיושות לעבר יישובים אזרחיים.⁵⁶ כך בעקבות מלחמת לבנון השנייה זכה לעדנה הנרטיב בדבר חולשתה של ישראל (מוטיב "קורי העכביש"), הוסרה ההילה מעל צה"ל כצבא בלתי מנוצח, וקיבלה אישוש "דוקטרינת ההתנגדות" – האמונה ביכולת להנחיל לישראל תבוסה עד להשמדתה ו"שחרור ירושלים".

לסיכום, למרות הקשיים מול הזירה הלבנונית הפנימית, ניכר כי במערכה על התודעה שמנהל חזבאללה מול ישראל יש לו יתרון עליה. הדבר נובע מכך שאמצעי התקשורת של חזבאללה והמסרים הפומביים של מנהיגיו – בייחוד נצראללה – נתפסים כאמצעי-לחימה לכל דבר, והארגון השקיע משאבים רבים בפיתוחם, בשכלולם ובהגנה עליהם. הנרטיב של חזבאללה מנומק ומאורגן במבנה לוגי מתוכנן ועקבי. ניכרת בו שליטה בזירת התקשורת והכרה מעמיקה של מאפייני המערכת היריבה. הנרטיב מקרין אמינות והדבר בא לידי ביטוי בולט במלחמת לבנון השנייה. זאת בניגוד להתרחשויות בישראל. חזבאללה הבין עוד בשלב מוקדם כי ניצחון במערכה על התודעה יכול להכריע את המערכה כולה, ולכן השקיע רבות בתחום הזה.

העוצמה הפוליטית בזירה הלבנונית

העוצמה הפוליטית היא היכולת של שחקן לשלוט או להשפיע על שחקנים אחרים בסביבתו האסטרטגית וכן על התוצאות, התהליכים והאירועים במטרה להשיג את יעדיו. חזבאללה הצליח להפוך את העדה השיעית לבסיס עוצמה חשוב לקידום יעדיו, אולם מאזן העוצמה שלו בסביבה הלבנונית שבה הוא פועל אינו חד-משמעי ויש בו פנים לכאן ולכאן. כיום אין עוררין בלבנון ומחוצה לה על כך שחזבאללה הוא גורם כוח מרכזי במדינה, אולם עולה השאלה: האם עוצמתו הכוללת אכן מתורגמת להישגים פוליטיים?

בחינת היחסים של חזבאללה עם השחקנים בזירה הלבנונית מעלה כי בחלוקה גסה קיימות שתי קבוצות מבחינת זיקתן לארגון. הקבוצה הראשונה – אלה החוברים

אליו מתוך עמדת חולשה, הכרה בעוצמתו הבנה כי רק באמצעות החבירה הזאת יוכלו לקדם את יעדיהם; הקבוצה השנייה – אלה המהווים אופוזיציה לארגון ורואים בו בראש ובראשונה איום על האינטרסים שלהם. עם הקבוצה הראשונה נמנים חלק גדול מבני העדה השיעית, מפלגות ואישים פרו־סוריים מעדות אחרות שנחלשו עם נסיגת פטרוניתם סוריה מלבנון, המנהיג הנוצרי מישל עון וקבוצות פלסטיניות. בקבוצה השנייה נמצא זרם ה־14 במרס – מסגרת גג למפלגות הפוליטיות בלבנון, בהנהגתה של סיעת אלמסתקבל של המנהיג הסוני סעד חרירי. המפלגות האלה, המתנגדות לסוריה ולאג'נדה של חזבאללה, הן כיום הרוב בפרלמנט ובממשלה.

לחזבאללה יש השפעה רבה על הקבוצה הראשונה, בייחוד על העדה השיעית, הנובעת בעיקר מיכולתו לתגמל אותה. ההשפעה באה לידי ביטוי בין היתר ביכולתו לגייס לצדו את הקבוצה הזאת במאבק שמנהל חזבאללה מאז נובמבר 2006 להפלת ממשלת סניורה ולהקמת ממשלת אחדות לאומית, שבה תהיה לאופוזיציה זכות וטו על החלטות חשובות. לעומת זאת, השפעתו של חזבאללה על הקבוצה השנייה נובעת בעיקר מדימוי ההרתעה של הארגון כלפי הזירה הפנימית ומיכולתו לנקוט צעדי ענישה.⁵⁷ בעיני הקבוצה הזאת חזבאללה איבד את הקרדיט שלו כ"מגן לבנון" מפני ישראל ואת הלגיטימציה שלו להחזיק בנשקו. לדעתם, מלחמת לבנון השנייה רק איששה את ההנחה כי הוא מהווה איום על יציבותה של לבנון ועל עתידה.

כל עוד שלטו הסורים בלבנון הם דאגו שהממשלות השונות יעניקו לגיטימציה ממלכתית לחזבאללה להחזיק בנשקו "ולהגן על לבנון" מפני ישראל. שינוי במצב הזה חל בהדרגה החל מסוף 2004 בשל כמה אירועים שלחזבאללה לא הייתה שליטה עליהם – קבלת החלטה 1559 על-ידי מועצת הביטחון שקראה לפירוק המיליציות (ספטמבר 2004); ההדים הבין-לאומיים שעורר רצח רפיק חרירי (פברואר 2005) והתגבשותו של זרם ה־14 במרס; נסיגת סוריה (אפריל 2005); בחירת ממשלה אנטי-סורית בראשות פואד סניורה ביוני 2005; וקבלת החלטה 1701 על-ידי מועצת הביטחון בעקבות מלחמת לבנון השנייה (אוגוסט 2006). כל אלה היו תחנות בהתגבשותה של מגמת דה-לגיטימציה מבית לנשקו של חזבאללה ולאג'נדה האידיאולוגית-פוליטית שלו.

חזבאללה הסתגל עד מהרה למציאות שבה נאלץ להגן על מעמדו ועל האינטרסים שלו בלי חסותה של סוריה, וזאת לכאורה בכלים לגיטימיים גם אם לעתים דרסטיים – הפגנות רחוב המוניות, בחירות לפרלמנט, השתתפות בדיוני "הדיאלוג הלאומי" שנועדו להסדיר את הסוגיות השנויות במחלוקת בין הזרמים השונים במדינה (במחצית הראשונה של 2006), הצטרפות לממשלה, התפטרות ממנה ולחצים פוליטיים שונים. ואכן, במאבק מול יריביו הפוליטיים יכול חזבאללה לרשום לעצמו כמה הישגים המשקפים את עוצמתו הפוליטית ואת מידת השפעתו על סדר היום הציבורי בלבנון:

סיכול החלטות והתפתחויות מסוכנות מבחינתו. בשנים האחרונות פעל חזבאללה באופן נחרץ לסכל את האפשרות שסוגיית פירוקו מנשקו תצבור תאוצה, ובנוסף פעל לביסוס לגיטימציה למעמדו, לפחות כלפי חוץ. לדוגמה, בראשית 2006 כפה הארגון על הממשלה, באמצעות איומי התפטרות, להכיר במסגרת קווי היסוד שלה בכך שחזבאללה אינו מיליציה (שאותה יש לפרק לפי החלטה 1559), אלא תנועת "התנגדות" לגיטימית. לאחר מכן הצליח הארגון למסמס את סוגיית פירוקו מנשקו במהלך דיוני "הדיאלוג הלאומי". גם בהקשר לנוסח החלטה 1701 כפה על הממשלה שלא להסכים לכך שבלבנון יפעל הכוח הבין-לאומי מתוקף סעיף 7 של מגילת האו"ם. כמו כן הצליח חזבאללה להוריד מעל סדר היום הלבנוני והבין-לאומי את סוגיית פירוקו, שהועלתה בעקבות המלחמה, זאת באמצעות המשבר הפוליטי שכפה על לבנון.

שמירה על האוטונומיה הביטחונית של חזבאללה. האוטונומיה של חזבאללה כארגון צבאי שאינו כפוף למרותה של ממשלת לבנון לא נפגעה גם לאחר המלחמה. אמנם בעקבות החלטה 1701 נוצרו עבור הארגון תנאים חדשים בדרום לבנון, אך זו לא הביאה לשינוי ביחס של צבא לבנון או של כל מנגנון לבנוני אחר, המשתדלים להימנע מחיכוך עם הארגון (למעט מקרים חריגים שאינם מעידים על הכלל) ומכל סוג של כפייה עליו. חזבאללה ממשיך להתחמש ולתפקד כארגון צבאי ולקבל החלטות מבצעיות בלי לתאם אותן עם הממשלה (בדומה לפיגוע החטיפה ב-12 ביולי 2006, שהוביל לפרוץ המלחמה).

השגת הכרה בזירה הבין-לאומית בכך שלא ניתן להגיע להסדר מדיני בזירה הלבנונית ללא שיתופו של חזבאללה. לדוגמה, ההבנה של ארצות-הברית כי ממשלת לבנון לא תוכל לאשר את החלטה 1701 ללא הסכמת חזבאללה, או כינוס נוסף של "הדיאלוג הלאומי" שאורגן על-ידי צרפת באמצע יולי 2007 ובו נטלו חלק גורמי הכח בלבנון לרבות נציגי חזבאללה.

ואולם המאזן הכולל מבחינת חזבאללה הוא, כאמור, אינו חד-משמעי. כפי שצוין במבוא, חזבאללה מעוניין להפוך את לבנון לסביבה נוחה יותר עבורו כדי שיוכל להגשים את יעדיו. לשם כך עליו להפוך לגורם הכוח הדומיננטי בלבנון, לזכות בלגיטימציה פנימית רחבה למעמדו המיוחד ככוח חמוש המגן על לבנון מפני ישראל ולנטרל איומים שונים על מעמדו ועל נשקו. קשה לומר שבנסיבות הקיימות הסביבה הלבנונית נוחה עבורו להגשמת יעדיו האידיאולוגיים.

אדרבא, במקרים רבים חזבאללה אינו מצליח לממש את עוצמתו הפוליטית ולכפות את רצונו על ממשלת סניורה. הוא אמנם הצליח לגרום לשיתוק עבודת הממשלה, אך הדבר לא הניב עבורו כל הישג קונקרטי, לרבות חוסר הצלחה לסכל את הקמת בית הדין הבין-לאומי בעניין רצח חריירי (זו הייתה אחת המטרות של הניסיון להפיל את ממשלת סניורה). ככל שהמשבר נמשך פוחתת הלגיטימציה הציבורית של חזבאללה.

ואכן, סוגיית הלגיטימציה היא עקב אכילס מבחינתו בזירה הלבנונית הפנימית – גם אם אינו ניצב בפני איום קונקרטי מבית.

קיימים שני מכשולים עיקריים בפני מימוש עוצמתו הפוליטית של חזבאללה בזירה הלבנונית: הראשון – מערכת פוליטית יריבה עיקשת, הנהנית מתמיכה פנימית ובין-לאומית, שאמנם אינה יוצאת באופן חזיתי נגד הארגון, אך בהחלט מציבה בפניו אתגר משמעותי. החסם השני – כללי המשחק הפנימיים בלבנון, שבהם הארגון מכיר בלית ברירה ומתנהל על פיהם. הכללים האלה נובעים מתנאיה הייחודיים של לבנון כמדינה כושלת שיציבותה ועצם קיומה תלויים באיזון העדתי. הכלל הראשון הוא שאף עדה לא תנסה לשלוט על עדה אחרת או לכפות את רצונה עליה. הכלל השני – הידרדרות לעימות פנימי אלים, קל וחומר, למלחמת אזרחים, הוא קו אדום שאסור לחצותו. הכללים האלה מחייבים את כל השחקנים לפשרות ולמדיניות זהירה. נכונותו של חזבאללה לאמץ את הכללים נובעת לא מדאגה לגורלה של המדינה הלבנונית, אלא מן החשש להישאב לעימות פנימי שיכלה את כוחו ויסיט אותו מיעדיו האמיתיים. בסופו של דבר, חזבאללה השכיל לנצל את ממדי העוצמה השונים שלו כדי לבסס עוצמה פוליטית בזירה הלבנונית. עוצמתו הפוליטית רחוקה מלהיות מוחלטת וחלות עליה מגבלות רבות, אך היא משמעותית דיה כדי לסכל לעת עתה התפתחויות מסוכנות מבחינתו. כל עוד חזבאללה נהנה מתמיכת "האלקטורט" השיעי מובטחת לו השפעה על הזירה הפוליטית בלבנון.

המאזן הכולל

במשך שנות קיומו פיתח חזבאללה עוצמה כוללת שאפשרה לו להתמודד עם אתגרים שונים מבית ומחוץ, לאתגר את יריביו ולהפוך בסופו של דבר לגורם כוח חשוב בזירה האזורית. העוצמה הזאת מבוססת על כמה אדנים: הסיוע החיצוני של איראן וסוריה, התמיכה של העדה השיעית בלבנון, מנהיגותו של נצראללה והנסיבות הייחודיות של לבנון. ממדי העוצמה הכוללת של חזבאללה מגוונים אף הם. זהו ארגון הנהנה מעוצמה צבאית, מעוצמה כלכלית, מעוצמה תודעתית ומעוצמה פוליטית. תמונת מאזן העוצמה של חזבאללה לא תהיה מלאה בלי להביא בחשבון מאפיינים איכותיים של חזבאללה כארגון: דינמיות, גמישות, הסתגלות לשינויים, יכולת למידה, משמעת, לכידות פנימית ודבקות ביעדים ובאידיאולוגיה. בין ממדי העוצמה השונים קיימים יחסי גומלין הדוקים, המתכנסים בסופו של דבר לעוצמה הכוללת שלו.

ואולם בעוצמה הזאת יש לא מעט נקודות תורפה. העיקרית שבהן היא התלות באותם אדנים שעליהם נשענת עוצמתו של הארגון. נראה כי פגיעה באחד מהם לא תביא לקריסת הארגון, אבל היא בהחלט תחליש אותו ותגרום לו לטרנספורמציה תפקודית – יהיה עליו להכריע בין היותו מפלגה פוליטית לבנונית, המחזיקה מערך

סוציאלי לרווחת עדתה, ובין היותו תנועה אידיאולוגית בעל מערך צבאי הפועל לחולל תמורות באזור. נקודת תורפה נוספת טמונה דווקא בעוצמתו. ככל שהארגון מתעצם, מתרחב, נהפך לרב-תחומי ולרב-תפקודי, מפעיל מערכות תקשורת ומחשבים – הוא משאיר חתימות רבות יותר בשטח וכך הוא חשוף יותר לפגיעה. בנוסף, התרחבות והתעצמות יכולות להוביל לאובדן הגמישות, להסתייגות ביורוקרטית של הארגון, לפוליטיזציה רבה מדי ולתלות במערכות שיקולים מגוונות – כל התכונות שהעדרן עמד בשורש יכולתו של הארגון להסתגל לתנאים ולנסיבות משתנות.

טבלת מאזן העוצמה של חזבאללה

נקודות תורפה	נקודות עוצמה
תלות בתמיכה החיצונית	תמיכה חיצונית מעצמתית של סוריה ואיראן
העדר חלופה נראית לעין למנהיגותו של נצראללה	מנהיגות נצראללה
שחיקה גוברת בלגיטימציה מצד הזירה הלבנונית הלא שיעית	עורף שיעי תומך
תמיכה בין-לאומית ואזורית בממשלת לבנון	הנסיבות הייחודיות של לבנון כמדינה כושלת
בעיני ארצות-הברית חזבאללה הוא חלק מ"ציר הרשע"	עוצמה צבאית
מגמה של התמסדות ופוליטיזציה בארגון	עוצמה פוליטית בזירה הלבנונית המקרינה על מעמדו בזירה הבין-לאומית
יחס ישר בין עלייה בהיקף התפקוד של הארגון ובין מידת פגיעותו	עוצמה כלכלית-חברתית
	עוצמה תודעתית
	לכידות אידיאולוגית וארגונית פנימית
	המאזן הדמוגרפי בלבנון
	כושר הסתגלות לנסיבות משתנות

פרק ג

ההשלכות של מעגלים חיצוניים על מצבו האסטרטגי של חזבאללה

יחסי גומלין שמקיים חזבאללה עם מעגלים בסביבתו הקרובה ובסביבתו הרחוקה משפיעים על מעמדו האסטרטגי ועל עוצמתו. המדובר במעגל השיעי (בתוך לבנון), המעגל הלבנוני, המעגל האזורי והמעגל הבין-לאומי. פרק זה ינתח את הסביבה האסטרטגית שבה פועל חזבאללה ואת האתגרים שהיא מציבה בפני הארגון.

המעגל השיעי – סוגיית יציבות התמיכה העדתית

*"להיות שיעי משמעותו לא לתהות לגבי מהות הניצחון [...]
ולהשלים עם הרס מדינתך לנגד עיניך"⁵⁸*

התמיכה שלה זוכה חזבאללה בעדה השיעית היא, כאמור, אחד ממקורות העוצמה המשמעותיים ביותר מבחינת הארגון. התמיכה הזאת היא המקור לגיטימציה שלו כארגון לבנוני והפלטפורמה למימוש יעדיו הפוליטיים והאידיאולוגיים. ואולם, למרות הזיקה לכאורה של העדה לחזבאללה מתרחשים בלבנון שני תהליכים מרכזיים שיש בהם פוטנציאל לערעור על מעמדו הדומיננטי של הארגון בעדה ועל יכולתו לגייס אותה לאורך זמן לצרכיו.

ניצני רסטורציה הדרגתית של סמכות המדינה וריבונותה. המגמה הזאת בולטת בעיקר באזורים השיעיים בדרום לבנון שנהנו במשך שנים ממעמד מעין אוטונומי בחסות חזבאללה. בכך יש פוטנציאל לתיקון ליקוי היסטורי שבעטיו הייתה העדה השיעית במשך שנים ארוכות שותפה שולית ומקופחת במדינה הלבנונית. התהליך, שצבר תאוצה לאחר מלחמת לבנון השנייה, יכול להיות ארוך ומורכב. הוא בא לידי ביטוי כבר עתה בפריסת צבא לבנון בדרום המדינה לאחר היעדרות ארוכה – צעד שמשמעותו קבלת אחריות ביטחונית על הדרום ומילוי הווקום השלטוני שאפשר את פריחתן של מיליציות כמו חזבאללה.

ביטוי נוסף לרסטורציה הזאת הוא הניסיון של ממשלת לבנון לפעול לשיקום האזורים השיעיים שנפגעו במלחמה – ניסיון שנתקל לעת עתה בקשיים ביורוקרטיים

רבים. הממשלה, שזכתה לסיוע כספי בין-לאומי נרחב למטרה הזאת, הבטיחה לשלם 53 אלף דולר לכל משפחה שיעית שביתה נפגע (חזבאללה, כאמור, הקצה 12 אלף דולר בלבד שאותם כבר שילם), ובמקביל היא פועלת לשיקום התשתיות שנפגעו באזורים השיעיים. בפועל השיתוק שכפה חזבאללה על עבודת הממשלה והפרלמנט משבש את יכולתה של הממשלה לממש את הבטחותיה, וחזבאללה הוא עדיין הגורם הדומיננטי במלאכת השיקום – אף כי זו רחוקה מכלל סיום. עם זאת, עצם נכונותה של הממשלה לקחת אחריות ישירה על שיקום האזורים שנפגעו היא בבחינת איתנות מדאיג לחזבאללה וכרסום במונופול שלו על הסיוע לעדה אשר מבטיח את נאמנותה לו. בכל מקרה, כיום אין לשיעיים ברירה אלא להסתמך על הסיוע שניתן להם על-ידי חזבאללה לצורך שיקומם.

תהליך הרסטורציה לא יהיה מלא ולא יוכל להבטיח את השתלבות השיעיים בלבנון בדרך של הסכמה אם לא ייבחר מחדש מעמדה של העדה. הבחינה הזאת היא חלק מהערכה מחדש של מצב הדמוקרטיה העדתית בלבנון. זו בעצם בחינה מחדש של הסכם טאא'ף – המסמך המכונן של המדינה הלבנונית בעידן שלאחר מלחמת האזרחים – הכוללת זה, יציקת תכנים מעשיים לאחד מסעיפיו העוסק בביטול העדתיות.

בנסיבות הנוכחיות קיים פער בין משקלה הדמוגרפי ומשקלה הפוליטי של העדה ובין פרופיל הייצוג שלה במוסדות הממלכתיים – המשרה הרמה ביותר השמורה לשיעיים היא זו של יו"ר הפרלמנט, ובפרלמנט עצמו שמורים לעדה 27 מושבים בלבד מתוך 128 על-פי המפתח העדתי הקיים במדינה (כ-21% בלבד). הפער הזה יוצר דילמה קשה ליתר העדות בלבנון – מצד אחד, המצב הקיים מוביל להעמקת המתחים הבין-עדתיים ולחוסר היציבות במדינה, ומצד אחר, שינוי באופן ייצוג העדה השיעית במוסדות המדינה עד כדי ביטול הייצוג העדתי יחזק את חזבאללה ואת הצביון האסלאמי הרדיקלי של לבנון. ביטול הייצוג העדתי עולה בקנה אחד עם שאיפתו של חזבאללה לעבור מדמוקרטיה עדתית לדמוקרטיה על-פי העיקרון של אדם אחד – קול אחד, שבמסגרתה הוא יוכל לנצל לטובתו את היתרון הדמוגרפי של השיעיים.

אין תמה שחזבאללה הוא זה שמעלה על סדר היום את הצורך בבחינה מחודשת של מעמד השיעיים במדינה. לשם כך הוא עושה שימוש בתחושת הקיפוח בעדה כאמצעי לחץ על הממשלה. מטרתו היא לקדם את האג'נדה שלו – בשלב הראשון לדרוש ממשלת אחדות שבה תהיה לגוש השיעי בהנהגתו זכות וטו על החלטות הממשלה, ובכך לנטרל כל מהלך שיש בו כדי לפגוע באינטרסים שלו.

חיפוש בעדה השיעית אחר חלופה לחזבאללה. העדה השיעית בלבנון רחוקה מלהיות גוש מונוליתי, המאוחד סביב חזבאללה והאג'נדה הרדיקלית שלו, כפי שהדבר עשוי להצטייר מפוליטיקת הרחוב שמנהל חזבאללה, המצליחה להוציא להפגנות נגד הממשלה מסות של תומכים. אמנם סקרי דעת הקהל שנערכו לאחר מלחמת לבנון

השנייה הצביעו על תמיכה של למעלה משני-שלישים מן העדה בחזבאללה ובעמדותיו, אולם הסקרים האלה מלמדים כי הגרעין הקשה של תומכי הארגון אינו עולה על 25%-30%. משמעות הדבר היא שמרבית בני העדה השיעית עשויים לזנוח את תמיכתם בארגון אם תימצא חלופה ראויה יותר לחזבאללה – ייתכן שבדרך של הגברת היקף התמיכה באמל, בייחוד אם יימשך המצב של מבוי סתום פוליטי שאליו מוביל חזבאללה את העדה בצד התנהלותן האטית של עבודות השיקום.⁵⁹

ואכן, הכוח הפוליטי השני בחשיבותו אחרי חזבאללה הוא תנועת אמל בהנהגתו של נביה ברי. התנועה הזאת – שהייתה הגורם הדומיננטי בעדה השיעית עד ראשית שנות ה-90 של המאה ה-20 ויריבה מרה של חזבאללה – איבדה את הבכורה לארגון והשפעתה נחלשה. עם זאת, היא שומרת על כמה מוקדי כוח מסורתיים בדרום לבנון, על מנגנון מפלגתי מסודר, על אחיזה איתנה במוסדות השלטון ועל שליטה בתקציבי הממשלה. בשל היחלשותה בחרה אמל לחבור בשנים האחרונות לחזבאללה בברית פוליטית, אולם עדיין אלה שתי תנועות שונות, ובין מנהיגיהן לא שוררת תמיד תמימות דעים למרות הזיקה של שניהם לסוריה. כך, אמל היא תנועה בעלת אוריינטציה חילונית, עדתית המזוהה עם המדינה הלבנונית. ואולם, בניגוד לתדמית הנקייה והמוכונת-אידיאולוגיה של חזבאללה, נתפסים אמל והעומד בראשה כחלק מן הממסד המושחת והלא יעיל.

במקביל החלו להתבלט בשנים האחרונות, בייחוד לאחר נסיגת סוריה מלבנון, קולות שונים בעדה השיעית, בעיקר מן המעמד הבינוני – אינטלקטואלים, פוליטיקאים ואנשי דת – הנוקטים בגלוי גישה ביקורתית ביותר כלפי חזבאללה. הטוטליטריות הסוחפת של חזבאללה, שכונתה "פאשיזם אסלאמי", הציפה קולות בתוך העדה המותחים ביקורת על התנהלות חזבאללה (במיוחד בעת מלחמת לבנון השנייה), המנוגדת לשיטתם לאינטרסים של לבנון, ועל היותה כלי שרת בידי איראן וסוריה. לא אחת הביעו אותם גורמים חשש מכך שהעדה השיעית אינה שותפה לתהליך ההיסטורי של בנייתה מחדש של המדינה הלבנונית – בהמשך ל"מהפכת הארזים" בראשית 2005, שתרמה ליציאת סוריה מלבנון – ושהיא נסחפת בגל עכור של רדיקליזם. עם זאת, מדובר בקולות בודדים, חלקם מאורגנים באופן רופף, המייצגים חוגים בציבור השיעי החוששים מהתחזקות חזבאללה הרדיקלי ומאוכזבים מאמל שחברה אליו. חוגים אלה אינם רואים באף אחת מן המפלגות הללו אכסניה פוליטית הולמת ועדיין מחפשים את דרכם במסגרת המדינה הלבנונית.⁶⁰

כדי לתת תמונה מלאה של מורכבות העדה השיעית יש להזכיר את השיח' מחמד חסין פצ'לאללה, את המשפחות הנכבדות ואת המזוכ"ל הראשון של חזבאללה צבחי טפילי. השיח' פצ'לאללה הוא מקור סמכות דתי בכיר עבור רבים בעדה השיעית בלבנון (כולל בחזבאללה) ומחוצה לה, והנו מוקד השפעה עצמאי בעל עמדה ביקורתית כלפי

איראן, פטרוניתו של חזבאללה.⁶¹ המשפחות הנכבדות ניהלו באופן מסורתי עד שנות ה-80 של המאה העשרים את ענייני העדה, ונדחקו לשוליים עם עליית המפלגות השיעיות הגדולות – אמל וחזבאללה. חלק מהן קשרו את גורלן עם חזבאללה ועם אמל, וחלקן מחזיקות בבסיס כוח מקומי ומוגבל.⁶² צבחי טפילי מותח ביקורת נוקבת על אובדן הזהות הלבנונית של הארגון והפיכתו לכלי בידי איראן וסוריה. עם זאת, אף אחד מן הגורמים האלה כשלעצמו אינו מציב איום על מעמדו של חזבאללה בעדה השיעית.

בשל משקלה הדמוגרפי והפוליטי של העדה השיעית היא מחזיקה את המפתח לעתיד צביונה של לבנון. העדה מתקשה עדיין להכריע כקולקטיבי מהו היעד האולטימטיבי שלה: האם לחזק את מעמדה הפוליטי והחברתי במסגרת הדמוקרטיה העדתית הלבנונית (ברוח היעדים של אמל), או ליטול חלק במימוש החזון האוטופי של חזבאללה לכוון רפובליקה אסלאמית במתכונת האיראנית ובמאבק על עיצוב דמותו של האזור. כיום יש לחזבאללה במידה רבה מונופול על המצב הביטחוני של העדה השיעית ועל הגשת סיוע סוציאלי לה, באופן שדוחק לשוליים כל חלופה פוליטית אחרת. זוהי עסקת חבילה המכניסה דרך הדלת האחורית את איראן ואת האינטרסים ללבנון. המצב הזה הופך את העדה השיעית בלבנון לכלי משחק במאבק האזורי בין איראן ובין ארצות-הברית וגורם להקצנה ביחסים בין הסונים והשיעים ולמתח בין העדה ובין המדינה, שלחזבאללה יש אינטרס לשמרו למרות הצהרותיו.

המעגל הלבנוני – יחסים מורכבים בין המדינה וחזבאללה

*"כאשר תהפכו למדינה אז בואו ותדרשו מאתנו לא להיות מדינה בתוך מדינה"*⁶³

בין המדינה הלבנונית ובין חזבאללה מתקיים מתח מובנה שמקורו בניגוד אינטרסים בין שני הצדדים; קיומו של כל צד ומימוש יעדיו כרוכים בצמצומו ובהחלשתו של הצד השני. חזבאללה שואף להפוך את לבנון למדינת "התנגדות" אסלאמית המקורבת לסוריה ולאיראן, ואילו ממשלת לבנון פועלת, בהנהגת סיעת הרוב (זרם ה-14 במרס) ובסיוע בין-לאומי, לבסס את לבנון כמדינה שבה קיים סטטוס-קוו בין העדות השונות אשר מקורבת לעולם המערבי ולמחנה הערבי המתון.

בשנים האחרונות התחדד המתח הזה בשל כמה תהליכים (שפורטו בפרק ב) שבעקבותיהם הפכה הסביבה האסטרטגית הלבנונית לפחות נוחה לחזבאללה. המדינה הלבנונית – שעד לנסיגת סוריה שימשה חותמת גומי מטעם דמשק, ובמסגרת הזאת העניקה לארגון את הלגיטימציה לנהל בשמה את המאבק בישראל – ביקשה לאחר הנסיגה לבסס את מעמדה כמדינה עצמאית וריבונית, תוך דרישה לבחינה מחדש של מעמד חזבאללה כארגון מזוין.

מלחמת לבנון השנייה ואי היציבות הפוליטית שהייתה בעקבותיה מסמלות את ההידרדרות ביחסים המורכבים שבין המדינה ובין הארגון. המלחמה ניפצה את ההסכם הלא כתוב בין שני הצדדים שלפיו המדינה מוכנה להשלים עם קיומו של הארגון כל עוד פעולותיו אינן גורמות לה נזק. חזבאללה, שהבין כי הלגיטימציה שלו לאחר המלחמה הולכת ונשחקת, הפנה את עוצמתו פנימה במאמץ – כושל עד כה – להחלפת השלטון. אגב כך העמיק את הקרע העדתי במדינה בין הסונים והשיעים. יש הרואים במאבק הפוליטי שמנהל חזבאללה נגד ממשלת סניורה על צביונה של לבנון ועל עתידה את השלב השני של מלחמת לבנון. בכל מקרה, מדובר במאבק קריטי עבור חזבאללה על קיומו.⁶⁴

במציאות הזאת משקף היחס של חזבאללה כלפי מוסד המדינה הלבנונית דו־ערכיות, המבטאת את המתח המאפיין את התנהלות הארגון בתוך שבין הממד האידיאולוגי שלו ובין הממד הלבנוני שלו. מצד אחד הארגון מכיר לכאורה בקיומה של המדינה הלבנונית ומשלים עם קיומה, ואף מעניק לה לגיטימציה בעצם השתלבותו מאז 1992 במוסדות החוקתיים שלה (דבר לא טריוויאלי מבחינת ארגון שבשנות ה-80 דיבר על הקמת רפובליקה אסלאמית). יתרה מזו: חזבאללה מתיימר לייצג את האינטרסים של לבנון ומשתמש באופן נרחב בנרטיב פטריוטי לבנוני להצדקת קיומו כארגון צבאי המגן על המדינה ועל האינטרסים שלה. ברמת ההצהרות נצאללה מכפיף את עצמו למדינה (אך לא לממשלה כלשהי) ושב ומצהיר כי ברגע שלבנון תהיה מדינה חזקה עם צבא חזק שיכול להגן עליה מפני ישראל יתפרק חזבאללה מנשקו.⁶⁵

מצד אחר, הגישה של חזבאללה למדינה הלבנונית היא אינסטרומנטלית. בניגוד לרוב המפלגות הפוליטיות-עדתיות של לבנון (כולל אמל השיעית), הרואות במוסדות הדמוקרטיה העדתית הלבנונית את המסגרת היחידה לקידום יעדיהן, מבחינת חזבאללה ההשתלבות במוסדות המדינה אינה יעד העומד בפני עצמו. הפוליטיקה הלבנונית והשגת כוח במסגרתה הם יעדים משניים. זוהי בעיקר פלטפורמה לביסוס לגיטימציה כלפי פנים וכלפי חוץ, לנטרול מהלכים לא רצויים מצד הממשלה, להגנה על "נשק ההתנגדות" ולקידום האג'נדה האידיאולוגית שלו. כך, הנרטיב הלבנוני שלו נועד לבסס את מעמדו כארגון לבנוני לגיטימי ואינו מבטא הזדהות עמוקה עם המדינה ועם עקרונות הדמוקרטיה העדתית שהתגבשה בלבנון, שאותם הוא חותר לשנות מבפנים.⁶⁶

חזבאללה מוכן להשלים עם קיום המדינה כל עוד היא אינה ניצבת בדרכו ואינה פוגעת באוטונומיה הביטחונית, הפוליטית והחברתית שלו. כל אימת שמתעורר בחזבאללה החשש כי הגבולות בינו ובין המדינה עלולים להיפרץ, נחלץ מזכ"ל הארגון נצאללה להגדיר למדינה היכן עובר הגבול ביחסים עם הארגון. כך, לאחר המלחמה וההחלטה על פריסת הצבא בדרום, קבע נצאללה כי על הצבא להגן על לבנון מפני

ישראל ולא לבצע כל משימה אחרת הקשורה לזירה הלבנונית הפנימית (למשל, פירוק חזבאללה מנשקו).⁶⁷ נצראללה אינו מכחיש כי חזבאללה מעניק שירותים לציבור במקומה של המדינה, אך הוא טוען להגנתו כי המצב הזה נוצר מכיוון שהמדינה אינה מתפקדת במישורים הביטחוני והסוציאלי ("אנו לא מהווים תחליף למדינה, אולם כאשר המדינה נפקדת עלינו להיות נוכחים").⁶⁸ חזבאללה אם כן אינו מעוניין בחיזוק הריבונות והעוצמה של המדינה הלבנונית, שכן חולשתה היא הערובה לשימור עוצמתו. לפיכך, יש לארגון – כמו לסוריה ולאיראן – אינטרס בסיסי לשמר את החולשה הזאת.

באופן פרדוקסלי גם מדינה חלשה מדי, כזאת שיציבותה נמצאת בסכנה, אינה מצב רצוי עבור חזבאללה. זאת משום שמדינה כזאת אינה יכולה לשמר – ולו גם באופן נומינלי – את האיזון העדתי, שהוא המפתח ליציבות. לחזבאללה אין עניין בהידרדרות, בוודאי שלא במלחמת אזרחים העלולה להביא לקריסת השלטון המרכזי, לכאוס פנימי ולפריחתם של ארגוני הג'האד העולמי, שכבר מתחילים להכות שורש בלבנון (כפי שהומחש בעימות החריף שפרץ במאי 2007 בין צבא לבנון לארגון פתח אלאסלאם המקורב לאלקאעדה ונמשך למעלה מארבעה חודשים) ועלולים להפוך לחלופה פוליטית עבור חלק מן הסונים בלבנון, ולחלופין להאיץ את התערבותם של גורמים זרים. במקרה כזה הוא עלול לאבד לחלוטין את הלגיטימציה מבית, במיוחד אם ייתפס כאחראי להידרדרות, והוא ייסחף למאבק פנימי שידרדר את מעמדו למעמד של עוד מיליציה לבנונית הנלחמת על הישרדותה ועל הישרדות עדתה. בתנאים האלה הוא יתקשה להמשיך את העימות עם ישראל. לפיכך, גם במדיניות ההליכה על הסף שמנהל נצראללה מול ממשלתו של סניורה, שנועדה לחולל שינוי בכללי המשחק הפוליטי, הוא דואג להנמיך את גובה הלהבות לפני שהתבשיל יגלוש מן הסיר, ובמקביל מקפיד לשמור על ערוצי דיאלוג פתוחים עם יריביו הפוליטיים.⁶⁹

ואולם, האם לבנון אכן מאיימת על חזבאללה? קשה לומר שהמדינה הלבנונית מציבה איום ישיר, פיזי, על קיום חזבאללה כארגון חמוש, והוא משמר עדיין בידי עוצמה מספקת כדי להרתיע ולמנוע כל מהלך מעשי לפירוקו מנשקו. אדרבא, ממשלת לבנון מודעת בהחלט לשבריריות של היציבות במדינה ולסכנת ההידרדרות כתוצאה מעימות אפשרי עם חזבאללה וכלל אינה מעוניינת לגרום לניכורו ממוסדות המדינה, להתעמת עמו במישור הצבאי, ובוודאי שלא לפרקו בכוח מנשקו. מעבר לכך, מנוי וגמור עם כל גורמי הכוח בלבנון כי בפועל אין אף גורם שיכול להתייצב צבאית מול חזבאללה, לרבות צבא לבנון, שמדיניותו היא להתרחק ממחלוקות בעלות אופי עדתי.

ואכן, חזבאללה אינו מוטרד מן האיום הישיר, אלא בעיקר מן האיום העקיף הנשקף מהיווצרותו של שיח ציבורי שקורא תיגר על הלגיטימציה של חזבאללה. כמו כן מוטרד הארגון מתהליך שיקום עוצמתה וריבונותה של המדינה הלבנונית, שבא

לידי ביטוי במאמצי הממשלה לחזק את הצבא ויתר מנגנוני הביטחון באמצעות סיוע בין-לאומי.

ממשל לבנוני מרכזי חזק, שלרשותו עומדים צבא ומנגנוני ביטחון בעלי עוצמה רבה פירושו הגבלה משמעותית של מרחב התמרון של חזבאללה בכל המדינה. ממשל כזה עשוי להפוך את נוכחות הצבא לאורך הגבול הדרומי לאפקטיבית (ובכך לערער על הטענה של חזבאללה כי הצבא אינו יכול להגן על המדינה), לצמצם את הברחות הנשק שמקורן בסוריה ולפקח על מהלכיו של חזבאללה בתוך המדינה. עם זאת, הממשל המרכזי בלבנון, למרות עניינו בכך, רחוק עדיין מהשגת היעדים האלה. הוא מצליח אמנם לבלום לעת-עתה את חזבאללה מלחזק עוד יותר את מעמדו הפוליטי בלבנון, ואולם חזבאללה אינו חוסך מאמצים להחליש את הממשלה המכהנת כחלק ממאמציו להבטיח לעצמו ממשל לבנוני נוח ואוהד לארגון וליעדיו. בכל אופן, שני הצדדים עדיין לא אמרו את המלה האחרונה ביחסי הגומלין המורכבים בין הארגון והמדינה.

המעגל האזורי – המאבק על עיצוב המזרח-התיכון

לבנון יכולה להיראות כשריטה קלה בהשוואה לעולם הערבי, אבל זהו פצע רגיש במיוחד שיכול להניע את כל מהלך העניינים בעולם הערבי⁷⁰

לבנון, בצד עיראק והזירה הפלסטינית, היא אחת הזירות שבהן מתקיים המאבק על עיצוב דמותו של המזרח-התיכון בין המחנה הערבי הסוני, המכונה גם "ציר המדינות המתונות" (סעודיה, מצרים, ירדן, מדינות המפרץ, זרם ה-14 במרס בלבנון שבראשו סיעת אלמסתקבל הסוניית), הנתמך על-ידי ארצות-הברית, מדינות האיחוד האירופי וישראל, ובין "ציר ההתנגדות", הכולל את איראן, סוריה וחזבאללה (יש הכוללים בו גם את חמאס וארגוני סירוב פלסטיניים נוספים). ניתן להצביע על שלושה מדדים מרכזיים לבחינת מעמדו האסטרטגי של חזבאללה בזירה האזורית: מידת הלכידות של "ציר ההתנגדות"; מידת היכולת של המחנה הערבי הסוני לבלום את "ציר ההתנגדות"; והשפעות מוקדי תבערה נוספים במזרח-התיכון.

לכידות "ציר ההתנגדות". התמיכה של סוריה ואיראן מהווה מבחינת חזבאללה, כאמור בפרק הראשון, את העומק האסטרטגי שלו. מרכיב חשוב בעוצמתו של חזבאללה נובע הן מהיחסים הבילטרליים עם סוריה ועם איראן בנפרד, והן מקיומו של משולש אסטרטגי המורכב משלושת השחקנים הללו. הרציונל המסדר של המשולש הוא התנגדות לדומיננטיות של ארצות-הברית ולאג'נדה שלה על היבטיה השונים וכן למייצגיה במזרח-התיכון. הלכידות של המשולש הזה נראית איתנה, ולאחרונה אף התהדקה. ואולם בחינה מקרוב מגלה כי צלעותיו אינן שוות ביחס לחזבאללה. איראן כמעצמה אזורית היא ללא ספק אבן הראשה במשולש הזה והשפעתה בזירה האזורית מתחזקת. בצלע איראן-חזבאללה מערכת הקשרים יציבה ואינטימית.

במצב הנוכחי קשה להניח כי איראן תחליט לנתק את קשריה עם חזבאללה או לפגוע בעוצמתו, למעט במצב של שינוי מהותי בזירה האיראנית הפנימית עד כדי התמוטטות הרפובליקה האסלאמית. מעבר לכך, נראה כי בקהילה הבין-לאומית אין נכונות בשלב הזה להפעיל לחצים כבדים – בין אם מהלך צבאי ובין אם הטלת סנקציות משמעותיות – במטרה להביא לשינוי במדינותה של איראן התומכת בטרור, לרבות בחזבאללה. אמצעי הלחץ האלה (כמו החלטות מועצת הביטחון 1737 ו-1747) שמורים כאופציה בהקשר למדיניות הגרעין של איראן. עם זאת, לאיראן יש נקודות תורפה לא מעטות בתחומים הצבאי, המדיני והכלכלי, וייתכן שסנקציות כלכליות משמעותיות אכן יגרמו לכך שבידי איראן יהיו פחות משאבים כדי לתמוך בחזבאללה.⁷¹

מעבר לכך, לאינטרסים הלאומיים של איראן יש השפעה על גובה הלהבות בזירה הלבנונית ויש להם עדיפות על פני האינטרסים של חזבאללה. בעבר איראן ריסנה את חזבאללה משיקולים כאלה, או כתוצאה מלחצים בין-לאומיים, אך בלי שהדבר יגרור שינוי עקרוני ביחס לארגון.⁷² גם כיום, חתירתה של איראן להשלים את תוכנית הגרעין שלה תורמת, כך נראה, להרגעת הזירה הלבנונית.

לעומת זאת, ביחסים בצלע סוריה-חזבאללה לא קיים הממד האידיאולוגי, הדתי, השיעי, והמחויבות כמו ביחסים בין חזבאללה לאיראן. מבחינות רבות יחסים אלה הם מעין נישואי נוחות. זאת, אף כי היחסים בין חזבאללה וסוריה התהדקו באופן משמעותי בעידן בשאר אסד. על היחסים האלה נאמר כי סוריה היא יותר פרו-חזבאללה מאשר חזבאללה פרו-סוריה.⁷³

ואולם סוריה שונה בהיבטים רבים מאיראן ומחזבאללה מבחינת האוריינטציה האידיאולוגית, הפוליטית והתרבותית שלה – היא מקיימת קשרים דיפלומטיים עם ארצות-הברית, היא חלק מן העולם הערבי, יש בה משטר חילוני ורוב סוני, היא אינה שותפה להצהרותיה של איראן בדבר השמדת ישראל, היא מוכנה להכיר בקיומה ולהיכנס איתה – לפחות באופן מוצהר – למשא-ומתן מדיני. זהו ההבדל המהותי: לסוריה – בניגוד לאיראן ולחזבאללה – יש אפשרות לבחור בין אופציית ההתנגדות ובין אופציית השלום בלי שתיאלץ לעבור שינויים מהותיים באופי המשטר שלה. לכן סוריה נתפסת בעיני יריבי "ציר ההתנגדות" כמי שביכולתה לפרק את המשולש האסטרטגי ולתקוע טריז ב"סחר השיעי" במזרח-התיכון.

לא רק אפשרות הבחירה של סוריה בין החלופות מאיימת על הלכידות של מחנה ההתנגדות אלא גם כושר העמידה שלה בפני לחצים חיצוניים. התנהלותה של סוריה הראתה כי לחץ חיצוני עליה עשוי להביא לשינוי במדיניותה ולשיתוף פעולה.⁷⁴ אמנם הברית האסטרטגית עם איראן אמורה לתת לדמשק אורך נשימה, אך אין בכך ערובה לכל מצב. ללחץ כזה יכולים להיות גילויים שונים: סנקציות כלכליות משמעותיות

(שעלולות להיות הרסניות לכלכלה הסורית, ולכן גם ליציבות המשטר), או איום בפעולה צבאית.

בדומה לאיראן, גם בסוריה שינוי במשטר יכול להשפיע על קשרי סוריה עם חזבאללה, במיוחד אם השינוי יהיה קשור לנפילת המשטר העלווי ולעליית כוחות סוניים, קל וחומר, כוחות סוניים פונדמנטליסטיים כמו 'האחים המוסלמים' הפעילים בסוריה. בשלב הזה לא נראה כי נשקף איום משמעותי ליציבות המשטר בסוריה, אם כי המשטר הזה מתמודד עם לא מעט אתגרים שעלולים להשפיע על יציבותו. שינוי במשטר יכול לגרום לפגיעה בזיקה לעולם השיעי המיוצג על-ידי חזבאללה ואיראן, אך לא בהכרח לזיקה לזירה הלבנונית, שכן לסוריה תהיה זיקה ללבנון בכל משטר שהוא.

שינוי במעמד האסטרטגי של סוריה או של איראן יכול לחולל תמורות גם במעמדו של "ציר ההתנגדות" בכלל, ושל חזבאללה בפרט, לפחות בשני היבטים מרכזיים: **בידי איראן יהיה נשק גרעיני בשנים הקרובות.** גם אם ההנחה הרווחת היא שאיראן גרעינית תפעל כשחקן רציונלי (עד שלא יוכח אחרת), הימצאותו של נשק גרעיני בידיה תערער עוד יותר את הסביבה האסטרטגית של המזרח-התיכון ותעניק רוח גבית לסוריה ולחזבאללה שעשויים להעריך כי דימוי ההרתעה ומרחב התמרון שלהם מול ישראל השתפר. תעוזתו של חזבאללה כלפי ישראל וכלפי הזירה הלבנונית הפנימית תגבר – לרבות נכונות ליזום מהלכים שוברי סטטוס-קוו – אם ידע כי מאחוריו עומדת מעצמה גרעינית בעלת כושר הרתעה משופר מול ישראל, הזירה הערבית והזירה הבין-לאומית. כך, מרחב התמרון של ישראל מול חזבאללה, בייחוד אם יפרוץ עימות נוסף באזור, עלול להצטמצם.⁷⁵

תמורות בעימות בין ישראל וסוריה – מלחמה או שלום. התפרצות עימות צבאי נרחב בין ישראל וסוריה, שחזבאללה יכול ליטול בו חלק בגזרה הלבנונית, תיצור מבחינת חזבאללה סיכונים וסיכויים (מובן שקיימת משמעות רבה להתרחשותו של עימות כזה בצלה של "מטרייה גרעינית" איראנית). תוצאות העימות יכולות להביא להחלשה משמעותית של המשטר בדמשק, שכן סוריה כמדינה פגיעה למלחמה קונוונציונלית ולהגברת תלותה באיראן, ובמקרה קיצוני, להפלת המשטר של הנשיא בשאר אסד. מנגד, בעקבות מלחמה תיווצר דינמיקה של לחץ בין-לאומי לחידוש המשא-ומתן המדיני עם ישראל (גם אם חזבאללה יציג זאת כראייה לכך שניתן לסחוט ויתורים מישראל בלחץ צבאי). אופציה כזאת אינה רצויה לחזבאללה בשל השלכותיה ארוכות הטווח על תמיכת סוריה בו.

ואולם, בחירה של סוריה באופציית משא-ומתן מדיני אין פירושה התנתקות אוטומטית מקשריה עם "ציר ההתנגדות", או ויתור על אינטרסים חיוניים בלבנון. הטרנספורמציה מבחינתה של סוריה לא תהיה פשוטה, שכן קשריה עם חזבאללה

חיוניים לדמשק לשם שמירה על האינטרסים שלה בלבנון, ובעקיפין גם לשרידות המשטר. עם זאת, לאורך זמן סוריה תתקשה ליהנות משני העולמות – לשמר את קשריה ההדוקים עם איראן ולחמש את חזבאללה ובד-בד להתדפק על דלתות המערב. ככל שיתבסס הסכם השלום בין ישראל וסוריה ובפני דמשק ייפתחו אופציות מגוונות להשקעה ולסיוע מערביים, תיאלץ סוריה לצמצם את קשריה המיוחדים עם חזבאללה ולתור אחר חלופות לשמירה על האינטרסים שלה בלבנון באופן שעשוי לתרום לאורך זמן להחלשת הארגון.

בכל מקרה, למרות נקודות השבר הפוטנציאליות בחומת "ציר ההתנגדות", סוריה אינה מאותתת על כוונה לנטוש את הברית שלה עם איראן למען קשרים עם ארצות-הברית וישראל ולפעול להחלשת חזבאללה. במציאות הקיימת לא ניצבת בפני סוריה חלופה אסטרטגית ריאלית לברית שלה עם איראן ועם חזבאללה. עם זאת, היא גם אינה ניצבת בפני לחץ משמעותי – צבאי, מדיני, כלכלי או אחר – לשינוי מדיניותה כלפי חזבאללה, ולחלופין, בפני תמריץ חיובי ("גזרים") לשינוי כזה. ייתכן כי "גזרים" אטרקטיביים במיוחד, כמו הליכה לקראת סוריה מצד הקהילה הבינ"ל בסוגיית חקירת רצח חריירי, או היענות של ישראל לקריאות השלום שלה – ישפיעו על מדיניותה כלפי חזבאללה.

מידת היכולת של המחנה הערבי הסוני לבלום את "ציר ההתנגדות". בראיית המחנה הערבי הסוני, ההתרחשויות בלבנון הן עדות חמורה לאיום האיראני על המזרח-התיכון. המחנה הזה מציג את חזבאללה כסוכן איראני הפועל להפיל את הממשל הלגיטימי בלבנון, להפיץ את האמונה השיעית ולעורר גל של רדיקליזם ברחוב הערבי הסוני. אין המדובר רק במאבק על ההגמוניה באזור, אלא גם במאבק על יציבות המשטרים הסוניים, בייחוד לנוכח הפופולריות הגואה של חזבאללה ושל מנהיגו ב"רחוב הערבי", שהגיעה לשיא לאחר המלחמה.⁷⁶ למרות האינטרס הברור של המחנה הערבי הסוני לבלום את השפעת איראן במזרח-התיכון בכלל, ובלבנון בפרט, הוא נמצא במגמת היחלשות ומגננה ככוח פוליטי. התנהלותו מהוססת ולא נחרצת וניכר תסכול רב – לפחות בקרב הלבנונים – מאוזלת היד של העולם הערבי להשפיע על המצב בלבנון ולבלום את ההשפעה האיראנית-שיעית.⁷⁷ עם זאת, יש כמה מגמות בהתנהלותו של המחנה הזה שיש בהן כדי לתרום להחלשת מעמדו של חזבאללה בלבנון:

ביסוס העורף האסטרטגי של זרם ה-14 במרס. הזירה הבין-לאומית מעניקה תמיכה לזרם ה-14 במרס במטרה לאזן את העורף האסטרטגי שמעניקות סוריה ואיראן לחזבאללה. זאת באמצעות גיבוי מדיני ברמה האזורית לממשלת סניורה וסיוע כלכלי נרחב הניתן בעיקר על-ידי סעודיה ומדינות המפרץ, בכלל זה השקעות רבות בשיקום הנזק בעקבות מלחמת לבנון השנייה וכן סיוע צבאי למנגנוני הביטחון הלבנוניים.

המערכה הדיפלומטית של המחנה הערבי-הסוני. חששות המחנה הסוני הניעו אותו, בייחוד את סעודיה, למערכה דיפלומטית נמרצת מול גורמי הכוח בלבנון, לרבות מול נציגי חזבאללה, ומול איראן במטרה להרגיע את המשבר המתמשך בלבנון.⁷⁸ מכיוון שהמשבר חדל מזמן להיות בעיה פנימית שהלבנונים יכולים לפתור בכוחות עצמם, הרי שבנסיבות אלה נעשו נסיונות לפתור אותו במסגרת הסדר אזורי. בעניין הזה יש שני היבטים הראויים לתשומת לב:

אפשרות לעסקה בין סעודיה ובין איראן לגבי לבנון. אחד ממוקדי המתח במזרח-התיכון כיום הוא המאבק בין איראן וסעודיה על ההגמוניה באזור; בד-בבד נעשים ניסיונות להרגיע כמה חזיתות "חמות" – הפלסטינית, העיראקית והלבנונית. המצב הזה מניע כבר עתה את סעודיה לחפש פתרון דיפלומטי מול איראן שיאפשר את הרגעת המתרחשות בלבנון תוך שמירה על האינטרסים הבסיסיים של כל צד. לסעודיה יש מנוף לחץ משמעותי על כלכלת איראן – הגברת היקף ההפקה והיצוא של הנפט.⁷⁹ המגעים שהתקיימו בין סעודיה ובין איראן בראשית 2007 אמנם לא הביאו לפתרון המשבר הפוליטי בלבנון, אולם נראה כי הם תרמו להפגת הלחץ מצד חזבאללה על ממשלת סניורה. בכל מקרה, הם המחישו את הפוטנציאל לגיבוש עסקה בין המחנה הסוני בהנהגת סעודיה ובין מחנה ההתנגדות בהנהגת איראן שעשויה לתרום להרגעת הזירה הלבנונית ולריסון חזבאללה.

עמדת מפתח דיפלומטית. אחד מיתרונותיו של המחנה הסוני הוא קשריו עם כל גורמי הכוח הרלוונטיים למשבר בלבנון. הוא מקיים ערוצי תקשורת פתוחים מצד אחד עם חזבאללה (למרות חילופי האשמות הדדיים בעניין האחריות למלחמת לבנון) ועם איראן וסוריה, ומצד אחר עם מנהיגי זרם ה-14 במרס. למחנה הסוני יש קשרים עם ארצות-הברית והזירה הבין-לאומית, ובעת הצורך יש לו ערוצי תקשורת גם עם ישראל. מבחינת לבנונים רבים, הנמנים עם תומכי זרם ה-14 במרס, המעורבות של גורמי כוח אזוריים ערביים לגיטימית ומקובלת הרבה יותר מן הקשרים עם ארצות-הברית הנתפסת כמי שסייעה לישראל במלחמת לבנון והפופולריות שלה התמיכה בה נמצאת במגמת ירידה.

מוקדי תבערה נוספים במזרח-התיכון – המשמעות מבחינת חזבאללה. כמה מוקדי תבערה במזרח-התיכון מחוץ ללבנון – בעיראק ובזירה הפלסטינית – מציבים בפני חזבאללה הזדמנויות וסכנות. באשר להזדמנויות – ההתרחשויות בעיראק ובזירה הפלסטינית נתפסות בעיניו כחלק מן המערכה האזורית הנרחבת להחליש את ישראל ואת השפעת ארצות-הברית באזור ולנטרל את השפעתם של המשטרים הערביים הסוניים. מבחינת חזבאללה, לתוצאות המערכה הזאת יש היבטים אסטרטגיים ואפילו קיומיים. הכרעה בעיראק לטובת ארצות-הברית (כמה שהדבר נראה לא סביר), או ייצוב הזירה הפלסטינית והתנעת תהליך של הסדר מדיני עם ישראל יתרמו ליציבות האזור

כולו, לבלימת המגמה הרדיקלית, להגברת הלחץ על סוריה ועל איראן ובעיקר, למיקוד המאמץ הבין-לאומי בלבנון נגד חזבאללה. לפיכך, לחזבאללה יש אינטרס ללבות את העימות בין הפלסטינים לישראל ולסייע לכוחות שאינם מוכנים להגיע להסדר מדיני עם ישראל ובראשם חמאס. במקביל, לחזבאללה יש אינטרס שארצות-הברית תיכשל בעיראק באופן שיביא להפחתת הלחץ על "ציר ההתנגדות", אם כי בפועל מעורבות הארגון בעיראק מצומצמת בהרבה בהשוואה למעורבותו בזירה הפלסטינית.

מוקדי התבצרה האזוריים יצרו גם התפתחויות לא רצויות מבחינת חזבאללה בשני היבטים הקשורים זה לזה:

סכנות ההידרדרות הפנימית. חזבאללה רואה בהתרחשויות בעיראק, שבה השסעים העדתיים עמוקים במיוחד, דוגמא שלילית ואינו מסתיר את דאגתו מפני הידרדרות למלחמת אזרחים בעיראק בין הסונים ובין השיעים ומפני גלישת העימות העדתי ללבנון. גם ההתפתחויות בזירה הפלסטינית והפיצול בין שלטון חמאס ברצועת עזה ובין שלטון פתח בגדה המערבית הם דוגמה לקרע פנימי שעלול להוביל להיווצרות של שתי ממשלות גם בלבנון.

הפרופיל הגובר בפעילות ארגוני הג'האד העולמי. הגברת השפעתם של ארגוני הג'האד העולמי בעיראק, אחריותם להסתה נגד השיעים שם והתבססותם בלבנון הן התפתחויות מסוכנות מבחינת חזבאללה. הארגון עלול למצוא עצמו מתמודד מול הרדיקליזם הסוני, שאמנם רואה בארצות-הברית ובתומכיה באזור יעד לגיטימי לג'האד, אך בה-במידה רואה גם בשיעים יעד כזה. נראה כי זו שאלה של זמן עד ש"בוגרי עיראק", שכבר מחלחלים לזירה הלבנונית, יעתיקו את העימות העדתי גם לזירה הזאת.

המעגל הבין-לאומי – מחולל התפניות?

"מה שקרה ביולי אינו מלחמה של ישראל נגד לבנון [...]."

זוהי מלחמה עולמית נגד ההתנגדות.⁸⁰

האיום של חזבאללה על היציבות בלבנון, מעורבותו בטרור בזירה האזורית, העימות עם ישראל והיותו כלי שרת בידי איראן וסוריה מיקדו את תשומת הלב הבין-לאומית אליו כאל בעיה בפני עצמה וכאל חלק מבעיה אזורית ("ציר הרשע"). מלחמת לבנון השנייה המחישה לזירה הבין-לאומית את התסבוכת הכרוכה במצב שבו קבוצה פוליטית חמושה סוחפת מדינה למלחמה בניגוד לאינטרסים שלה. נראה כי בזירה הבין-לאומית קיימת הסכמה רחבה כי חזבאללה ממלא תפקיד שלילי בלבנון ובאזור וכי עליו להתפרק מנשקו. בה-בעת, אין חולק על כך שלחזבאללה יש מעמד מרכזי בפוליטיקה הלבנונית ולגיטימציה לפעול כמפלגה לבנונית חוקית, ובלבד שיוותר על

נשקו.⁸¹ עם זאת, קיימת בזירה הבין-לאומית מחלוקת באשר לאופן ההתמודדות עם חזבאללה.

גישה אחת, שאותה מובילה ארצות-הברית, רואה בחזבאללה ארגון טרור בין-לאומי המאיים ישירות על האינטרסים שלה ועל סדר היום האמריקני באזור. זאת, לנוכח הרקורד שלו בפיגועים נגד יעדים אמריקניים בשנות ה-80, מעורבותו הרבה בסיוע לטרור בעיראק, היותו חלק מ"ציר הרשע" והאיום שהוא מציב על כינונו של סדר דמוקרטי פרו-מערבי בלבנון – בבת עינו של ממשל בוש.⁸² לפיכך, בעיני ממשל בוש חזבאללה הוא אחת המטרות הלגיטימיות למערכה שמנהלת ארצות-הברית נגד הטרור, ויש להפעיל עליו לחצים ישירים (וגם על המדינות המעניקות לו חסות), לרבות מתן גיבוי מלא למהלכיה הצבאיים של ישראל נגד הארגון כמעט לאורך כל המלחמה.⁸³ עם זאת, יש בארצות-הברית גורמים רבים הסבורים כי הפתרון לבעיה של חזבאללה טמון בהסדר כולל באזור, ובכלל זה מול איראן ומול סוריה.⁸⁴

את הגישה השנייה לאופן ההתמודדות עם חזבאללה מובילה צרפת. במקביל לתמיכתה הנחרצת בממשלת סניורה, תומכת צרפת בשילוב חזבאללה בפוליטיקה הלבנונית כמהלך שיביא לפירוק מנשקו במסגרת תהליך פוליטי פנים-לבנוני. צרפת תומכת בפתרון מדיני בלבנון, תוך הסתייעות בסוריה, ומתנגדת לבידודו של חזבאללה ולהכנסתו לרשימת הטרור של מדינות האיחוד (חרף הלחצים של ארצות-הברית בנושא). גישתה נובעת מהחשש לערעור היציבות בלבנון ובאזור כולו ומבוססת על הטענה הנשמעת בשנים האחרונות כי חזבאללה הוא חלק אינטגרלי מן המערכת הפוליטית בלבנון וכי הפעלת לחצים צבאיים על הארגון רק תדחק אותו לנקוט גישה אגרסיבית. לעומת זאת, כניסתו לפוליטיקה תהפוך לאורך זמן את נשקו ללא רלוונטי. נראה כי עם חילופי הממשל בצרפת ובחירתו של ניקולא סרקוזי לנשיא במאי 2007, לא מסתמן שינוי מהותי במדיניות החוץ של צרפת, הממשיכה להכיר בלגיטימיות של חזבאללה כמפלגה פוליטית. לכל היותר ננקטת גישה נמרצת יותר לפתרון המשבר בלבנון, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בכינוס "הדיאלוג הלאומי" שארגנה צרפת באמצע יולי 2007 בהשתתפותם של נציגי חזבאללה, אם כי לא הייתה בעקבותיו פריצת דרך בפתרון המשבר בלבנון.⁸⁵

למרות אי היכולת של הזירה הבין-לאומית לגבש עמדה אחידה וברורה לגבי האופן שבו יש לפעול לפירוק חזבאללה מנשקו, ניתן להצביע על כמה מגמות ומהלכים הננקטים בזירה הבין-לאומית ביחס לחזבאללה ולזירה הלבנונית היכולים להשפיע על מעמדו האסטרטגי של הארגון:

סיוע וגיבוי בין-לאומי לממשלת לבנון ולצבא לבנון. ארצות-הברית ומדינות האיחוד האירופי מייחסות חשיבות רבה לחיזוק ממשלת סניורה ומנגנוני הביטחון של המדינה ולשיקום התשתית שלה באמצעות סיוע חומרי וכספי נדיב – זאת במטרה

לעזור לה להתמודד עם חזבאללה ועם הלחצים שמקורם בסוריה ובאיראן. כך, בשנת 2006 העניקה ארצות-הברית ללבנון סיוע, בהיקף של כ-40 מיליון דולר, שכלל ציוד צבאי, תחמושת, חלקי חילוף ואימונים. חלק מן הציוד כבר הגיע בראשית 2007. בוועידת המדינות התורמות ללבנון שנערכה בפריז בינואר 2007 גויס סכום של 7.6 מיליארד דולר. במסגרת הסכום הזה הקצה הקונגרס האמריקני ללבנון 770 מיליון דולר לשנת 2007 (מתוכו 280 מיליון דולר מיועדים לסיוע צבאי). מדינות נוספות באיחוד האירופי – בהן גרמניה, בריטניה ובלגיה – התחייבו אף הן לסיוע בהיקף של 130 מיליון דולר וכן להעביר ציוד צבאי לצבא לבנון. המטרה היא לשפר את כשירותו הלוגיסטית של צבא לבנון כדי לסייע לו לממש את ריבונות המדינה על כל שטחה.⁸⁶

דה-לגיטימציה של חזבאללה. הארגון נמצא ברשימת הטרור של ארצות-הברית ושל קנדה, ואילו ביתר העולם המערבי ננקטו צעדים חלקיים בכיוון הזה: בבריטניה ובאוסטרליה נכללה ברשימות ארגוני הטרור רק הזרוע הצבאית של חזבאללה, ששמה נקשר בפעולות טרור בחו"ל; מסוף 2004 הוטלו הגבלות על שידורי תחנת הטלוויזיה בלוויין של חזבאללה אלמנאר בצרפת וביתר מדינות האיחוד האירופי;⁸⁷ בנובמבר 2005 הצביעו רוב חברי הפרלמנט האירופי בעד נקיטת צעדים במטרה לשים קץ לפעולות הטרור של חזבאללה.⁸⁸ ואולם הביטוי הבולט והמשמעותי מבחינת חזבאללה הוא מתן האור הירוק מצד הקהילה הבין-לאומית לישראל לנהל מערכה בת 34 ימים נגד חזבאללה (ולו גם בעצם העדרו של לחץ משמעותי על ישראל עד סוף המלחמה להפסקת אש). זאת מתוך ציפייה – בעיקר של הממשל האמריקני ושל העולם הערבי הסוני – כי מהלך צבאי יפתור את בעיית חזבאללה אחת ולתמיד. ואולם מכאן ועד דה-לגיטימציה מוחלטת של חזבאללה בזירה הבין-לאומית הדרך ארוכה. רבות ממדינות האיחוד האירופי, בייחוד אלה ששיגרו כוחות ליוניפי"ל, מעדיפות שלא לשרוף את הגשרים לחזבאללה, לא רק בגלל משקלו הפוליטי בלבנון, כי אם גם בשל שיקולים הקשורים לביטחון הכוחות הפועלים בלבנון.

סנקציות נגד חזבאללה. הפעלת סנקציות נגד הארגון היא פועל יוצא של מגמת הדה-לגיטימציה בזירה הבין-לאומית, בעיקר מצד ארצות-הברית המובילה מהלכים של הפעלת לחצים כלכליים ישירים על חזבאללה. האחרון שבהם הוא החלטת משרד האוצר של ארצות-הברית, שהתקבלה ב-20 בפברואר 2007, להקפיא את הנכסים של "ג'האד הבינוני" (הגוף האחראי מטעם חזבאללה על פעולות השיקום).⁸⁹ לעומת זאת, במדינות האיחוד האירופי אין הגבלות משמעותיות על פעילות חזבאללה לגיוס כספים כל עוד אינו מוכרז רשמית כארגון טרור. סנקציות עקיפות, אך לא משמעותיות, מוטלות גם על הפטרונות של חזבאללה – איראן וסוריה – אך אין בהן לעת עתה כדי לשנות את מדיניות התמיכה שלהן בארגון.⁹⁰

החלטה 1701 כמכניזם מחולל שינוי. החלטות הבולטות של מועצת הביטחון

של האו"ם בעניין לבנון שהתקבלו בשנים האחרונות הן החלטות 1559 ו-1701 וכן ההחלטה על הקמת בית דין בין-לאומי להעמדה לדין של המעורבים ברצח חריירי. אלה יצרו תנאים לשינויים משמעותיים בלבנון, ופתחו את השער להעמקת המעורבות הבין-לאומית במדינה. החלטה 1559 מספטמבר 2004, שקראה לנסיגת סוריה ולפירוק המיליציות, סימנה את המגמה הנורמטיבית שלפיה קיומו של חזבאללה כארגון חמוש על אדמת לבנון נוסף על הצבא אינו מקובל על דעת הקהילה הבין-לאומית. לאחר שהתקבלה החלטה 1701 נכנס ללבנון כוח רב-לאומי משמעותי שנועד לסייע לממשלה לממש את ריבונותה ואת אחריותה על כל שטחה, ובעקיפין – לרסן את חזבאללה. אין ספק כי הכוח הזה נתקל בקשיים רבים במימוש משימותיו, לרבות טרור נגדו, ואינו מסוגל בנסיבות הקיימות ליישם את סעיפי החלטה 1701 הלכה למעשה. זאת בין היתר בשל הגדרת המנדט שלו, בשל שיתוף הפעולה החלקי מצד שלטונות לבנון ובשל חוסר שיתוף פעולה מצד סוריה וחזבאללה.⁹¹

עם זאת, גם במצב הנוכחי חזבאללה נוהג משנה זהירות תוך התאמת מאפייני פריסתו ופעילותו המבצעית בדרום לבנון למצב החדש שנוצר שם (כמפורט בפרק ב). כל הצדדים המעורבים מסכימים כי כוח יוניפי"ל כיום שונה ופעיל יותר מן הגרסה החיוורת הקודמת שלו. יתרה מזו, אין המדובר בסוף פסוק מבחינת הקהילה הבין-לאומית, ופעילות הכוח נמצאת בבחינה מתמדת (למשל, באשר להמשך הברחות אמצעי-הלחימה מסוריה לחזבאללה) גם אם מועצת הביטחון נמנעת בשלב הזה מלשנות את המנדט של יוניפי"ל. קיימת אפשרות שבנסיבות כלשהן (למשל, הידרדרות ביציבות בלבנון) תנקוט הקהילה הבין-לאומית צעדים אסרטיביים יותר בנוגע לסמכויות הכוח ולמשימותיו. לחלופין ייתכן שיחול פיחות במעמדו. הכול תלוי במידת המחויבות של הקהילה הבין-לאומית.

העובדה כי מדינות רבות באיחוד האירופי מיוצגות בכוח יוניפי"ל המורחב מאפשרת להן פרספקטיבה חדשה לגבי אופן מעורבותן בזירה הלבנונית ומחויבותן כלפיה. זאת, לא רק בגלל סוגיית ביטחונם של הכוחות, אלא גם בשל ההבנה ההולכת ומתגבשת באירופה בדבר הצורך לגלות מעורבות רבה יותר בנעשה במזרח-התיכון משום שלהתפתחויות בו יש השלכות ישירות על הביטחון הלאומי של מדינות רבות באירופה. דריסת הרגל הצבאית בלבנון באמצעות יוניפי"ל היא בסיס טוב להתחלה, שכן לבנון נתפסת כמגרש אירופי לעומת עיראק הנתפסת יותר כמגרש אמריקני.

מהלכי הקהילה הבין-לאומית מול חזבאללה לא פגעו עדיין ישירות בעוצמתו, אך הם סימנו אותו כמוקד בעייתי והטילו כבר עתה מגבלות על מרחב התמרון שלו. מבחינות רבות נוצרו על-פי תפיסת חזבאללה תקדימים מסוכנים שמקורם במהלכי הזירה הבין-לאומית. השאלה היא באיזו מידה תהיה הקהילה הבין-לאומית נחושה

לנקוט צעדים נחרצים יותר כדי להחליש את חזבאללה. הארגון ער להיבטים המעשיים והפוטנציאליים של השינויים ביחסה של הזירה הבין-לאומית כלפיו, והוא מוטרד מאוד מהרחבת מגמת הדה-לגיטימציה שלו ומתיוגו כארגון טרור בין-לאומי.⁹² הקהילה הבין-לאומית, בייחוד ארצות-הברית, כבר גילתה חוסר סובלנות ונחישות לנוכח הטרור הבין-לאומי – גם אם אפשר להתווכח על התוצאות של מהלכים מסוימים – כמו המערכה העולמית נגד אלקאעדה, הלחצים על סוריה בעקבות חקירת רצח חירי והפלת משטר צדאם בעיראק.

עם זאת, הארגון שואב עידוד מדינמיקת ההתנהלות של הקהילה הבין-לאומית ומחולשותיה: התרופפות מעמדה של ארצות-הברית במזרח-התיכון שבאה לידי ביטוי בקשייה לממש את האג'נדה האזורית שלה (בכלל זה מול עיראק, איראן וסוריה) תוך ציפייה לשינוי הממשל; חילוקי דעות בין מדינות האיחוד האירופי וארצות-הברית; הגברת מעורבותן של רוסיה וסין, המקורבות ל"ציר ההתנגדות"; השפעת דעת הקהל בעולם המערבי, וההבדלים בנורמות ההתנהגות בין "ציר התנגדות" לבין העולם המערבי. כל אלה נתפסים כגורמים המעכבים את פעילות הקהילה הבין-לאומית נגדו.

פרק ד

האם ניתן להשפיע על מצבו האסטרטגי של חזבאללה? – הניסיון הישראלי

הפעלת כוח כמדיניות מובילה

מאז הפך חזבאללה לבעיה ביטחונית משמעותית מבחינת ישראל בסוף שנות ה-80 של המאה ה-20, עם התבססותו בדרום לבנון, נקטה ישראל גישות אסטרטגיות שונות במטרה להסיר את האיום שהציב חזבאללה על ביטחונה או לצמצמו. הגישה הדומיננטית הייתה של הפעלת כוח על הזירה הלבנונית, ואולם המדיניות הזאת לא הייתה שיטתית ועקבית, ומאפייניה השתנו במשך השנים.

כך, למשל, פרק הזמן שבו שהה צה"ל ברצועת הביטחון עד נסיגתו מלבנון ב-24 במאי 2000 התאפיין בכמה מבצעים צבאיים בהיקף שונה מול חזבאללה – לרוב בתגובה להסלמה במהלכו של הארגון. המבצעים האלה נועדו לפגוע בתשתיותיו הצבאיות של חזבאללה ולבסס הרתעה שתחסן את פעולות הארגון בעתיד תוך שימת דגש על מניעת ירי לעבר יישובי הצפון.⁹³

בין נסיגת צה"ל ובין מלחמת לבנון השנייה נקטה ישראל מדיניות של הכלה והבלגה כלפי פעולות חזבאללה (ראו בהמשך). באותה עת מדיניות הפעלת הכוח התאפיינה בתגובות צבאיות מדודות למהלכי חזבאללה גם לנוכח פרובוקציות חריגות – החל מחטיפת שלושת חיילי צה"ל ב-7 באוקטובר 2000 וכלה בניסיון חטיפה בע'ג'ר ב-21 בנובמבר 2005. ישראל שבה ונקטה מדיניות של הפעלת הכוח בהיקף נרחב במלחמת לבנון השנייה, שהייתה ללא ספק ההתנגשות המסיבית ביותר בין ישראל לחזבאללה וסימנה את סיום עידן ההבלגה.

מלחמת לבנון השנייה החלה, כפי שעולה מן הניסוחים השונים של יעדיה, מתוך ציפייה שהפעלת כוח תוביל לכמה תמורות: שינוי אסטרטגי במעמדו של חזבאללה בלבנון, שינוי במצב הביטחוני לאורך גבול הצפון, יצירת מאזן הרתעה (למעשה, שיקום ההרתעה שנפגעה) והחלשת חזבאללה, או לפחות יצירת תנאים מדיניים לשינוי כזה. המלחמה הסתיימה בניסיון להסדרת העימות בין ישראל וחזבאללה על-פי קווי החלטה

1701. זאת, בלי לתת מענה נחרץ להיבטים המהווים את מקורות העוצמה האמיתיים של הארגון, למשל, הסיוע של איראן וסוריה.

במשך כל תקופת העימות בין ישראל וחזבאללה, בייחוד במלחמה האחרונה, בלטו בחשיבה האסטרטגית של ישראל שתי תפיסות, שהשלימו לעתים זו את זו, בנוגע לאופן שבו ניתן באמצעות הפעלת כוח להשפיע על התנהגות חזבאללה באופן היעיל ביותר. על-פי התפיסה הראשונה, יש להתמקד בעוצמתו הצבאית של חזבאללה באמצעות פגיעה בתשתיותיו במטרה לרסנו, לפגוע ביכולותיו, ובסופו של דבר להחלישו. הרעיון של החלשת חזבאללה היה קשור בעיני קצינים מסוימים בצבא לפגיעה פיזית ביכולותיו.⁹⁴ על-פי התפיסה השנייה, ניתן לרסן את חזבאללה באמצעות הפעלת "מנופים" על שחקנים בסביבתו של הארגון – בין אם באמצעות הנעת סוריה, כתוצאה מפעולות של ישראל נגדה, להפעיל לחץ על חזבאללה, ובין אם באמצעות הפעלת לחץ של ישראל על הציבור ועל ממשלת לבנון על-ידי פגיעה בתשתיות אזרחיות חיוניות או הנסת פליטים לכיוון גֵּירות. ההערכה הייתה כי בדרך הזאת ניתן לקעקע את הלגיטימציה הפנימית של חזבאללה, לרסן את התנהגותו ובד בבד לדחוק בממשלת לבנון לקחת אחריות מדינתית על הנעשה משטחה, ואולי אף להניע תהליך פוליטי פנימי בלבנון שיוביל להחלשת הארגון.⁹⁵

תפיסת "המנופים" נכשלה ברמה האסטרטגית בזירה הלבנונית במבצעי שנות ה-90, וגם לאחר מכן כשהורחבה לזירה הסורית, ואילו במהלך מלחמת לבנון השנייה היא לא מוצתה עד הסוף, מכיוון שהדרג המדיני דחה את בקשת הצבא לפעול באופן נרחב נגד תשתיות לבנוניות, בעיקר בשל החשש לפגיעה בלגיטימציה הבין-לאומית למהלך הצבאי נגד חזבאללה.⁹⁶

מדיניות הפעלת הכוח על הזירה הלבנונית הניבה לישראל הצלחות זמניות ומוגבלות, ולא הביאה לשינוי במעמדו האסטרטגי של חזבאללה ובמרכיבי עוצמתו. היו פרקי זמן, כמו התקופה שבין נסיגת צה"ל מלבנון עד מלחמת לבנון השנייה, שבהם עוצמת החיכוך בין ישראל לחזבאללה הצטמצמה או הוגבלה לגזרות ספציפיות. עם זאת, הסיבה לכך הייתה לא רק כושר ההרתעה של ישראל, שהלך ונשחק, אלא גם שיקולים פנים-לבנוניים. גם בעידן שלאחר מלחמת לבנון השנייה קיימת בישראל תפיסה כי המצב נסבל אף כי הוא רחוק מן המצב הרצוי – חזבאללה הורחק מגבול הצפון שלאורכו שוררת בדרך כלל רגיעה, וצבא לבנון פרוס בדרום כשלצדו כוח בין-לאומי גדול. יתרה מזו, ניסיונו של חזבאללה בזירה הלבנונית לתרגם את הישגיו בעימות הצבאי עם ישראל לנכסים פוליטיים בעימות נבלמים לעת עתה על-ידי יריביו הפוליטיים מבית. ואולם, תפיסה זו מוטעית. האיום שמציב חזבאללה על ביטחונה של ישראל לא הוסר, ודווקא תקופות ההפוגה הם פרק זמן אידיאלי מבחינת הארגון

לשיקום, להפקת לקחים ולהתעצמות מבחינות צבאית ופוליטית ובעיקר להיערכות לעימות הבא עם ישראל.

בסופו של דבר, מדיניות הפעלת הכוח של ישראל בזירה הלבנונית מול חזבאללה הייתה על-פי ההיגיון של ניהול קונפליקט וחתירה לביסוס יחסי הרתעה. הללו עוגנו מעת לעת ב"הבנות" בעל-פה ובכתב באשר לכללי המשחק בעימות – החל מ"ההבנות" בעקבות מבצע 'ענבי זעם' וכלה בהחלטה 1701. המדיניות הזאת חתרה לכל היותר להכלתו של חזבאללה ולריסונו אך לא לפירוקו מנשקו או לכל מהלך דרסטי אחר.⁹⁷ בכל מקרה, למרות ההצלחות המוגבלות במשך השנים בעימות עם חזבאללה, לא חל שינוי מהותי בתפיסה של ישראל, הרואה בהפעלת כוח כלי השפעה מרכזי על מעמדו האסטרטגי של חזבאללה – אף כי לא נעלמה מעיני מעצבי החשיבה האסטרטגית בישראל העובדה כי לחזבאללה יש מקורות עוצמה מעבר ליכולתו הצבאית, שגם בהם רצוי להתמקד. הדבר בא לידי ביטוי בניסוח יעדי מלחמת לבנון השנייה ובניסיון לממשם.⁹⁸

לכאורה, יש בחתירה לפגיעה בעוצמה הצבאית של חזבאללה היגיון רב. העוצמה הזאת היא אבן הראשה במאזן עוצמתו הכוללת של הארגון. היא הבסיס למימוש חזונו האידיאולוגי-הג'האדי, היא המפתח למעמדו המיוחד בלבנון ובזירה האזורית והיא זו המאפשרת לו לקיים את העימות עם ישראל. ואולם, ניסיון העבר של ישראל בהתמודדות צבאית עם חזבאללה מעלה סימני שאלה לגבי היכולת להסיר את האיום של הארגון ולפגוע ביכולתו הצבאית באמצעות הפעלת כוח כהיגיון פעולה מרכזי. הסוגיה הזאת רלוונטית במיוחד לישראל שהאמצעי המרכזי העומד לרשותה מול חזבאללה הוא עוצמתה הצבאית על יכולותיה המבצעיות המגוונות. חלק גדול מסימני השאלה באשר להיגיון הפעלת הכוח נגד חזבאללה עלו במהלך מלחמת לבנון השנייה ובהפקת הלקחים ממנה, והם השתקפו בין היתר בחוסר הבהירות בהגדרת יעדי המלחמה. ניתן למנות כמה מסימני השאלה האלה:

- בהנחה שהתכלית האסטרטגית בהתמודדות עם חזבאללה היא הסרת האיום שלו – מהן התשומות הנדרשות מצד ישראל כדי להשיגה ולהסב לחזבאללה פגיעה בלתי ניתנת לשיקום, והאם ישראל מוכנה לשלם את המחיר הכרוך בכך? המחיר הזה יכול להיות כניסה קרקעית לעומק שטח לבנון ושהייה ארוכה שם. לאיזה עומק תהיה ישראל מוכנה להיכנס? לכמה זמן? האם ישראל ערוכה לנהל לוחמת גרילה ממושכת (שאינה דומה כלל לעימות עם הפלסטינים) בסביבה של אוכלוסיה אזרחית? האם ניתן להפריד בין חזבאללה לסביבה האזרחית שבה הוא מוטמע? האם שליטה על שטח תקנה לישראל יתרון במלחמת גרילה? והאם מערכה צבאית כזאת תביא להכרעת חזבאללה?⁹⁹

• מהי התכלית של הפעלת הכוח הצבאי – פגיעה קשה בחזבאללה? החלשתו? הכרעתו? שיתוקו? פירוקו מנשקו? האם הפעלת הכוח לבדה מכוונת להשיג את התכלית הזאת או שהיא מכשירה את הקרקע לתנאים מדיניים נוחים יותר לשם כך. מה ייחשב לתנאי מספיק מבחינת הפגיעה ביכולות הצבאיות של חזבאללה שיהיה בסיס למעבר למהלכים מדיניים?¹⁰⁰

• איזה סוג של מהלך צבאי יביא להסרת האיום מצד חזבאללה – האם למשל, השמדת היכולת הארטילרית של חזבאללה (החל בקטיושות וכלה ברק"ק ארוך הטווח) משמעותה "הסרת האיום" ומי יערוב לכך שהארגון לא ישקם את יכולותיו או ימצא חלופות ליכולת שנפגעה? וכיצד ניתן לטפל במרכיבי עוצמה אחרים שאותם אי אפשר להשמיד, כמו מאפייני לוחמת הגרילה של חזבאללה המוטמע היטב באוכלוסייה, רצון הלחימה, תמיכת האוכלוסייה השיעית, או הלהט האידיאולוגי של תומכי הארגון?

• מיהו "האויב" – האם ישראל מטילה את האחריות על חזבאללה, וכפועל יוצא ממקדת את מהלכיה הצבאיים בו ובאלה המסייעים לו (סוריה), או שהיא רואה במדינה הלבנונית אחראית לנעשה בשטחה ולכן היא מפעילה עליה לחצים באמצעות איום או פגיעה בתשתיות אזרחיות ולאומיות כדי לכפות עליה לממש את אחריותה? הדילמה המורכבת הזאת עלתה במלחמת לבנון השנייה ועוררה מחלוקת נוקבת בין הדרג המדיני והדרג הצבאי.¹⁰¹ מצד אחד לישראל יש עניין שלבנון תהיה מדינה אחראית לנעשה בה שתשתמש כתובת ברורה, אך לשם כך יש צורך במדינה לבנונית חזקה דיה שתוכל לקחת אחריות ביטחונית דה־פקטו על כלל שטחה. מצד אחר, במערכת האיזונים השברירית הקיימת בלבנון ניסיון דרסטי מדי של המדינה לכפות את רצונה על חזבאללה, שממילא אינו רואה עצמו כפוף להיגיון מדינתי, עלול להסתיים בהידרדרות פנימית ובפגיעה קשה בסיכוי לכוון בלבנון אי־פעם כתובת מדינית ברורה. בנוסף, עלולה להתעורר בעיה של לגיטימציה להפעלת כוח מצד ישראל נגד לבנון, במיוחד אם ייפגעו אזרחים. ממשלתה זוכה לאהדת העולם המערבי והעולם הערבי הסוני והדבר עלול להצר באופן משמעותי את מרחב התמרון של כל מהלך צבאי של ישראל בלבנון.¹⁰²

• כיצד נערכת ישראל לאפשרות של הרחבת העימות לסוריה ואולי אף לאיראן?¹⁰³

• האם תוכל ישראל להגיע לתנאים מבצעיים ומודיעיניים שיהיה בהם די כדי להוציא לפועל מהלך צבאי נגד חזבאללה? נוסף על תנאים מדיניים רצויים במקביל, לפחות כפי שהיו בתחילת מלחמת לבנון השנייה?

• האם ישראל ערוכה לספוג את התגובה למהלך צבאי נגד חזבאללה, בעיקר פגיעה בעורף?

חיפוש הפתרון לחזבאללה בדמשק

כיוון אחר שנבחן בישראל להשגת היעד של הסרת האיום מצד חזבאללה היה ניצול השפעת סוריה על הארגון. בגישה הזאת חלו כמה שינויים מאז שנות ה-90. בתקופת אסד האב, ששמר על יחסים קורקטיים עם חזבאללה וראה בו בעיקר מכשיר להפעלת לחץ על ישראל להשגת הסכם להשבת רמת-הגולן (גם בעיצומן של שיחות השלום בין הצדדים), לא היה ספק לישראל שסוריה יכולה – אם תרצה – לרסן את חזבאללה ואף לפרקו ממשקו, כשם שהביאה לפירוקן של יתר המיליציות הלבנוניות בעקבות הסכם טאא'ף. עוצמתו של הארגון הייתה באותה עת מעטה הרבה יותר מעוצמתו כיום, וגם אחיזתה של סוריה בזירה הלבנונית הייתה איתנה.

במהלך סבבי המשא-ומתן המדיני בין ישראל וסוריה שהתנהלו בשנות ה-90 ההנחה של הצד הישראלי הייתה כי אם ייחתם הסכם שלום בין שתי המדינות, שבמסגרתו תשיב ישראל את רמת-הגולן, תרסן סוריה את חזבאללה, ובסופו של דבר תפרקו ממשקו, זאת בתנאי שישראל תשלים עם השפעתה של סוריה על לבנון. מעבר לכך ההערכה הייתה שהסכם שלום עם סוריה יביא בעקבותיו הסכם שלום גם בין ישראל ולבנון בשל התלות של הערוץ הלבנוני בערוץ הסורי. במצב כזה הייתה נוצרת לכאורה תשתית לנסיגת צה"ל מרצועת הביטחון, לכניסת צבא לבנון במקומו, ובסופו של דבר לפירוק חזבאללה ממשקו. בפועל, עתידו של חזבאללה לא עלה באופן רשמי על שולחן הדיונים, ולישראל לא היה ברור כיצד יתבצע בפועל פירוקו של חזבאללה ממשקו.¹⁰⁴

בעידן אסד הבן עד נסיגת סוריה מלבנון באפריל 2005 ההנחה של ישראל המשיכה להיות כי לדמשק יש השפעה משמעותית על חזבאללה וכי סוריה כבעלת הבית בלבנון יכולה לרסן את הארגון, ואף יש לה פוטנציאל לפרקו ממשקו. ואולם הסבירות לכך הלכה ופחתה בשל ההתקרבות המשמעותית בין סוריה ובין חזבאללה ואיראן, התחזקותו של הארגון ומה שנראה כהשפעתו הגוברת של נצראללה על בשאר אסד.¹⁰⁵

בתקופה הזאת הניסיון להגיע להסדר מדיני עם סוריה, שיפתור גם את בעיית חזבאללה, הגיע למבוי סתום (לאחר כישלון השיחות בז'נבה במרס 2000 בין נשיא ארצות-הברית ביל לקלינטון לאסד האב), וישראל ביקשה לכפות על סוריה לרסן את חזבאללה באמצעות איתותים אלימים נגד כוחותיה בלבנון ואף נגד סוריה גופא (גישת "המנופים" שהוזכרה לעיל).¹⁰⁶ גם ארצות-הברית הצטרפה ללחצים על סוריה בעידן שלאחר 11 בספטמבר. זו נתפסה כמקורבת ל"ציר הרשע" בשל תמיכתה בטרור, וכתוצאה מכך הפעילו עליה ארצות-הברית ומדינות האיחוד האירופי לחצים מדיניים וכלכליים. ואולם הלחצים האלה לא הובילו לשינוי עקרוני במדיניותה של סוריה, שהמשיכה לתמוך בחזבאללה ולהעביר לו נשק גם לאחר נסיגתה משטח לבנון.

בעקבות נסיגת סוריה מלבנון התגבשה בישראל ההערכה כי היא איבדה "מנוף" להפעלת לחץ על חזבאללה, שכן ההשפעה הישירה של סוריה על הארגון פחתה ולעומת זאת השפעת איראן גברה.¹⁰⁷ עם זאת, בפועל, נותרו בידי סוריה כמה ערוצי השפעה: השליטה על העברת הסיוע לחזבאללה משטחה ללבנון, בעלי ברית לבנונים נאמנים (בהם הנשיא לשעבר אמיל לחוד ויו"ר הפרלמנט נביה ברי) והשפעה כלכלית וביטחונית על הנעשה בלבנון.

שאלת השפעת סוריה על חזבאללה התחדדה בעקבות חידוש "מתקפת השלום" שבה פתח נשיא סוריה בשאר אסד לאחר מלחמת לבנון, ועוררה בישראל ויכוח ציבורי בעד ונגד היענות להצעת סוריה. אחת השאלות המרכזיות שעלו הייתה האם משא-ומתן מדיני עם סוריה יביא להפסקת התמיכה של סוריה בחזבאללה, ואולי אף למהלכים סוריים יזומים להחלשת הארגון. סוריה ביקשה לשכנע את הזירה הבין-לאומית כי הסרת הבידוד שכפו עליה ארצות-הברית ומדינות האיחוד האירופי וחידוש תהליך השלום עם ישראל יתרמו ליציבות האזור לנוכח קשריה עם "ההתנגדות" בעיראק, בלבנון ובזירה הפלסטינית.¹⁰⁸ בה-בעת סוריה לא שינתה את עמדתה העקרונית, שגובשה כבר בסבבי המשא-ומתן בשנות ה-90, כי אין מקום למחוות כלפי ישראל לפני שתושג פריצת דרך ויגובש הסכם עקרוני.¹⁰⁹ זאת, לנוכח עמדתה הרשמית של ישראל, שהתנתה את נכונותה לחדש את המשא-ומתן בהפסקת התמיכה הסורית בטרור.

העובדה כי בצד מסרי השלום של נשיא סוריה המשיכה דמשק להעביר נשק לחזבאללה תוך הידוק קשריה עם איראן, העלתה בישראל ספק לגבי מידת יכולתה של סוריה לתרום להסרת האיום של חזבאללה על ישראל בתמורה להחזרת רמת-הגולן.

אסטרטגיות חלופיות מול חזבאללה

חוסר ההצלחה של ישראל לרסן את חזבאללה באמצעות הפעלת כוח במהלך שנות ה-90 היה אחד הגורמים להחלטתו של ראש הממשלה דאז אהוד ברק לבצע נסיגה חד-צדדית מרצועת הביטחון בדרום לבנון. ההנחה שלו הייתה כי נסיגה כזאת תביא לשחיקה בלגיטימציה של חזבאללה בזירה הלבנונית להמשיך במאבקו האלים בישראל, שכן היא תסיר את העילה המרכזית לצורך בקיומו כארגון חמוש – נוכחות ישראל בלבנון.¹¹⁰

בפועל, למרות הנסיגה נמשך הקונפליקט עם חזבאללה, אך מאפייניו היו שונים. פחות מחמישה חודשים לאחר הנסיגה חידש חזבאללה את פעולות הטרור שלו – חטיפת שלושת חיילי צה"ל ב-7 באוקטובר 2000. אמנם חל כרסום בלגיטימציה של חזבאללה מבית – הביקורת כלפיו התעצמה בד-בבד עם קריאה הולכת וגוברת לפירוקו מנשקו – אך הארגון סירב לעשות זאת והמשיך במדיניות הפיגועים נגד כוחות צה"ל לאורך הגבול. במקביל התאים את עצמו למציאות החדשה ונאחז בעילות

שוונות (שחרור חוות שבעא, שחרור שבויים לבנונים, טיסות ישראל בשמי לבנון) כדי להצדיק את מהלכיו. כמו כן הגביר את תמיכתו בטרור הפלסטיני והמשיך להתעצם צבאית, לרבות ביכולות אסטרטגיות.¹¹¹

בתקופה שבין הנסיגה ומלחמת לבנון השנייה בחרו ממשלות ישראל לנקוט מדיניות של הכלת העימות בזירה הצפונית ונמנעו ככל האפשר מהידרדרות כוללת בתקווה כי במשך הזמן יצטמצם מרחב התמרון של חזבאללה ותפחת הלגיטימציה שלו.¹¹² מניעיה של מדיניות ההכלה הזאת מפורטים בהרחבה בדו"ח הביניים של ועדת וינוגרד, ובהם הצורך בהתמקדות בעימות האלים מול הפלסטינים ומתן הזדמנות לתהליכים החיוביים, בראיית ישראל, שהתרחשו בלבנון לאחר נסיגת סוריה. ואולם, המדיניות הזאת תרמה, על-פי הדו"ח, להתעצמות חזבאללה, ואף "יצרה ממד מסוים להתרעתה בפועל של ישראל".¹¹³

הרציונל שעמד מאחורי ההחלטה לסגת מלבנון הנחה מאוחר יותר גם את מדיניות הסרת העילות "הלגיטימיות" שבהן נתלה חזבאללה כדי להמשיך את העימות עם ישראל. ההיגיון של המדיניות הזאת היה שחזבאללה נהנה מלגיטימציה פנים לבנונית לקיומו כארגון חמוש כל עוד קיימות סוגיות ביטחוניות-מדיניות פתוחות בין ישראל ובין לבנון, בהן מעמדן של חוות שבעא, החזרת השבויים הלבנונים והפרות של ריבונות לבנון על-ידי ישראל. כאשר הסוגיות האלה ייפתרו יעמוד חזבאללה בפני בעיה קשה של לגיטימציה מבית ויגבר עליו הלחץ להתפרק מנשקו. הרעיון הזה צבר תאוצה לאחר נסיגת סוריה מלבנון והתמקד בדרישת לבנון כי ישראל תיסוג מחוות שבעא.¹¹⁴

לפני שישראל גיבשה מדיניות ברורה בנושא הפעילה עליה הזירה הבין-לאומית לחצים בעניין הזה – בתקופה שקדמה למלחמת לבנון השנייה ואחריה. בהחלטה 1701 הודגש הצורך לשרטט את הגבולות הבין-לאומיים של לבנון, בייחוד לגבי האזורים השנויים במחלוקת, לרבות בחוות שבעא. זהו אחד הסעיפים הבודדים בהחלטה שהאו"ם פעל במרץ ליישמו. מומחה מיפוי מטעמו גיבש חוות דעת שלפיה אזור שבעא הוא שטח לבנוני.¹¹⁵ ישראל התבקשה הן על-ידי מדינות האיחוד האירופי והן על-ידי נציגים מטעם האו"ם לתרום את חלקה לחיזוק מעמדה של ממשלת סניורה בעיני הציבור בלבנון באמצעות הפסקת הטיסות מעל לבנון וויתור על חוות שבעא. הנימוק לכך היה שבעקבות זאת לא תהיה לחזבאללה כל עילה להמשיך את העימות עם ישראל ולהחזיק בנשקו.¹¹⁶ דוברים מטעם חזבאללה הבהירו בעניין הזה כי הארגון אינו סבור שיש פתרון מדיני לסוגיית חוות שבעא וכי אינו פועל למציאת פתרון מדיני לסכסוך שלו עם ישראל. על-פי תפיסתו, ישראל היא ישות תוקפנית מעצם קיומה והסכסוך עמה ייפתר רק עם השמדתה.¹¹⁷

בתקופה שבה ננקטה בזירה הצפונית מדיניות ההכלה נבחנו חלופות אסטרטגיות שונות להסרת האיום של חזבאללה מעבר להפעלת כוח. חלופה אחת כונתה "סדיקת

המערכת הצפונית", והיא הייתה מבוססת על ההבנה כי סוריה, חזבאללה ולבנון (תחת שליטת סוריה) הם חלק ממערכת אחת ("המערכת הצפונית") הפועלת על-פי היגיון משותף (אנטי אמריקני ואנטי ישראלי) וכי עוצמתה של המערכת הזאת נובעת מן הזיקות ויחסי הגומלין ההדוקים בין השחקניות המרכיבות אותה. על-פי האסטרטגיה הזאת, יש לפגוע במערכת הזאת או לסדוק אותה תוך התמקדות בהפעלת לחצים על סוריה שנתפסה כחוליה החלשה במערכת או בהצבת פיתויים לה.¹¹⁸ לאחר שסוריה נסוגה מלבנון באפריל 2005 חל שינוי בתפיסת הזיקה בינה ובין חזבאללה, ורעיון סדיקת המערכת הצפונית התפוגג.

מלחמת לבנון השנייה הייתה הניסיון האחרון שעשתה ישראל עד כה לחולל שינוי במצבו האסטרטגי של חזבאללה ולהביא – או לפחות ליצור את התנאים – להסרת האיום שמציב חזבאללה על ביטחונה של ישראל. המלחמה התקיימה בתנאים כמעט אידיאליים של קונצנזוס פנימי, אזורי ובין-לאומי שהלך והתערער ככל שהמלחמה הסתבכה. תוצאות המלחמה חידדו מצד אחד את הקושי במציאת פתרון צבאי לאיום של חזבאללה, אך מצד אחר הניחו את היסודות לטיפול משמעותי (לא בהכרח צבאי) ולטווח הארוך בסוגיית נשקו של הארגון. זאת באמצעות הגברת המעורבות הבין-לאומית בלבנון (פריסתו של כוח יוניפי"ל המתוגבר בדרום לבנון, סיוע למנגנוני הביטחון הלבנוניים) ומאמץ להחלת הריבונות של ממשלת לבנון על כל שטח המדינה, שבאה לידי ביטוי בפריסת צבא לבנון באזור הדרום. אין ספק כי מכאן ועד פירוק חזבאללה מנשקו והסרת האיום הדרך עוד ארוכה, שכן המלחמה אמנם פגעה קשות בתשתיותיו הצבאיות והאזרחיות, אך לא הצליחה לפגוע באופן משמעותי במקורות העוצמה של הארגון.

סיכום

האם ניתן לכרות את ראשי ההידרה?

הנחות היסוד

הגישות שהתגבשו בישראל ובזירה הבין-לאומית להתמודדות עם חזבאללה – מעידוד שילובו בפוליטיקה הלבנונית ועד הפעלת כוח – לא הובילו עד כה להחלשת הארגון. לפיכך יש צורך בתפיסה שונה להשגת היעד האסטרטגי ביחס לחזבאללה. ניתן לנסח את התפיסה הזאת כך: צמצום האיום שמציב הארגון לביטחונה של ישראל וליציבות האזור באמצעות החלשת עוצמתו והפיכתו לשחקן זניח ולא רלוונטי במשוואות האזוריות. על-פי התפיסה הזאת, מערכה אפקטיבית להחלשת חזבאללה צריכה להתמקד בנטרול מקורות העוצמה שלו תוך התבססות על הנחות היסוד הבאות:

לא ניתן לעקור בכוח את חזבאללה מלבנון. הארגון מושרש עמוק בהוויה הלבנונית ובעדה השיעית בלבנון. זהו ארגון רב-ממדי (תנועה אידיאולוגית-דתית, מפלגה פוליטית, ארגון צבאי, ארגון חברתי), מקורות העוצמה שלו מגוונים והוא מקיים יחסי גומלין הדוקים עם סביבתו האסטרטגית הקרובה והרחוקה. משמעות הדבר היא שמערכה צבאית בלבד נגד חזבאללה לא תוביל להשגת היעד האסטרטגי. לכל היותר זו תוכל להניח תשתית לתהליכים מדיניים לטווח הארוך שיחלישו את הארגון.

הזמן פועל לטובת חזבאללה. המגמה הדמוגרפית בלבנון היא גידול הדרגתי בהיקף האוכלוסייה השיעית לעומת מגמת הירידה בהיקף האוכלוסייה הלא מוסלמית. זו מגמה חיובית מבחינת חזבאללה ופטרוניו ומסייעת לו לממש את יעדיו בלבנון (בתנאי שתישמר הזיקה בין השיעים והארגון). תוך פחות מעשרים שנים עלולה לבנון להפוך ממדינה רב-עדתית למדינה בעלת רוב שיעי שבה חזבאללה יהיה דומיננטי. נקודת משמעותית נוספת היא האפשרות שבתוך כמה שנים איראן תהפוך למעצמה גרעינית, דבר שיעניק משנה תוקף לעוצמתו של חזבאללה.

חזבאללה הוא חלק מ"ציר ההתנגדות" בהנהגת איראן וסוריה. הציר הזה נמצא בקונפליקט פוליטי, אידיאולוגי, תרבותי ואף דתי עם העולם המערבי והעולם הערבי המתון השואפים לשמור על הסטטוס-קוו. חזבאללה הוא ללא ספק "קבלן הביצוע" העיקרי באזור של דוקטרינת "ההתנגדות", והדבר בא לידי ביטוי באיום

שהוא מציב על הסדר הפוליטי הקיים בלבנון, באיום הצבאי על ישראל, בסיוע שהוא נותן לטרור הפלסטיני ובמעורבותו (גם אם המעטה) בעיראק. משמעות הדבר היא שהדרך להשגת שינוי מהותי ביעדיו ובמדיניותו של חזבאללה עוברת בראש ובראשונה בטהראן ובדמשק.

העימות בין ישראל לחזבאללה הוא סכסוך מתמשך. לא ניתן לפתור את הסכסוך הזה באמצעות תהליך מדיני בין שני הצדדים (להבדיל מן הסכסוכים של ישראל עם יתר שכנותיה, לרבות לבנון), אלא כחלק מהסדר אזורי כולל. בסכסוך הזה משקיע חזבאללה משאבים רבים, והוא משמש "סוכן" המגדיר את הזהות של הארגון בכלל, ומול הזירה הלבנונית הפנימית בפרט. חזבאללה מייצג תפיסת עולם שבמוקדה אי השלמה עם קיומה של ישראל ושאיפה להשמדתה. העימות עמה נתפס כטוטלי, "ג'האדי" ללא פשרות וללא כל אפשרות ריאלית להסדר מדיני. גם איראן אינה מאפשרת לו בנסיבות הקיימות מרחבי גמישות מול ישראל ובנוגע לעתיד "נשק ההתנגדות".

אין סיכוי כי חזבאללה ישנה מרצונו את דרכו. חזבאללה לא יהיה שותף לתהליכי פירוקו מנשק או החלשת כוחו. כל עוד הוא ישמור על המרכיבים הבסיסיים של עוצמתו הוא לא יחסוך מאמצים לסיכול התהליכים האלה. גם אם הארגון יהיה מוכן לשאת ולתת על מרכיבי העוצמה שלו, הסיבה לכך תהיה (ברוח הטקטיקה של מדריכיו האיראנים) להרוויח זמן. משא־זמתן אפקטיבי על עתידו של הארגון יוכל להתקיים רק אם הארגון ייחלש באופן משמעותי.

מערכה עתירת סיכונים. כל ניסיון לטפל בחזבאללה בסביבה הלבנונית שבה הוא פועל צריך לצאת מנקודת הנחה שחזבאללה "מִלכד" את לבנון. משמעות הדבר היא שהחלשת חזבאללה עלולה – אם לא תיעשה בזהירות – להסתיים בכך "שהתינוק הלבנוני יישפך יחד עם מי האמבט העכורים של הרדיקליזם האסלאמי". כלומר, התהליך עלול להוביל להידרדרות פנימית בחברה הלבנונית ולהתפרצותם של מתחים עדתיים לנוכח השסע בין הסונים לשיעים, ואולי אף למערכה אזורית שתכלול את סוריה ואיראן.

התנאים להחלשת חזבאללה

לנוכח הנחות היסוד האלה ועל בסיס ניתוח מרכיבי העוצמה של הארגון ניתן להצביע על כמה תנאים בסיסיים שמימושם יכול לגרום להחלשת חזבאללה: פגיעה בקשר בין איראן וחזבאללה; שינוי מדיניותה של סוריה כלפי חזבאללה; חיזוק המעטפת המדינית הלבנונית; החלשת הזיקה בין חזבאללה ובין העדה השיעית; פגיעה בהנהגה, בנכסים, ביכולות ובמשאבים באמצעות מערכה חשאית. ככל שיתמשו תנאים רבים יותר כך אפקט החלשת חזבאללה יהיה משמעותי יותר. ואולם עולות כמה שאלות: האם בנסיבות הקיימות המדובר בתנאים ריאליים? מהי הסבירות להתממשות התנאים

האלה? מה משקלה של ישראל ומה משקלה של הזירה הבין-לאומית במימוש התנאים? ומהם יחסי הגומלין בין התנאים?

פגיעה בקשר בין איראן וחזבאללה. זהו התנאי הבסיסי והמשמעותי ביותר לפגיעה בעוצמתו הכוללת של חזבאללה. הקשר עם איראן מעניק לו – נוסף על הקשר עם סוריה – את העורף האסטרטגי שלו ואת רשת הביטחון החומרית. ניתוקו של חזבאללה מאיראן לא יגרום בהכרח לקריסת הארגון, שבמשך השנים פיתח משאבים עצמאיים, אך הוא יהיה מכה קשה לארגון – ליכולתו הצבאית, למשק משאביו ולדרכו האידיאולוגית – שכן לחזבאללה אין אופציות שוות ערך לתמיכה של איראן. פגיעה בקשר עם איראן תכשיר את הקרקע למימוש יתר התנאים. למשל, אם חזבאללה ייחלש הוא יהיה פחות אטרקטיבי בעיני סוריה ויהיו בידיו פחות משאבים לשמר את מעמדו בעדה השיעית ואת יכולתו ככוח צבאי המאיים על ישראל ועל היציבות בלבנון. המשמעות העיקרית תהיה שעוצמתו של הארגון תיחלש, והוא ישקע לתוך לבנון על חשבון האג'נדה האזורית שלו.

המצב היחיד שבו יכול להתרחש ניתוק כזה ולהשפיע באופן אפקטיבי על חזבאללה הוא נפילת המשטר האסלאמי באיראן (בהנחה שהמשטר שיקום במקומו לא יהיה קיצוני יותר). סנקציות ולחצים שונים על איראן יכולים להשפיע – אם בכלל – באופן מוגבל וזמני בלבד על מדיניותה כלפי חזבאללה. ניתן גם לנקוט צעדים שונים להגברת הפיקוח על העברת הסיוע שמקורו באיראן לידי חזבאללה בלבנון, אם כי סביר שחזבאללה בסיוע פטרונוני – איראן וסוריה – לא יחסכו מאמצים כדי להתגבר על ההגבלות הללו. ההנחה היא שכל עוד המשטר הנוכחי קיים הוא ימשיך לתמוך בדרך זו או אחרת בחזבאללה.

סוגיית שינוי המשטר באיראן מעסיקה את הזירה הבין-לאומית, בייחוד את ארצות-הברית, החוששת בעיקר מהשלכות קיומה של רפובליקה גרעינית אסלאמית. ואולם כיום המשטר אינו ניצב בפני איום משמעותי על יציבותו מבית, או בפני איום חיצוני שיכול להשפיע על יציבות המשטר. עם זאת, קיימת אי-ודאות באשר להשלכות שיהיו להטלת סנקציות בין-לאומיות או לנקיטת מהלך צבאי על המשטר באיראן. כן קיימת אי-ודאות באשר להבשלתם של תהליכי תסיסה בזירה האיראנית הפנימית. בכל מקרה, הסבירות לשינוי אסטרטגי כזה היא נמוכה, ולישראל יש השפעה מעטה מאוד על התהליך הזה.

שינוי מדיניותה של סוריה כלפי חזבאללה. לקשר בין סוריה ובין חזבאללה יש פחות משקל מאשר לקשר עם איראן, אך עדיין זהו קשר משמעותי לתפקוד הארגון הן מבחינת עוצמתו הצבאית והן כשער הכניסה של איראן ללבנון. פגיעה בקשר בין חזבאללה וסוריה יכולה להתרחש בנסיבות הבאות:

1. הפלת המשטר הנוכחי שתגרום לשינוי באוריינטציה הפוליטית-אידיאולוגית ולשינוי המדיניות.
2. שינוי מדיניותו של המשטר הקיים בעקבות הסכם שלום עם ישראל וכחלק מחבילת הסדרים אזרית.
3. הגברת הפיקוח והלחצים הבין-לאומיים על סוריה.
4. קרע או משבר ביחסים בין סוריה ואיראן.

הסיכוי לשינוי במדיניותה של סוריה כלפי חזבאללה גבוה הרבה יותר מן הסיכוי לשינוי במדיניותה של איראן, ובניגוד למקרה האיראני, יש לישראל השפעה מסוימת על התהליך. מובן ששינוי המשטר בסוריה יכול להיות קטליזטור מרכזי לשינוי המדיניות כלפי חזבאללה, אם כי הדבר תלוי כמובן באופיו של המשטר החדש. ואולם שינוי כזה אינו עומד על הפרק ונראה כי משטרו של בשאר אסד יציב. עם זאת, כפי שפורט בפרק ג, אפשרויות הבחירה האסטרטגיות של סוריה מגוונות יותר מאלה של איראן. קיימות שתי דרכים פוטנציאליות להשפיע על מדיניות סוריה כלפי חזבאללה: כפייה ו"מפת דרכים" סורית.

כפייה. הכוונה היא להטלת פיקוח בין-לאומי על מעברי הגבול בין סוריה ולבנון, להטלת סנקציות או לכל מהלך ענישה שהוא נגד סוריה. ההחלטה על מהלכים כאלה נתונה בידי הקהילה הבין-לאומית, הנמנעת לעת-עתה מנקיטת צעדים כאלה (כפי שעלה, למשל, מההחלטה שהתקבלה באוגוסט 2007 שלא לשנות את מנדט יוניפי"ל ולאפשר לו פיקוח אפקטיבי על גבול סוריה-לבנון). האפשרות שהקהילה הבין-לאומית תחליט לנקוט מהלכים נוקשים יותר כלפי סוריה היא אפשרות ריאלית, בייחוד אם סוריה תמשיך במדיניותה המתריסה כלפי לבנון.

סוגיה מעניינת היא האופן שבו ישראל יכולה לכפות על סוריה שינוי במדיניותה. לכאורה, ישראל יכולה לעשות שימוש בכוח במטרה להניע אותה להפסיק את הסיוע לחזבאללה (למשל, גגיעה בהברחת נשק ללבנון) או כל איתות כוחני אחר נגד יעד סורי. ואולם מהלך כזה – יהיו היקפו ואופיו אשר יהיו – עלול להביא להסלמה צבאית בין ישראל וסוריה (שבה ייתכן כי גם חזבאללה ייטול חלק), בייחוד לנוכח הרגישות הביטחונית ההדדית הגבוהה בין הצדדים. הסלמה כזאת אינה רצויה לאף צד. עם זאת תוצאותיה יכולות להחליש את המשטר הסורי על כל המשתמע מכך לגבי יציבותו ומידת יכולתו לעמוד בפני לחצים חיצוניים, או להכשיר את הקרקע להסדר מדיני כמפורט בהמשך.

"מפת דרכים" סורית. על סדר היום הבין-לאומי נמצא זה זמן הרעיון של "מפת דרכים" סורית, שתסייע לבלימת מגמת הרדיקליזם באזור באמצעות הוצאתה של סוריה מ"ציר ההתנגדות", זאת מתוך הכרה בכך שיש לה פוטנציאל למלא תפקיד מרכזי במערכת האזורית. במוקד "מפת הדרכים" הזאת נמצא הסכם שלום בין סוריה

וישראל בתמורה לרמת-הגולן – התפתחות שיכולה להביא לחילוצה של סוריה מן הבידוד האזורי והבין-לאומי ולהעמקת הקשרים, בייחוד בתחום הכלכלי, עם העולם המערבי. על-פי "מפת הדרכים", על סוריה יהיה להפסיק את תמיכתה בחזבאללה, בארגוני הטרור הפלסטיניים ובטרור בעיראק, וכן לשנות את אופי קשריה עם איראן, או לפחות – כפי שמציעה סוריה – לנצל את קשריה עם הגורמים האלה במטרה למתן אותם וכערוץ תקשורת והשפעה עליהם.

לכאורה לישראל יש כאן תפקיד מכריע, ולא אחת מוצג פתרון הסכסוך בין ישראל ובין העולם הערבי, ובכלל זה עם סוריה, כמפתח ליציבות באזור (למשל, בדו"ח בייקר-המילטון¹¹⁹). בפועל, התמונה הרבה פחות ורודה. המשא-ומתן המדיני בין ישראל וסוריה הוא נתיב שבעבר לא הביא לתוצאות בהקשר הלבנוני. גם כעת, המשטר הסורי אינו מוכן להתחייב מעבר לאמירות מעורפלות בדבר עתיד חזבאללה או נכונות לשנות את היחסים עם איראן וחזבאללה אם יהיה משא-ומתן בין ישראל וסוריה.¹²⁰ אמנם דינמיקה של משא-ומתן בשובבינות בין-לאומית הדוקה יכולה להביא לפתרונות יצירתיים בהסכם הסופי בין היתר לגבי הפיקוח על הגבול בין סוריה ולבנון וכן לגבי הזיקה בין השבת רמת-הגולן לסוריה ובין הסיוע של סוריה לחזבאללה. עם זאת, המשטר הסורי לא ימהר להפוך את עורו ולנתק את קשריו עם חזבאללה ועם איראן בהעדר חלופות הולמות, שכן קשריו עם חזבאללה משרתים אינטרס בסיסי אחר של סוריה – שימור השפעתה בלבנון.¹²¹

בנוסף, קרע או משבר חמור ביחסים בין סוריה ואיראן יכול לגרום לסוריה לנסות ללחוץ על איראן באמצעות "סגירת הברז" לחזבאללה. בין שתי המדינות היו ויש חילוקי דעות, לעתים אף עמוקים למדי (למשל, באשר למדיניות של כל אחת מהן כלפי עיראק), ואולם הדברים לא הגיעו לידי משבר של ממש. בהעדר חלופות לא תמהר סוריה לשרוף את הגשרים שלה לאיראן, ולכן ההנחה היא כי הסיכוי למשבר שבעקבותיו ייפגע הסיוע לחזבאללה הוא נמוך.

חיזוק המעטפת המדינתית הלבנונית לשם ביסוס מדינה ריבונית ואחראית.

ככל שלבנון תהיה חזקה יותר כך היא תוכל להטיל בהדרגה מגבלות רבות יותר על חזבאללה, שאינן קיימות כיום, לפקח על פעולותיו ולצמצם את מרחב התמרון שלו, אף כי לא תוכל לנטרל לחלוטין את עוצמתו. ממשל כזה עשוי להפוך את נוכחות הצבא לאורך הגבול הדרומי לאפקטיבית, לצמצם את הברחות הנשק שמקורן בסוריה ולפקח על מהלכיו של חזבאללה בתוך המדינה. התחזקות המדינה הלבנונית תוביל לכך שהיא תוכל לקחת אחריות הלכה למעשה על הנעשה בשטחה. לשם כך צריכים להתרחש כמה תהליכים:

מעורבות בין-לאומית ואזורית. מטרתה של מעורבות כזאת היא לחזק את המדינה הלבנונית, בין היתר בתחום הכלכלי ובתחום הצבאי (כפי שאיראן וסוריה עושות לחזבאללה וכדי לאזן את הסיוע הזה), ובהמשך למעורבות שכבר הקיימת בנושא. שינוי התרבות הפוליטית של לבנון, אולי אף של שיטת הדמוקרטיה העדתית, החותרת לשימור הסטטוס-קוו ולפשרות בשם העיקרון המקודש של האיזון העדתי. כמו כן, יהיה צורך לשנות את הנטייה להימנע מקבלת אחריות על הנעשה בשטחה והטלתה על גורמים זרים.

בלימת החתרנות הזרה, בעיקר מצד סוריה. אין ספק כי לבנון עשתה כברת דרך משמעותית מאז נסיגת סוריה בכל הנוגע לבניית מעמדה כמדינה ריבונית ועצמאית. ואולם כיום קשה לראות את הבשלתו של התהליך הזה לאותה מסה קריטית שתאפשר ללבנון להתייצב באופן אפקטיבי מול חזבאללה. אמנם הזירה הבין-לאומית והזירה האזורית מעורבות ופועלות באורח חסר תקדים לשם חיזוקה של המדינה הלבנונית, אך אין די בכך. מצד אחד, המשבר הפוליטי המתמשך משתק את עבודת הממשלה. מצד אחר, השינויים הנחוצים בתרבות הפוליטית של לבנון עמוקים מאד ומימושם יכול להימשך זמן רב. בכל מקרה, לבנון לא תוכל לעבור את התהליך הזה לבדה ללא ליווי צמוד של גורמי מפתח בזירה האזורית ובזירה הבין-לאומית. בלימת החתרנות הסורית תהיה אף היא משימה לא פשוטה, שכן לסוריה יש אינטרס להבטיח שלבנון תהיה מדינה חלשה, לא יציבה ונתונה להשפעתה.

נראה אפוא כי תהליך חיזוקה של המדינה הלבנונית ניצב בפני קשיים לא מעטים; הסבירות שלבנון תצליח לעמוד על הרגליים אינה גבוהה. למערכת הבין-לאומית יש משקל רב בהצלחת התהליך הזה, ואילו ישראל יכולה לכל היותר שלא להציב מכשולים בפניו, לעודדו ואולי לסייע בבניית צעדי אמון מול לבנון לקראת הסדר בילטרלי בעתיד.

החלשת הזיקה בין חזבאללה ובין העדה השיעית. החלשת התמיכה של העדה השיעית בחזבאללה תפגע בלגיטימציה הציבורית של הארגון, תפחית את כושר המיקוח שלו מול הזירה הפוליטית הלבנונית, ובוודאי תפגע בעוצמתו הפוליטית. גם אם לא ניתן לעצור את התהליכים הדמוגרפיים החלשת הזיקה של העדה לחזבאללה תהפוך את האפשרות של לבנון שיעית לפחות מאיימת על ישראל. יש כמה נסיבות היכולות להשפיע על התרופפות הזיקה הזאת:

1. היחלשות עוצמתו הכלכלית של חזבאללה, וכתוצאה מכך פגיעה ביכולתו לתחזק את המערך הסוציאלי הנרחב שהוא הקים בקרב השיעים.
2. הגברה משמעותית של מעורבות המדינה הלבנונית בקרב האוכלוסייה הזאת כחלק מתהליך התחזקות המדינה. נראה, כי בטווח הארוך לא יהיה מנוס משינוי

פוליטי-חוקתי שבעקבותיו יגדל הייצוג של השיעים במוסדות המדינה, זאת כדי לצמצם את הניכור שהם חשים כלפי הממסד הלבנוני.

3. הופעת חלופה פוליטית לחזבאללה. קרוב לוודאי שחלופה כזאת לא תצמח יש מאין, אלא על בסיס פלטפורמה קיימת – תנועת אמל בהנהגת נביה ברי. ניתן לפגוע בעוצמתו הכלכלית של חזבאללה בדרכים מגוונות. אחת מהן היא הטלת סנקציות משמעותיות על איראן היכולות להקשות עליה לסייע לחזבאללה (אם כי קשה להניח שיגרמו להפסקת מוחלטת של הסיוע). בנוסף, ניתן לפגוע בפעילות הכלכלית הבין-לאומית של חזבאללה ולשבש אותה באמצעות מערכה חשאית (ראו בהמשך) ומערכה גלויה – חקיקה המגבילה את הפעילות הכלכלית של חזבאללה בזירה הבין-לאומית, הוצאה מחוץ לחוק של גופים המזוהים עם חזבאללה והטלת הגבלות על תנועת אישים הקשורים לארגון.

בהמשך לתנאי הקודם, הפיכת המדינה הלבנונית לסמכות פוליטית, ביטחוניית וסוציאלית עבור השיעים היא תהליך מורכב שעשוי להימשך שנים רבות וכרוך, כאמור, לא רק בקיומם של משאבים שיאפשרו לה להציג חלופה לחזבאללה, אלא גם בשינוי בתרבות הפוליטית. בסוגיית החלופה הפוליטית, קשה לראות את נביה ברי נכנס לנעליו של נצראללה ואת אמל מחדשת את ימיה כקדם והופכת לתנועה המובילה בעדה השיעית ומתגברת על הסיבות שהביאו לירידה במעמדה. לכל היותר אמל יכולה לשפר את מעמדה בעדה השיעית ולהחליש את הדומיננטיות של חזבאללה בסיוע המחנה הערבי המתון תוך טיפוח התנועה והעומד בראשה כגורם מתון המייצג את המדינה הלבנונית.

האפשרות שבעדה השיעית בלבנון יחול מהפך שיוביל להפניית עורף לחזבאללה בטווח הזמן הקרוב היא קלושה. התפיסה המקובלת כיום בעדה השיעית בלבנון היא כי אין גוף חלופי לחזבאללה שייתן מענה לצרכים הפוליטיים, הביטחוניים והסוציאליים שלה. מטבע הדברים, היווצרותה של חלופה כזאת בקרב הציבור השיעי תחליש את הזיקה של העדה לארגון. ואולם החלשת הזיקה בין חזבאללה ובין השיעים היא תהליך ארוך ומורכב שהצלחתו והאפקטיביות שלו קשורים בין היתר במימוש תנאים אחרים. לישראל כמעט שאין השפעה על התהליכים הללו.

פגיעה בהנהגה, בנכסים, ביכולות ובמשאבים באמצעות מערכה חשאית. זהו מרכיב מרכזי בעידן של העימותים הא-סימטריים, בייחוד במציאות של לגיטימציה מוגבלת לפעולה גלויה. לחזבאללה, כארגון רב-ממדי בעל תפקודיים מדינתיים, יש נכסים רבים, ובכלל זה מערכות תקשורת ומחשבים, שפגיעה בהם יכולה לשבש את פעילותו, להחליש את יכולותיו ולהגביר את מרכיב אי-הוודאות ביחס למהלכיו של היריב. הפגיעה בהם אינה חייבת להיות בשיטה צבאית קונוונציונלית של תקיפת

מטרות, אלא בשיטות רועשות פחות של לוחמה כלכלית, לוחמה קיברנטית, לוחמה תקשורתית ומבצעים מיוחדים בחתימה נמוכה.

אפשרות נוספת היא סיכול ממוקד של מנהיגי חזבאללה, בייחוד של המזכ"ל נצראללה. במלחמת לבנון השנייה דווח על תכנונים וניסיונות לפגוע בראשי הארגון, אך הללו הצליחו לחמוק.¹²² ההנחה היא שסילוקו של נצראללה יפגע באופן משמעותי בארגון בשל מעמדו המיוחד (כפי שפורט בפרק א), ויקנה לישראל הישג תודעתי מן המעלה הראשונה. הישג כזה עשוי להאיץ את תהליך החלשתו של הארגון גם אם במחיר של "תופעות לוואי" כמו פעולות גמול מצד הארגון נגד ישראל.

לישראל יש ניסיון מגוון בפגיעה במנהיגי ארגונים. בין היתר התנקשה ישראל במנהיג הקודם של חזבאללה, עבאס מוסוי, אולם, חיסולו לא רק שלא החליש את הארגון, אלא חיזק אותו ואפשר את עלייתו של נצראללה. הפגיעה במנהיגי חמאס והג'האד האסלאמי לא הסירה את האיום מצד הארגונים הללו, אך תרמה לצמצום היקף הטרור הפלסטיני. יתרה מזו, העובדה כי האפשרות הזאת צצה מעת לעת בתקשורת הישראלית רק מחדדת קרוב לוודאי בקרב חזבאללה את הצורך למשנה זהירות לנוכח האפשרות הזאת.¹²³ סביר גם שחזבאללה הכין, יחד עם איראן, תוכניות מגירה שונות למקרה כזה. בכל מקרה, איראן לא תיתן לארגון להידרדר בשל פגיעה בהנהגתו ולא תחסוך מאמצים לשקמו.

זהו אם כן הימור. ייתכן מאוד כי לנוכח מעמדו המיוחד של נצראללה והעדר חלופה בשיעור קומתו בקרב הנהגת הארגון יגרום חיסולו למשבר מנהיגות, יחליש את הארגון ויפגע בנחישותו וביכולת התמרון שלו. עם זאת, מצב כזה יכול להיות זמני עד להתבססות הנהגה חדשה. כל עוד הארגון ישמר את יתר מקורות העוצמה שלו קיים סיכוי גבוה שהוא יוכל להשתקם.

בניגוד למרבית התנאים האחרים, התנאי הזה נמצא בטווח היכולות של ישראל. תרומתה הבולטת של ישראל להחלשת חזבאללה יכולה להיות הובלה של מערכה חשאית נגד חזבאללה – לבדה או יחד עם ארצות-הברית וגורמים נוספים בזירה הבין-לאומית.

התמונה המצטיירת מניתוח התנאים להחלשת חזבאללה מראה כי בנסיבות הקיימות המימוש של רובם בעייתי מאוד או שהוא כרוך בתהליכים שיכולים להימשך זמן רב (כאמור, ההנחה היא שהזמן פועל לטובת חזבאללה ו"ציר ההתנגדות"). מה שיכול לתרום ליישום חלק מן התנאים, או לפחות ליצירת נסיבות נוחות יותר ליישום, הוא קונצנזוס בין-לאומי בדבר הצורך בהחלשת הארגון ובהסרת האיום שהוא מציב על היציבות האזורית – קונצנזוס שיתורגם למעשים. לשם כך חיוני שיהיו הסכמה ותיאום לפחות בין ישראל, ארצות-הברית, מדינות האיחוד האירופי והמחנה הערבי המתון במסגרת קואליציה בין-לאומית. קרוב לוודאי שאם אכן תקום קואליציה

כזאת מטרתה לא תהיה חזבאללה בלבד, אלא היא תרצה לנהל מערכה נגד תפיסת העולם הרדיקלית המאיימת להתפשט במזרח-התיכון, בהנהגת "ציר ההתנגדות", כחלק מבניית סדר אזורי חדש. מבחינת הפגיעה בחזבאללה יכולה קואליציה כזאת לתרום בתחומים הבאים:

יציאת תכנים אפקטיביים להחלטות מועצת הביטחון בעניינה של לבנון. למשל לגבי החלטה 1701, הגדרה מחדש של סמכויות המנגנון הקיים של כח יוניפי"ל המשודרג שתאפשר לו לפעול ביעילות רבה יותר למניעת הברחות נשק מסוריה ללבנון ולשמירה על האזור שמדרום לליטאני כנקי מנשק לא ממשלתי.

הפעלת לחצים על סוריה ועל איראן. אחד האמצעים הוא הטלת סנקציות על סוריה ואיראן אם ימשיכו להפר את אמברגו הנשק לגורמים לא ממשלתיים בלבנון. **תיאום הסיוע.** קואליציה כזאת תוכל לתאם סיוע כלכלי, צבאי וחומרי למדינה הלבנונית וללוות את תהליך שיקום המדינה. ייתכן כי תוכל להתנות את הסיוע ברפורמות שונות.

זה-לגיטימציה בין-לאומית של חזבאללה. הקואליציה תאפשר הכרזה בין-לאומית כי חזבאללה הוא ארגון טרור לא חוקי ושהוא אינו חלק מפתרון המצב בלבנון אלא חלק מן הבעיה על כל המשתמע מכך מבחינת הגבלות על פעילותו בחו"ל, ובכלל זה גיוס כספים. בנוסף, התניית הכרה בחזבאללה בכך שהארגון יהיה מוכן להתפרק מנשקו ויחדל מפעילות הטרור שבה הוא מעורב.

סיוע בגיבוש "מפת דרכים" עבור סוריה. "מפת דרכים" כזאת תאפשר לקואליציה למלא תפקיד בונה בסדר האזורי וללוות את התהליך המדיני בין ישראל לסוריה. הסיכוי להתגבשותה של קואליציה כזאת בנסיבות הקיימות אינו גדול, בעיקר בשל הבדלי הגישות בין ארצות-הברית ובין מדינות האיחוד האירופי והגוש הערבי המתון. משבר אזורי שבמוקדו איראן, מהלך אלים חריג של חזבאללה ושינוי משמעותי בסטטוס-קוו בלבנון יכולים לשנות את התמונה ולסייע להתגבשות קואליציה כזאת.

משקלה של ישראל

בנסיבות הקיימות מדיניותה של ישראל במערכה להחלשת חזבאללה צריכה להתבסס על ארבעה נדבכים:

הנדבך הראשון – עידוד התגבשותה של קואליציה בין-לאומית אפקטיבית. ישראל תתקשה לממש לבדה את מרבית התנאים להחלשת חזבאללה, ולכן יש לה אינטרס ברור לעודד את קיומה של קואליציה כזאת על בסיס תפיסת העולם המשותפת לה ולארצות-הברית (לפחות לממשלו של בוש) בכל הנוגע למאבק בטרור העולמי ולהבלטת תפקידה המכריע של איראן בערעור הסדר האזורי. זאת, תוך הקפדה על

פרופיל מדיני נמוך, שכן דווקא חלק משותפיה הפוטנציאליים של ישראל לקואליציה נגד חזבאללה יכולים לראות בה נטל יותר מאשר נכס. על אף האינטרס המשותף הברור לבלום את "הסהר השיעי" (כינוי שטבע עבדאללה מלך ירדן), עצם קיומה של קואליציה, שבה ישראל חוברת לגורמים ערביים ובין-לאומיים נגד צד שלישי בעולם הערבי, יכול לעורר רגישויות רבות ולהקשות במיוחד על החברות הערביות בקואליציה.

הנדבך השני – נכונות מותנית לוותורים ולגמישות מדינית בהקשר הסורי והלבנוני. בין אם תתגבש קואליציה כזאת ובין אם לאו עשויה ישראל לעמוד בפני ציפייה, ואולי אף בפני דרישה, מצד הזירה הבין-לאומית והזירה האזורית לוותורים משמעותיים לשם ייצובו של האזור בכלל, ושל סדר חדש בלבנון בפרט: ויתורים ומחווות בהקשר הלבנוני (החזרת חוות שבעא ללבנון או לנאמנות זמנית של האו"ם), מתוך הנחה כי הדבר יתרום לחיזוק ממשלת לבנון ולהחלשת מעמדו של חזבאללה; חידוש המשא-ומתן עם סוריה, מתוך הנחה כי יהיה בכך כדי להתניע תהליך שיאפשר לסוריה למלא תפקיד בונה בסדר האזורי; ויתורים בנושא הפלסטיני. המחנה הערבי המתון יכול להתנות את מידת מעורבותו במידת מעורבותה של ארצות-הברית בסוגיות האלה, וישראל תמצא עצמה מול לחץ כפול. אמנם לישראל יש ציפייה לגיטימית שבתמורה להחזרת רמת-הגולן תנצל סוריה את השפעתה כדי להחליש את חזבאללה, אולם הקשר בין שתי הסוגיות עדיין טעון הוכחה והמדובר בהימור מבחינת ישראל שיטיל עליה מגבלות בנוגע להפעלת הכוח בזירה הלבנונית.

החזרת חוות שבעא ללבנון יכולה בהחלט לתרום ליוקרתה של ממשלת לבנון ולפגוע בלגיטימציה של חזבאללה. ואולם בנסיבות הקיימות של משבר פוליטי מתמשך, תתקשה ממשלת לבנון לתרגם את ההישג הזה לנכסים של ממש בעימות הפנימי מול חזבאללה. יתרה מזו, חזבאללה יכול לתפוס את המהלך הזה – ובצדק – כניסיון המכוון להחלישו, וכתוצאה מכך יאיץ את מהלכיו לחולל שינוי פוליטי בלבנון ויעמיק את הקונפליקט הפנימי. בשורה התחתונה – מחוות של ישראל כלפי סוריה, כמו חידוש תהליך המשא-ומתן לשלום, או כלפי לבנון, שלא יותנו בערביות בין-לאומיות למאמץ משמעותי להחלשת חזבאללה, יהיו חסרות ערך, ואולי אף יפגעו במעמדה האסטרטגי של ישראל, שכן ישראל תיסוג שוב משטחים בלי לקבל תמורה מדינית הולמת.

הנדבך השלישי – שליטה בקונפליקט עם חזבאללה. ישראל צריכה להיות ערוכה למצב שבו המגמות שמאפשרות כיום לחזבאללה לחזק את עוצמתו במישור הצבאי ובמישור הפוליטי יימשכו בנסיבות החדשות שנוצרו לאחר מלחמת לבנון השנייה. זאת במיוחד לנוכח האפשרות שחזבאללה ירצה לחדש את פעולותיו המבצעיות נגד ישראל או לחולל נגדה פרובוקציות – מגמה שיכולה להתחזק ככל שיגבר הלחץ הפנימי והבין-לאומי על הארגון או על פטרונו. ההיגיון המסדר צריך להיות של שליטה

בקונפליקט תוך שבירת הדפוס שהיה קיים במקרים רבים לפני המלחמה האחרונה – חזבאללה הוא זה שקבע את כללי המשחק וישראל הגיבה. המאמץ העיקרי של ישראל צריך להתמקד ביצירת הרתעה יציבה ואמינה מול חזבאללה, בהפחתת רמת האלימות של העימות באמצעות כללי משחק שיוגדרו על-ידי ישראל ובניהול מבוקר של הסלמה אם וכאשר תתרחש. ההרתעה הזאת יכולה להתבסס בין היתר על התדמית של ישראל כמדינה המפעילה כוח לא פרופורציונלי, בעלת יכולת ענישה והיוזמת מהלכים. חשוב שישראל תפגין התנהלות אחראית (בייחוד בשל נוכחותם של כוחות צבאיים נוספים בדרום לבנון – צבא לבנון ויוניפי"ל – והימצאות לבנון על סף התלקחות), שכן הידרדרות לא מתוכננת עלולה לשבש את המאמצים להחלשת הארגון.

בד בבד על ישראל להיערך לאפשרות של עימות נוסף עם חזבאללה. עימות כזה יכול לפרוץ בנסיבות שונות: החל מכישלון של ניהול הקונפליקט בין ישראל לחזבאללה וכלה במסגרת מערכה אזורית. בכל מקרה, ישראל לא תוכל להרשות לעצמה שעומות כזה – אם יפרוץ – יסתיים בפחות מהחלשה ברורה וחד-משמעית בעוצמתו של הארגון, אך זאת בלי שהדבר יביא לקריסת מסגרת המדינה הלבנונית.

הנדבך הרביעי – ניהול מערכה חשאית מתמדת. ישראל יכולה להשיג באמצעות מערכה חשאית מוצלחת, בהתאם לכיוונים שהוזכרו לעיל, כמה יעדים בבת אחת: פגיעה בנכסי חזבאללה ובתפקודו, החלשתו, הישג תודעתי וביסוס הרתעה אמינה מול הארגון. המסר שלפיו גם ל"התנגדות" יש נקודות תורפה יהיה מכוון לא רק כלפי חזבאללה אלא גם כלפי פטרוניו ותומכיו באיראן ובעולם הערבי ששאבו עידוד מהישגי הארגון במלחמת לבנון השנייה.

בשורה התחתונה – יש לראות במערכה נגד חזבאללה אסטרטגיה רבתי השואבת את הלגיטימציה שלה מסעיף 7 של מגילת האו"ם, המתיר שימוש בכוח למניעת אלימות. זהו תהליך מורכב וממושך ללא קיצורי דרך ויש לו היבטים מדיניים, דיפלומטיים ואופרטיביים. על ישראל והקהילה הבין-לאומית לבחור בין השלמה עם קיומו של ארגון חזבאללה המתעצם כחלק מהמומנטום שבו נמצא "ציר ההתנגדות" ובין נקיטת צעדים אפקטיביים להחלשת הארגון – דבר שיסייע לבלימת הגל הרדיקלי. למרות הקשיים הרבים בדרך להשגת רוב התנאים להחלשת חזבאללה, הדבר אפשרי, ויפה שעה אחת קודם.

נספח

מגמות התפתחות אפשריות בחזבאללה – חמישה תרחישים

בנספח זה יוצגו חמישה תרחישים שהם בבחינת הנחות עבודה – ולא תחזיות – לגבי התפתחויות אפשרויות במצבו האסטרטגי של חזבאללה. התרחישים יוצגו מנקודת המבט של חזבאללה תוך שקלול ההתפתחויות בסביבתו של הארגון, היכולות להשפיע על התממשותו של תרחיש זה או אחר, ותוך הצבעה על התנאים ההכרחיים למימוש כל תרחיש ועל משמעותו לישראל. נקודת המוצא היא הדינמיקה שבה פועל חזבאללה בעידן שלאחר מלחמת לבנון השנייה – מבוי סתום פוליטי מתמשך וסכנה של הידרדרות פנימית תוך מאבק על עיצוב דמותה של לבנון ועל מעמדו של חזבאללה במסגרתה.

תרחיש א: התחזקות העוצמה של חזבאללה

הגדרה: מתחזקת יכולתו של חזבאללה להשפיע על סביבתו האסטרטגית ולקדם את יעדיו הפוליטיים והאידיאולוגיים.

חזבאללה לא רק משמר את נשקו ומנטרל איומים פוטנציאליים עליו מצד יריביו הפוליטיים, אלא מבסס עוד יותר את מעמדו ככוח דומיננטי ולגיטימי בלבנון ומצליח לתרגם את עוצמתו להישגים פוליטיים. במסגרת זו הוא מצליח – לראשונה זה תקופה ארוכה – לשמר בלבנון יציבות פנימית בחסותו. טווח ההתחזקות בעוצמה עשוי להיות רחב: החל מהיחלצות מן המשבר הפוליטי הפוקד את לבנון כחלק מהסדר המקנה לחזבאללה יתרון (הקמת ממשלה שבה לאופוזיציה בהנהגת חזבאללה יש זכות וטו) וכלה במצב הקיצוני שבו חזבאללה משתלט למעשה מבחינה פוליטית על לבנון. זאת, במתכונת הדומה לאופן שבו משלה סוריה בלבנון עד נסיגתה – שילוב של הקרנת עוצמה מרתיעה וממשלת בובות התומכת בחזבאללה (ובסוריה) והמשמרת את האיזון העדתי.

להבדיל מהשתלטות צבאית המתוארת בתרחיש אחר, מדובר כאן בהשתלטות הדרגתית על המערכת הפוליטית הלבנונית באמצעות שילוב של לחץ, איומים, טרור ותמרונים פוליטיים "לגיטימיים", שיאפשרו לקואליציה מטעמו להגביר את כוחה

בפרלמנט ולהשפיע על הנשיא ועל הרכב הממשלה והתנהלותה.¹²⁴ בהמשך, יכול חזבאללה לנצל את הבסיס הפרלמנטרי הרחב לצורך שינויים חוקתיים מהותיים שיגדירו מחדש את היחסים בין העדות, את מעמד העדה השיעית ואת מעמדו של חזבאללה. למשל, העברת תפקיד הנשיא או ראש הממשלה לעדה השיעית או עיגון מעמדו של חזבאללה בחוקה הלבנונית כהתנגדות לגיטימית.

מדובר בתהליך ולא באירוע חד-פעמי, ולכן הוא יכול להימשך שנים (על-פי תפיסת הארגון, הזמן בלבנון פועל לטובתו ולו רק בגלל המגמה הדמוגרפית). מבחינת חזבאללה זהו תרחיש אידיאלי: כלפי חוץ הדמוקרטיה העדתית נשמרת בחסותו. חזבאללה נהנה ממעמד דומיננטי ומלגיטימציה פנימית למעמדו כ"התנגדות" מול ישראל בלי לשאת בעול הישיר של ניהול המדינה. סוריה תהיה בוודאי מרוצה מההסדר הזה שיבטיח את האינטרסים שלה בלבנון ויקבור סופית את שיתוף הפעולה הלבנוני עם בית הדין הבין-הלאומי בעניין רצח חרירי, והיא תפחית את מעורבותה בערעור היציבות הפנימית בלבנון.

התנאים האפשריים להתממשות התרחיש

- שימור מקורות עוצמתו של חזבאללה – מנהיגות נצראללה; תמיכה חיצונית; יציבות בתמיכת העורף השיעי; המשך המגמה הדמוגרפית בלבנון של גידול באוכלוסייה השיעית לעומת העדות האחרות; היקף גדול של משאבים כלכליים.
- היחלשותם של הגורמים הבולמים כיום את חזבאללה, ובראשם קואליציית ה-14 במרס.
- חיזוק מעמדן האסטרטגי של איראן ושל סוריה והידוק הברית ביניהן (משמעות הדבר היא ירידה בסבירות שסוריה תעבור ל"מחנה השלום"). נשק גרעיני בידי איראן יכול להאיץ במידה ניכרת את המגמה הזאת.
- רפיון בנכונות של הזירה הבין-לאומית ושל הזירה האזורית להשקיע תשומות בשמירה על "הדמוקרטיה" הפרו-מערבית בלבנון ובריסון סוריה ואיראן, לרבות בהפעלת כוח יוניפי"ל המוגבר.
- שמירה על הסטטוס-קוו מבחינת מעורבותה של ישראל. ישראל אינה מתערבת צבאית בנעשה בלבנון.

המשמעויות

התסריט הזה מסוכן לביטחון ישראל ולאינטרסים שלה ומשמעותו העיקרית היא מכה נוספת לסדר שמנסה לבסס ארצות-הברית באזור והישג לרדיקליזם האסלאמי. ככל שמעמדו הפנימי של חזבאללה בלבנון יתחזק, יהיה קשה יותר לנטרל את האיום שהוא מציב, וגם בזירה הבין-לאומית יעדיפו גורמים רבים לשמור על ערוצים פתוחים

עם הארגון בהיותו כוח עולה. כך יתאפשר לארגון – בסיוע סוריה ואיראן – לעצב את האוריינטציה של לבנון כמדינה אנטי-מערבית שתהפוך למוקד פעיל להפצת רעיון "ההתנגדות" בזירה הפלסטינית (תוך הידוק הקשר עם "מדינת" החמאס המתבססת ברצועת עזה), בזירה העיראקית ואולי גם בזירות נוספות באופן נרחב יותר מאשר כיום. הצלחת חזבאללה בלבנון יכולה להפוך למודל שאותו ירצו לאמץ גורמים רדיקליים נוספים באזור.

החלטה 1701 תתרוקן מכל תוכן שעוד נותר לה, ובמציאות הזאת ההגבלות המשמעותיות היחידות שיחולו על חזבאללה בפני חידוש העימות לאורך הקו הכחול, או בכל זירה אחרת, יהיו מאזן ההרתעה עם ישראל ורצונו של חזבאללה להימנע מלסכן את הישגיו בלבנון. זהו פוטנציאל להידרדרות לעימות נוסף בין ישראל לארגון. עימות כזה עלול להביא לחזרת הסורים ללבנון – בין אם כתוצאה מהרחבתו לסוריה, ובין אם כתוצאה מסיוע של סוריה לחזבאללה, במיוחד אם הארגון יהיה נתון במצוקה. יש להדגיש כי בנסיבות אחרות חזבאללה, ככוח דומיננטי בלבנון, לא ימהר לפתוח את השער לכניסת כוחות סוריים. מבחינתו, מצב שבו סוריה מסייעת לו מבחוץ עדיף, שכן הדבר מאפשר לו מרחב תמרון גדול יותר בלבנון.

בתרחיש הזה יש פן בעייתי מבחינת חזבאללה המציב סימן שאלה באשר ליכולתו לשמר יציבות בלבנון בחסותו. בסביבה הלבנונית, המבוססת על מערכת איזונים בין הכוחות הפוליטיים-העדתיים, מצב כזה טומן בחובו גם זרעי הפורענות, שכן הוא מפר למעשה את האיזון הפנימי בין העדות. אמנם חזבאללה יכול ליצור לכאורה ברית של כוחות מעדות שונות כדי לטשטש את הצביון העדתי שלו, תוך יצירת מראית עין של קונצנזוס רחב, אולם קשה לראות תרחיש שבו יתר הכוחות הפוליטיים והעדתיים משלימים לאורך זמן עם מצב שבו חזבאללה כגורם עדתי מתחזק על חשבון יתר השחקנים הלבנוניים, במיוחד אם לבנון תהפוך למוקד של עימותים אזוריים. זהו מתכון בדוק לחוסר יציבות ולהידרדרות פנימית.

תרחיש ב: היחלשות עוצמתו של חזבאללה

הגזרה: היחלשות ביכולת חזבאללה להשפיע על סביבתו האסטרטגית ונכונות – מחוסר ברירה – להתפשר ולקבל תכתיבים בסוגיות מהותיות מצד גורמים חיצוניים לארגון. יש להבחין בין מגמת היחלשות אמיתית, שמקורה באובדן יכולות או בפגיעה בעוצמה של הארגון, ובין נסיגות טקטיות, המבטאות תהליך הסתגלות והתאמה לנסיבות אסטרטגיות משתנות. הנסיגות האלה אינן מבטאות שינוי במרכיבים המהותיים של עוצמתו, אלא להיפך – הדבר מבטא את העוצמה של הנהגת הארגון, המזהה את השינוי בזמן ומתאימה אותו לשינוי הזה.¹²⁵

בנוסף, היחלשות במרכיב עוצמה אחד יכולה לגרור פגיעה במרכיבי עוצמה אחרים. כך, למשל, היחלשות צבאית ופגיעה בדימוי ההרתעה של חזבאללה יכולות להשפיע באופן שלילי על עוצמתו הפוליטית. בכל מקרה, בדומה להתחזקות בעוצמה, גם טווח ההיחלשות בעוצמתו של הארגון יכול להיות רחב ולהתרחש לאורך זמן – החל מנכונות לפשרות, הקשורות בהגבלות על פעילותו המבצעית, וכלה מנכונות לוותר על נשקו או להצטרף לצבא לבנון – מהלך שהוא בבחינת ויתור אידיאולוגי מהותי.¹²⁶ ויתור על נשקו יהיה כנראה הקו האדום של חזבאללה שאחריו הוא יהפוך לארגון שונה לחלוטין. לכן כל צעד וולונטרי, שתכליתו פשרה לגבי השימוש בנשקו או ויתור מלא עליו, יבטא מצב שבו הארגון יהיה על סף קריסה פוליטית או מבצעית.

קיימים שני מדדים להערכת היחלשותו של חזבאללה:

1. יחסי הגומלין בין הארגון ובין המדינה הלבנונית – באיזו מידה המדינה יכולה לכפות מרות שלטונית על הארגון; ומנגד – מהי מידת נכונותו של הארגון לפשרות עם ממשלת לבנון (הגבלות על פעולתו המבצעית, הצטרפות לצבא לבנון).
2. מאזן ההרתעה בין ישראל ובין חזבאללה – באיזו מידה נרתע הארגון מביצוע מהלכים צבאיים גלויים לאורך הקו הכחול נגד ישראל תוך התרסה נגד החלטה 1701 ומביצוע מהלכים חשאיים נגדה (למשל, בזירה הפלסטינית).

התנאים האפשריים להתממשות התרחיש

- פגיעה בחזבאללה עד כדי ניתוקו ממקורות העוצמה החיצוניים שלו – איראן (שינוי המשטר) וסוריה (בעקבות הסכם שלום יציב עם ישראל) – והפנימיים (העדה השיעית).
- התחזקות השלטון המרכזי בלבנון ויכולתו לאכוף את סמכותו במדינה, לרבות שליטה ביטחונית אפקטיבית לאורך הגבולות.
- נחישות בין-לאומית ליישום דה-פקטו של החלטה 1701.
- מהלומה צבאית קשה נגד הארגון מצד ישראל או גורם אחר שעשויה להוביל לפגיעה משמעותית בעוצמה הצבאית של חזבאללה.
- פגיעה בהנהגה. לכך עשויות להיות השלכות שיחלישו את הארגון – משבר מנהיגות, פוטנציאל לפילוג בארגון ופגיעה בתהליכי קבלת ההחלטות.
- שיקול מוטעה של חזבאללה – אין המדובר בתנאי קריטי להיחלשות הארגון, אלא במעין קטליזטור שיכול לתרום להיחלשות. הביטחון המופרז של חזבאללה בעוצמתו, שבא לידי ביטוי מנכונות לקחת סיכונים מול ישראל (חטיפת חיילי צה"ל ב-12 ביולי 2006, שהידרדרה למלחמה, להפתעתו של הארגון¹²⁷) ומול הזירה הלבנונית (הניסיון הכושל להפיל את הממשלה) הוא זה שיכול להביא את חזבאללה לידי החלטות הרות גורל נוספות, ואף לטעויות אסטרטגיות. קרוב לוודאי שהארגון יעמוד גם בעתיד

בפני דילמות לא פשוטות שישפיעו על מצבו האסטרטגי. למשל, אם תותקף איראן – האם חזבאללה יגיב נגד ישראל ובכך יסתכן במלחמה נוספת?

המשמעויות

התהליך של היחלשות חזבאללה, ובלבד שיתקיים במקביל להתחזקות המדינה הלבנונית כשבראשה קואליציה פרו-מערבית, הוא המצב הרצוי עבור ישראל והקהילה הבין-לאומית. המשמעות המרכזית מבחינת ישראל היא שחזבאללה במצב של היחלשות יעבור טרנספורמציה מארגון צבאי "ג'האדי" למפלגה פוליטית לבנונית ללא הערך המוסף הצבאי שלו. בכך לבנון לא תפתור את כל בעיותיה. המדינה הלבנונית עדיין תצטרך להתמודד עם איומים שונים מבית שיש להם השלכות גם על ישראל – פעילות של ארגונים פלסטיניים, של ארגוני ג'האד עולמי ואולי גם של פלגים קיצוניים שיתפצלו מחזבאללה, שלא יחולו עליהם ריסונים. אם אכן מאזן העוצמה יהיה כזה שכלל שחזבאללה ייחלש המדינה הלבנונית תתחזק כי אז (בניגוד, למשל, לרשות הפלסטינית) תהיה למדינה הלבנונית – בסיוע בין-לאומי – יכולת רבה יותר להתמודד עם האתגרים הביטחוניים הללו, ליטול אחריות דה-פקטו על הנעשה בשטחה, ואולי אף להגיע להסדר שלום עם ישראל. מודל החיקוי כאן הוא המודל הירדני – מדינה קטנה אך בעלת שליטה ביטחונית אפקטיבית. עם זאת, תהליך היחלשותו של חזבאללה לא יסתיים בהכרח בפשרה או בכניעה מצד הארגון. במאבק על הישרדותו עלול הארגון לנקוט מהלכים קיצוניים כדי לגרום להידרדרות פנימית או להסלמה בעימות עם ישראל.

תרחיש ג: הידרדרות פנימית עד כדי מלחמת האזרחים

הגדרה: קיימות צורות שונות של עימותים מזוינים פנים-מדינתיים הנבדלים זה מזה ברמת האלימות, בהיקף הנפגעים ובהיקף המעורבות של מנגנוני הביטחון. מלחמת אזרחים היא שיא בהידרדרות פנימית במדינה. זו מלחמה בין שתי קבוצות חמושות או יותר (אחת מהן היא לרוב כוחות הביטחון של המדינה), ברמת אלימות גבוהה, במטרה להסדיר באמצעותה סכסוך פוליטי בלתי פתור.¹²⁸ בלבנון, שבה כבר התרחשה מלחמת אזרחים, קיימת אמנם רמה גבוהה של מתיחות פוליטית וגילויי אלימות מעת לעת (התנקשויות פוליטיות, הפגנות ופיגועי טרור), אולם האירועים האלה לרוב מוכלים, והמצב שם רחוק מלהיות מוגדר כ"מלחמת אזרחים", בוודאי בהשוואה למתרחש בעיראק וברשות הפלסטינית. יש לא מעט חסמים בלבנון בפני הידרדרות פנימית. בראש ובראשונה – מלחמת האזרחים האחרונה נרשמה בתודעה הקולקטיבית של רוב גורמי הכוח בלבנון כאירוע טראומטי; אלה מאמינים כי מלחמה נוספת כזאת תמיט אסון על לבנון ובוודאי שלא תשרת את האינטרסים

של אף גורם. לכן קיים קונצנזוס בדבר הצורך להימנע בכל מחיר מהידרדרות כזאת. גם חזבאללה שותף לקונצנזוס ומצהיר בכל הזדמנות כי אינו חפץ במלחמת אזרחים, אך בה בעת הוא נהנה מהמעמד של מי בכוחו לחולל אותה. עם זאת, החסמים האלה אינם ערובה למניעת הידרדרות פנימית. זו יכולה להתחולל כתוצאה מהסלמה במשבר הפוליטי המתמשך בין חזבאללה ובין הממשלה שיצא בשלב מסוים מכלל שליטה, יעבור לפסים אלימים וירסק את המדינה הלבנונית לפי קווי השברים העדתיים שלה. התסריט הסביר פחות הוא שחזבאללה ייזום מהלך של הידרדרות פנימית כדי לשנות את המציאות הפוליטית בלבנון.

תנאים אפשריים שעשויים להחיש הידרדרות פנימית

- היחלשות השלטון המרכזי עד כדי חוסר תפקוד או אף פיצול שלטוני בין רשות בדומיננטיות שיעית לבין רשות בדומיננטיות סוניית.
- מבוי סתום בקונפליקט הפנימי בלבנון, קרע מוחלט, העדר יכולת ורצון להגיע לפשרה או לפתרון.
- החרפה במתיחות העדתית באופן שאינו ניתן להכלה או לריסון, המתפשטת גם בשורות צבא לבנון.
- התחמשות מוגברת של קבוצות פוליטיות שונות, בייחוד כאלה הקוראות תיגר על המדינה ועל סמכותה ושאינן להן מה להפסיד מהידרדרות פנימית – הפליטים הפלסטינים וגורמי הג'האד העולמי הפורחים במדינות כושלות הנתונות בקונפליקט פנימי.
- הגברת מאמצי סוריה לבחוש בלבנון ולעודד הידרדרות כדי להפיל את הממשלה הלגיטימית מתוך הנחה שמצב כזה עשוי לשרת את האינטרסים שלה.
- העמקת מעורבותם של גורמים שונים בזירה הבין-לאומית בלבנון באופן שיחדד את המתיחות הפנימית בה.
- גלישתו של עימות אזורי ללבנון, כגון עימות בין איראן לארצות-הברית או העימות הבין-עדתית בעיראק.

המשמעויות

חזבאללה יכול אמנם לשרוד בעימות פנימי, אולם הוא עלול לשחוק את כוחותיו בעימות כזה על חשבון המאבק בישראל. הארגון עלול לאבד לחלוטין את הלגיטימציה מבית, במיוחד אם ייתפס כאחראי להידרדרות, יואשם בגרימת מלחמת אחים ויחשוף את לבנון להתערבות זרה.

עם זאת, מבחינת ישראל הידרדרות פנימית בלבנון היא התפתחות מסוכנת שעלולה להגדיר מחדש את מהות האיום הנשקף מן הזירה הצפונית. אמנם בעימות פנימי

תיתכן שחיקה בכוחו של חזבאללה אולם זהו תהליך ארוך ומורכב ועד אז הארגון עלול לנסות לגרור את ישראל לעימות כדי לשקם את הלגיטימציה שלו כ"מגן לבנון" וכדי להסיט את העימות לעבר אויב חיצוני. יתרה מזו, כשם שמלחמת האזרחים הקודמת צמצמה את האיום הפלסטיני בלבנון והמירה אותו באיום השיעי, אין ערובה לכך שבעקבות עימות פנימי שיחליש את חזבאללה לא יצמח מתוך הכאוס השלטוני איום חדש – גורמי הג'האד העולמי, שכבר עתה מרחיבים את פעולותיהם בלבנון.

ככל שתגבר רמת האלימות הפוליטית כך יפנה צבא לבנון יותר ויותר למשימות הקשורות לביטחון הפנים. בתסריט הקיצוני הוא יפנה את נשקו לעבר חזבאללה – מצב שלבטח יאיץ באופן משמעותי את ההידרדרות. במציאות כזאת לא יישאר זכר ליישום החלטה 1701, ויוניפי"ל יתקשה לתפקד במסגרת המשימות שלשמן נועד, אם כי יש להביא בחשבון אפשרות של שיגור כוחות בין-לאומיים נוספים לסיוע לממשלת לבנון.

סוריה עשויה לנסות לגשש את דרכה חזרה ללבנון כדי להשליט בה – כמו בעבר – סדר וכדי לסייע לחזבאללה. בלבנון יכולים לחול שינויים דמוגרפיים שרק יגדילו ככל הנראה את מספרם היחסי של השיעים מכיוון ששיעור ההגירה בקרב העדות הלא שיעיות, בייחוד בקרב הנוצרים, גבוה (ראו פרק א). בנוסף, תיתכן התפרצות של הבעיה הפלסטינית בלבנון, וכ-400 אלף פליטים עלולים להצטרף לצד הפועל נגד הממשלה, שתתקשה לפקח עליהם.

סלע היציבות שאותו מנסה המדינה הלבנונית לגלגל במעלה ההר? דרדר שוב לתהום ויסכל למשך תקופה ארוכה את מאמצי הנוכחיים של לבנון להיחלץ ממעמד המדינה הכושלת. זאת, ללא יכולת לשמש כתובת אחראית ובאופן שיהפוך אותה למוקד של חוסר יציבות באזור, שכן לא רק חזבאללה ייחלש כתוצאה מעימות פנימי, אלא גם יריביו. אפשרות אחרת היא שסוריה תצליח לשוב למעמדה הקודם כ"בעלת הבית" בלבנון כך שיתבסס מעמדה ככתובת בת קיימא מבחינת ישראל לדרישות הנוגעות לחזבאללה.

תרחיש ד: שבירת כללי המשחק הפוליטיים על-ידי חזבאללה

הגדרה: שבירת כללי המשחק מבחינת חזבאללה היא אותה נקודת שינוי שבה הארגון מחליט כי הנורמות והכללים של המדינה והמערכת הפוליטית הלבנונית אינם חלים עליו והוא מנצל את עוצמתו כדי לבצע שינוי דרסטי כמו הקמת ממשלה חלופית (אופציה שאכן עלתה על סדר היום הלבנוני לנוכח המשך המבוי הסתום בתחום הפוליטי). זהו מהלך קיצוני מבחינת חזבאללה שכרוך באובדן לגיטימציה, בקרע עם מוסד המדינה הלבנונית, ביצירת משבר פנימי עמוק ובחוסר יציבות פנימית. זאת, בנסיבות של מבוי סתום מתמשך וחוסר הצלחה מצד חזבאללה להביא לשינוי המערך

הפוליטי לטובתו בדרכים לגיטימיות, כמו השפעה על הנשיא החדש של לבנון, הקמת ממשלת אחדות, הקדמת הבחירות לפרלמנט והחלפת הממשלה. במצב הזה מכריז חזבאללה כי אינו מכיר בחוקיות הממשלה הקיימת, אינו מוכן לפשרות ומחליט על הקמת ממשלה חלופית במקביל לממשלה המכהנת. למעשה, מדובר בפיצול השלטון בין ממשלה הנשענת על כוחות אופוזיציה פרו-סורית ופרו-איראנית ובין ממשלת הקואליציה הקיימת שתשמור על אוריינטציה פרו-מערבית.¹²⁹

תנאים אפשריים להתממשות התרחיש

- אין די בקיומו של קיפאון פוליטי בלבד כדי לחולל שינוי דרסטי. הקיפאון, כפי שקורה בפועל, יכול להימשך עוד תקופה ארוכה. נקודת השינוי מבחינת חזבאללה יכולה להיות ההערכה שהמשך המצב ייצור את התנאים להחלשתו ואף יציב איום משמעותי על קיומו. זאת, למשל, בשל שינוי ביחס של הזירה הבין-לאומית כלפי "ציר ההתנגדות", בייחוד כלפי חזבאללה, שיבוא לידי ביטוי בלחץ גובר לממש את החלטה 1701 ולפרק את חזבאללה מנשקו תוך שיתוף מצד ממשלת לבנון.
- איראן וסוריה מאשרות מהלך כזה, ואולי אף עומדות מאחוריו.
- מאחורי חזבאללה ניצבת קואליציה רב-עדתית (ולו רק למראית עין) מגובשת, הנותנת לגיטימציה למהלך כזה.
- ישראל מחוץ לתמונה ואינה מתערבת בענייניה של לבנון.
- גורמי הכוח בלבנון המזוהים עם הממשלה (כולל צבא לבנון) חלשים מכדי לנקוט עמדה נגד המהלך.

המשמעויות

אין ספק שכינון שתי ממשלות בלבנון יוצר תסבוכת חוקתית ובין-לאומית. שאלות רבות עולות בנוגע להיבטים הפרקטיים של מצב כזה: האם יהיה נשיא אחד? למי יהיה כפוף צבא לבנון? מה יהיה גורל ההסכמים הבין-לאומיים שעליהם חתומה ממשלת לבנון ועוד. קרוב לוודאי שמצב כזה יהיה כרוך בפיצול טריטוריאלי: ישראל תמצא עצמה (שוב) גובלת בשטח הנשלט לחלוטין על-ידי חזבאללה, שיכלול את דרום לבנון, חלקים מהבקאע ואזורים נוספים כך שייוצר רצף טריטוריאלי עם הגבול הסורי ללא כל הגבלות מצד צבא לבנון או יוניפי"ל, שמעמדם בנסיבות החדשות לא יהיה ברור. כוחות יוניפי"ל ימצאו עצמם מול מציאות חדשה כשיגלו כי ממשלת סניורה לא תוכל להמשיך לתת גיבוי לפעילותם. בכל מקרה, לא יהיה שום תוקף מעשי להחלטה 1701. מעבר לכך, האפשרות לכינונו של סדר חדש פרו-מערבי בלבנון ייגוז למשך תקופה ארוכה וישראל תאבד את הסיכוי לכתובת אחראית בלבנון.

מציאות כזאת תהיה כרוכה במתח פנימי רב בלבנון המשקף את קווי השבר בין הסונים ובין השיעים ויש בה פוטנציאל גבוה להידרדרות למלחמת אזרחים, ובעקבות זאת לאפשרות של התערבות זרה. סוריה מן הסתם תראה בכך הזדמנות לשוב ולעשות סדר בלבנון, ואילו הזירה הבין-לאומית תצטרך להחליט האם היא מסכימה להתערבותה של סוריה ומשלימה עם התבססות שלטונו של חזבאללה בחלק מלבנון. החלופה האחרת היא התערבות כוח בין-לאומי על כל המשתמע מכך מבחינת פוטנציאל ההסתבכות בלבנון והיווצרות קונפליקט אזורי נרחב בין הגוש הרדיקלי בהנהגת איראן ובין הגוש הפרו-מערבי בהנהגת ארצות-הברית. קונפליקט כזה עלול להסתבך עוד יותר אם עד אז איראן תשיג יכולת גרעינית צבאית.

הדילמה תהיה קשה במיוחד מבחינת ישראל. הן אם חזבאללה יצית מחדש את החיכוך עם ישראל לאורך הגבול והן אם ישמור של שקט משיקולים פנימיים תצטרך ישראל להכריע בין השלמה עם קיום הישות שמבסס חזבאללה בלבנון ובין נקיטת מהלך צבאי לשינוי המצב. במציאות כזאת תהיה לישראל לגיטימציה רבה יותר לפעול נגד חזבאללה (אם תחליט זאת), שכן הארגון ייתפס כמי שפועל לחולל שינויים מסוכנים שיחזקו את הגוש הרדיקלי.

תרחיש ה: הפיכה צבאית על-ידי חזבאללה

הגדרה: חזבאללה משתלט צבאית ובאופן אלים על המדינה כולה או על החלקים השיעיים שלה (דרום לבנון, הבקאע, הצ'אחיה) בסיוע שותפים מתוך לבנון ובתמיכת איראן וסוריה; זאת ייתכן תוך הפלת הממשלה המכהנת או הקמת ממשלה חלופית. בניגוד לתרחיש הקודם, שנקודת המוצא שלו היא קיומו של משבר פוליטי עמוק ומתמשך, סביר כי התרחיש הקיצוני של השתלטות צבאית כזאת יתרחש במציאות שבה לבנון כבר נמצאת עמוק בהידרדרות אלימה, ואולי אף בעיצומה של מלחמת אזרחים, וזאת כדי להגן על האזורים השיעיים, או בתגובה לניסיון מצד המדינה הלבנונית לבדה או בסיוע גורמים זרים (יוניפי"ל? ישראל? ארצות-הברית?) לפרק בכוח את חזבאללה מנשקו. התנאי העיקרי להתממשותו של התרחיש הזה הוא קיומו של איום קיומי קונקרטי על חזבאללה ונסיבות שאינן מותרות לו בָּרָה.

המשמעויות

השתלטות חזבאללה על לבנון, או על חלקים ממנה, תעמיק את הקונפליקט הפנימי במדינה ואולי אף תשים קץ לקיומה במתכונתה הנוכחית (לבנון תתפרק לקנטונים). בכך היא תצטרף לקבוצה של ישויות פוליטיות כושלות הקורסות כתוצאה מפעילות גורמים תת-מדינתיים אסלאמיים רדיקליים בצד הרשות הפלסטינית (גורל דומה נשקף לעיראק). ההשלכות על ישראל דומות להשלכות של תרחיש מלחמת האזרחים

בלבנון ולתרחיש של התייצבות שלטון חזבאללה בשטחים הגובלים בישראל תוך יצירת רצף טריטוריאלי עם סוריה. הדבר תלוי בתוצאה של ההשתלטות הזאת. כך או כך, הדילמה שתוצב לפתחה של ישראל, שתוארה בתרחיש הקודם, תהיה רלוונטית גם במקרה הזה.

המאזן הכולל

הסטטוס-קוו הנוכחי נתפס על-ידי כל הצדדים המעורבים כמצב זמני וכבסיס לשינוי. מבחינת ישראל זהו הרע במיעוטו, אך היא אינה מעוניינת שהמצב הנוכחי יהפוך לקבוע. ישראל מאותתת מצד אחד, כי אין בכוונתה לחזור למדיניות ההכלה שקדמה למלחמה, אך מצד אחר היא מעוניינת לתת הזדמנות למנגנון של החלטה 1701 גם אם לעת עתה הוא לקוי. בנוסף, המשבר הפוליטי העמוק בלבנון מאיים לשים לאל את המעט שהושג. ואכן, חזבאללה חותר מאז סיום המלחמה לשינוי פוליטי פנימי בלבנון באופן שיביא להתרוקנות החלטה 1701 מכל תוכן ממשי. אם חזבאללה יצא מן המשבר הפוליטי בלבנון כשידו על העליונה (היינו, מילוי דרישותיו – ממשלת אחדות, הקדמת הבחירות וכדומה) ולא יחול שינוי בעוצמת הלחץ הבין-לאומי והאזורי על הארגון, ייפתח פתח למימוש התרחיש המסוכן מבחינת ישראל: הפיכת חזבאללה לגורם כוח דומיננטי בלבנון.

ואכן, התנאים המאפשרים את מימושו של התרחיש הזה כבר מתקיימים עתה ברמות שונות: מקורות העוצמה של חזבאללה נותרו בעינם למרות השינויים שחלו בלבנון לאחר מלחמת לבנון השנייה (ומה שנפגע שוקם או משתקם); הקואליציה של זרם ה-14 במרס מצטיירת כשברירית הרבה יותר מן האופוזיציה שמוביל חזבאללה; הברית המשולשת איראן-סוריה-חזבאללה נשמרת, והשגת נשק גרעיני על-ידי איראן תהיה מכפיל כוח; כבר עתה ניתן להבחין ברפיון במעורבות הבין-לאומית והאזורית במאמצים להביא לשינוי של ממש בלבנון חרף המודעות לבעיות; ואילו ישראל היא מחוץ למשחק הלבנוני.

מנגד, המשך המבוי הסתום במשבר הפוליטי בלבנון, רמת המתרחקות הפנימית הגבוהה, חוסר ההצלחה של גורמי תיווך בין-לאומיים לפתור את המשבר והמשך הבחישה של סוריה בענייניה הפנימיים של לבנון עלולים להביא למימוש של תרחישי ההידרדרות הפנימית. חזבאללה – עד כמה שהדברים תלויים בו – ישאף שלא לאבד שליטה על האירועים שיכולים לפגוע ביכולתו לממש את יעדיו בלבנון, ולפיכך יימנע מלהיגרר לתרחישים האלה.

בנסיבות הקיימות, התרחיש הרצוי לישראל – החלשתו של חזבאללה – הוא בעל הסיכוי הנמוך ביותר להתממשות. ובכל זאת אין המדובר במציאות דטרמיניסטית. באמצעות זיהוי מקורות העוצמה של חזבאללה, יחסי הגומלין ביניהם והבנת משקלו

של כל מקור עוצמה במאזן הכולל ניתן למפות את נקודות התורפה של הארגון – שהרי נקודת התורפה היא הצד השני של מטבע העוצמה – וליצור את התנאים להיחלשות חזבאללה.

הערות

1. Naim Qassem, *Hizbullah The Story From Within*, London 2005, p. 39. (להלן: קאסם). סגן מזכ"ל חזבאללה, נעים קאסם, הודה בריאיון לתחנת הטלוויזיה האיראנית **אלכות'ר** (16 באפריל 2007) כי פעולות ההתאבדות שמבצע הארגון ופעולות פוגעות בחיי אדם (כמו ירי טילים על יישובים ישראלים במלחמת לבנון השנייה) טעונות אישור הלכתי של מקור הסמכות האיראני. מובא אצל: MEMRI, Special Dispatch Series — No. 1549, April 19, 2007, at: http://www.memri.org/bin/opener_latest.cgi?ID=SD154907.
2. קאסם, עמ' 39-40, 48-50.
3. השאיפה להקמת רפובליקה אסלאמית הוצגה ב"איגרת הפתוחה" שהתפרסמה על-ידי חזבאללה ב-16 בפברואר 1985 ובה נאמר כי אחת ממטרות חזבאללה היא כינון רפובליקה אסלאמית בלבנון תוך הדגשה כי חזבאללה לא יכפה את האסלאם בכוח.
4. אייל זיסר, "הקרוב על לבנון", בתוך: מאיר אלרן ושלמה ברום (עורכים), **מלחמת לבנון השנייה**, ידיעות ספרים, 2007, עמ' 152. (להלן: אלרן וברום)
5. קאסם, עמ' 32-34.
6. בהתייחסו למלחמה האחרונה הצהיר נצראללה: "הניצחון הזה גדול בהרבה ממה שמוחותינו קולטים. [...] התנגדותכם ועמידתכם האיתנה הנחיתו מהלומה קשה על תוכנית 'המזרח-התיכון החדש' שקונדוליה רייס אמרה עליה כי צירי לידתו היו במלחמת יולי" (מתוך "עצרת הניצחון" של נצראללה, טלוויזיית **אלמנאר**, 22 בספטמבר 2006).
7. Alex Klaushofer, "Shift in Lebanon's Sectarian Politics", *BBC News*, Sep. 30, 2006, at: http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/middle_east/6098322.stm.
8. יצחק סמואל, **ארגונים: מאפיינים, מבנים ותהליכים**, אוניברסיטת חיפה וזמורה-ביתן, 1996, עמ' 219-221; יהושפט הרכבי, **אסטרטגיה ומלחמה**, מערכות, 1993 (להלן: הרכבי), עמ' 457-458.
9. בשאר אסד — אולי כדי להנמיך ציפיות — הודה בריאיון לעיתון האיטלקי **לה-רפובליקה** (15 בדצמבר 2006) כי לסוריה יש השפעה על הארגון, אולם אין משמעות הדבר שהארגון יציית לסוריה אם זו תפעל בניגוד לאינטרסים שלו. ראו: <http://www.repubblica.it/2006/11/sezioni/esteri/medio-oriente-26/parla-assad/parla-assad.html>.
10. Mona Yacoubian, *Syria's Role in Lebanon*: USIPeace Briefing: U.S. Institute of Peace, at: http://www.usip.org/pubs/usipeace_briefings/2006/1109_syria_lebanon.html.
11. **אלנהאר** (ג'ירות), 13 בנובמבר 2006. האומדן הזה מסתמך בין היתר על נתוני משרד הפנים הלבנוני (ספרי בוחרים, רישומי לידות), אך לא ברור אם הוא מביא בחשבון את שיעורי ההגירה גבוהים, בעיקר בקרב הנוצרים, וכן נתונים לגבי הלבנונים הרבים השוהים בחו"ל ועדיין מחזיקים באזרחות לבנונית. על-פי סקר שהתפרסם בראשית אפריל **בסנדיי טלגרף**, מחצית מן הנוצרים בלבנון שוקלים להגר. העיתון מדווח גם כי 100 אלף נוצרים (נכון לראשית 2007) הגישו מאז סיום המלחמה האחרונה לשגרירויות זרות שונות בקשות לוויזות. Michael Hirst, "Christians Are Fleeing Lebanon Due to Rise in Radical Islam", *Sunday Telegraph*, April 3, 2007; Gregory Katz, "The Silent Exodus Vanishing Christians of the

- Mideast", *Houston Chronicle*, December 24, 2006.
12. Rodger Shanahan, "Hizballah Rising: The Political Battle for the Loyalty of the Shi'a of Lebanon", *MERIA*, Vol. 9, No. 1 (March, 2005).
13. בבחירות לרשויות המקומיות שנערכו במאי-יוני 2004 ניצח חזבאללה באזור דרום לבנון בכ-61% מן הרשויות (לעומת 55% בבחירות ב-1998), ואילו באזור הבקאע ניצח חזבאללה ברוב סוחר את אמל (36 מ-38 רשויות מקומיות שבהן התמודדו שתי המפלגות זו מול זו). לעומת זאת, בבחירות לפרלמנט שנערכו במאי-יוני 2005 התמודדו חזבאללה ואמל ברשימה משותפת (מתוך הבנה של אמל שרק כך תוכל התנועה לשמור על כוחה) שזכתה בניצחון מכריע עם 23 מושבים מול רשימות שיעיות עצמאיות –
- Ahmad Nizar Hamzeh, *In the Path of Hizbullah*, Syracuse University Press, 2004, pp. 133-134. (להלן: המזה).
14. מסקר שנערך בלבנון לפני המלחמה בקרב הציבור השיעי עלה כי 80% מן הנשאלים תמכו במידה זו או אחרת באי פירוקו של חזבאללה מנשקו. 70% הסכימו במידה זו או אחרת כי חזבאללה צריך לגדול.
- Simon Haddad, "A Survey of Lebanese Shi'i Attitudes towards Hezbollah", *Small Wars and Insurgencies*, Vol.16, No.3, (Dec. 2005), p. 327.
- בסקר דעת קהל שנערך בלבנון באמצעות מכון ברוקינגס באמצע נובמבר 2006 עלה כי כ-68% מן הנשאלים השיעים ציינו שבעקבות המלחמה דעתם על חזבאללה חיובית יותר; כ-37% ציינו כי דעתם לא השתנתה. ראו:
- www.brookings.edu/comm/events/2006Lebanon.pdf (להלן: ברוקינגס, נובמבר 2006).
15. על-פי סקר שנערך בראשית דצמבר 2006 על-ידי מכון סקרים לבנוני, טענו 94% מן השיעים כי ממשלת סניורה איבדה את הלגיטימציה שלה: Beirut Center for Research & Information, at: <http://www.beirutcenter.info/default.asp?ContentID-705&menuID-46>.
16. Shmuel Rosner, *They Know You Know They're Winning*, December 4, 2006. at: <http://www.slate.com/id/2154859/>.
17. דוגמאות לכך מן הסקר של מכון ברוקינגס מנובמבר 2006: כ-60% מן הנשאלים השיעים ציינו כי ישראל חלשה יותר מכפי שהיא נראית וכי זה עניין של זמן עד לתבוסתה. כ-48% ציינו כי יש להמשיך להילחם בישראל גם אם תשיב את כל האדמות הכבושות. כמעט 100% ציינו כי ישראל וארצות-הברית הן האיום המשמעותי ביותר על לבנון. באשר לאיראן – 95% ציינו כי לאיראן יש זכות לפתח פרויקט גרעין. ברוקינגס, נובמבר 2006, שם.
18. בסקר שנערך באוגוסט 2006 על-ידי מכון סקרים לבנוני ציינו 77.7% מן הנשאלים כי חזבאללה צריך לשמור על נשקו בין אם כזכות לאומית (45%) ובין אם כמנגנון הגנה בתיאום עם הממשלה (7%.32) –
- "Lebanese Divided behind their Leaders over Critical Matters – August 2006", *Information international*, issue 51, September 2006; at: <http://www.information-international.com/opinionpolls.php>. (להלן: "Lebanese Divided", 2006).
19. Emile El-Hokayem, "Hizballah and Syria: Outgrowing the Proxy Relationship", *Washington Quarterly*, spring 2007, p. 49. (להלן: אלחכיים)
20. הבולט שבהם היה ניסיונו הכושל של המזכ"ל הקודם של חזבאללה צבחי טפילי לגבש ב-1997 אופוזיציה נגד נצראללה במסגרת "מהפכת הרעבים".
21. נצראללה ראה לנכון זמן קצר לאחר סיום המלחמה להבהיר: "לא אני לבדי קיבלתי את ההחלטה של פעולת השבי, אלא ההנהגה המדינית והצבאית אשר מונה לא פחות מ-15 אנשים [...] לא הערכנו שיש אחוז אחד של סיכוי שפעולת השבי תוביל למלחמה בהיקף כזה" – טלוויזיה NTV (בירות), 27 באוגוסט 2006. ייתכן שבדבריו ביקש להעביר מסר כי האחריות לתוצאות אינה רק שלו.

22. "Lebanese Divided", 2006.
23. השוואה בין שני סקרים שנערכו בלבנון – בסוף אוגוסט 2006 ובפברואר 2007 – עולה כי באוגוסט 6% מן הנשאלים השיעיים ראו בנצראללה את המנהיג המוביל בלבנון (לעומת נביה ברי, מנהיג התנועה היריבה אמל, שזכה ל-16.8 אחוז בלבד). לעומת זאת, בפברואר 46.6% בלבד מן הנשאלים השיעיים ראו בנצראללה את המנהיג המוביל (לעומת 23% שקיבל ברי). בחתך כלל לבנוני צנח מעמדו של נצראללה בסקרים האלה כמנהיג המוביל בלבנון מ-31.1 באוגוסט 2006 ל-20% בלבד בפברואר 2007.
- "Lebanese Divided", 2006; "Nasrallah and Aoun at the Top but with Fewer Supporters" – April 2007, *Information international*, issue 58, April 2007, at: <http://www.information-international.com/opinionpolls.php>.
24. אין מידע התומך בסברה כי איראן לא הייתה מרוצה מן החשיפה המוקדמת של יכולות ואמצעי לחימה במהלך המלחמה שהועברו לחזבאללה מאיראן ושנועדו למטרות אחרות.
25. בסקר דעת הקהל הערבית לשנת 2006, שנערך באמצעות מכון ברוקינגס, עלה כי נצראללה הוא המנהיג הנערץ ביותר במצרים, בירדן, במרוקו ובאיחוד האמירויות לעומת מנהיגים כמו ז'ק שיראק, הוגו צ'אווס, אחמד-דז'אד ואסאמה בן לאדן – International 2006 Annual Arab Public Opinion Survey, Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution.
26. רוני שקד, "נצראללה סופרסטאר", **ידיעות אחרונות**, 30 באוגוסט 2006. מסקר שערך מכון טרומן באוניברסיטה העברית בשיתוף עם המרכז הפלסטיני לחקר דעת הקהל ב-10-19 בספטמבר 2006 עלה כי 70% מאזרחי ישראל הערבים מאמינים כי נצראללה אכן דואג לגורלם, ראו: http://www.kibush.co.il/show_file.asp?num=16537.
27. Ahmed Janabi, "Hezbollah's Star on the Wane?", *MWC NEWS*, February 2, 2007, at: http://mwcnews.net/index2.php?option=com_content&task=view&id=12168&pop=1&page=0.
28. ניתוח מעמיק של התהליכים החברתיים והפוליטיים בעדה השיעית שאפשרו את הופעת חזבאללה ראו: Amal Saad-Ghorayeb, "Factors Conducive to the Polarization of the Lebanese Shi'a and the Emergence of Hizbullah", *Journal of Islamic Studies*, Vol. 14, No. 3 (2003), pp. 273-307.
29. מתוך נאום נצראללה ב"עצרת הניצחון", **אלמנאר** (בירות), 22 בספטמבר 2006.
30. יעקב זיגדון, **עיניים בתורת בנין הכוח הצבאי**, הוצאת צה"ל, פר"מ, 2004, עמ' 113-126. במקרה של חזבאללה חלק מן התשומות הן של הפטרונות שלו, סוריה ואיראן – "עוצמה שאולה" במונחיו של יהושפט הרכבי – הרכבי, עמ' 121.
31. גיורא רום, "מבחן האסטרטגיות של היריבים", בתוך: אלרן וברום, עמ' 49.
32. אלכס פישמן, "הנשק של חזבאללה", **ידיעות אחרונות**, 21 בפברואר 2007.
33. מעבר לטילי הני"ט הרוסיים החדשים שסיפקו הסורים לחזבאללה (מסוג KORNET-E ו-METIS-M שבהם נעשה שימוש במלחמה האחרונה), יש דיווחים גם על העברת טילי ני"מ מסוג S-18 מסוריה לחזבאללה – אף הם ממקור רוסי.
- "Hizbullah Receives SA-18 Missiles from Syria", *Middle East News Line*, February 6, 2007.
34. שלמה ברום, "יעדים מדיניים וצבאיים במלחמה מוגבלת נגד ארגון גרילה", בתוך: אלרן וברום, עמ' 16.
35. **הארץ**, 6 ביולי 2007; **הארץ**, 11 ביולי 2007.
36. **סטאטוס יישום החלטת מועצת הביטחון 1701 כחצי שנה לאחר קבלתה (מאזן ביניים)**, מרכז המידע למודיעין וטרור, 1 במרס 2007. נמצא ב: <http://www.terrorism-info.org.il/HebSite/home/default.asp>;
David Makovsky and Jeffrey White, *Lessons and Implications of the Israel-Hizbullah*

- War: A Preliminary Assessment, The Washington Institute for Near East, Policy Focus #60, October 2006.
37. **הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006 – ועדת וינוגרד**, דין וחשבון חלקי, אפריל 2007, עמ' 40-41. (להלן: וינוגרד)
38. ריאיון שנתן נצראללה לתחנת הטלוויזיה האיראנית **אלעאלם**, 7 במאי 2007; ב-16 בפברואר 2007 בטלוויזיית **אלמנאר** (בירות) הודה נצראללה (בעקבות תפיסת משאית של אמצעי-לחימה שנועדו לארגון על-ידי גורמי ביטחון לבנוניים) כי חזבאללה מעביר בחשאי נשק ל"חזית" (דרום לבנון) והוסיף כי אין בכוונתו לוותר על נשקו.
39. "בכיר במודיעין: החיזבאללה משקם את כוחו מדרום לליטני", **הארץ**, 5 ביוני 2007; "חיזבאללה שיקם המערך תחת אפו של יוניפי"ל", *YNET*, 10 ביוני 2007; "דיווחי יוניפי"ל: פירקנו מרבית 'שמורות הטבע' של חזבאללה", **הארץ**, 22 ביולי 2007.
40. רונן ברגמן, "הצרות", **ידיעות אחרונות** (מוסף 7 ימים), 29 ביוני 2007, עמ' 24 (להלן: ברגמן, 2007); Nicholas Blandford, "Hizbullah Builds New Line of Defense", *The Christian Science Monitor*, February 26, 2007.
41. אחת הדוגמאות לפיגוע טרור נגד אזרחים בהכוונת חזבאללה דרך הקו הכחול היה פיגוע ירי על-ידי גורמים פלסטיניים סמוך לקיבוץ מצובה ב-12 במרס 2002 שבו נהרגו שישה ישראלים. מאז אירעו מקרים רבים של ירי נ"מ על-ידי תותחים של חזבאללה שכוונו לעבר יישובים ישראליים; באחד מן המקרים האלה נהרג אזרח ישראלי ביישוב שלומי (10 באוגוסט 2003).
42. המזה, עמ' 49-58.
43. המזה, **שם**; צבי בראל, "האימפריה הכלכלית של חזבאללה", **הארץ**, 26 ביולי 2006; Nicholas Blandford, "In Lebanon, Hizbullah's Rise Provokes Shiite Dissent", *The Christian Science Monitor*, December 15, 2006.
44. המזה, עמ' 63.
45. "Iran Plays Big Role in Lebanon, Evoking both Gratitude and Complaints", *The Associated Press*, February 3, 2007.
46. **חזבאללה – דיוקנו של ארגון טרור שיעי חובק עולם, הפועל בחסות איראנית ובתמיכה סורית**, המרכז למורשת המודיעין (מל"מ), מרכז המידע למודיעין ולטרור, מרס 2003. נמצא ב:
http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/html/final/sp/hizbullah/hezbollah_a.htm#D.
47. "Iran Plays Big Role", **ibid**;
 "Iran Sending Funds to Hezbollah", *BBC News* Nov. 2 2006, at:
http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/middle_east/6112036.stm
48. באחד הראיונות שהעניק נצראללה לאחר המלחמה הוא התפאר בשימוש שהוא עושה בלוחמה פסיכולוגית, שהיא אחד האמצעים הבולטים במערכה על התודעה: "אני מבצע מלחמה פסיכולוגית ואולם אני לא משקר בלוחמה פסיכולוגית וכאשר אני אומר שיש [ברשות חזבאללה] יותר מ-12 אלף [רקטות] אין פירוש הדבר 13 אלף במדויק. גם 20 אלף וגם 50 אלף זה יותר מ-12 אלף" – ריאיון לרשת הטלוויזיה הלבנונית **NTV** (בירות), 27 באוגוסט 2006.
49. על מגוון אמצעי התקשורת וההסברה העומדים לרשות חזבאללה ראו: ראובן ארליך ויורם קהתי, **המלחמה על התודעה במסגרת העימות בין ארגוני הטרור לבין ישראל**, המרכז למורשת המודיעין (מל"מ) מרכז המידע למודיעין ולטרור, 1 במאי 2007, עמ' 38-75 (להלן: ארליך וקהתי). נמצא ב:
http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/html/hezbollah_tc0507.htm.
- על השימוש שעושה חזבאללה בטלוויזיית **אלמנאר** לצורך מערכה תודעתית ראו: Avi Jorisch,

- Beacon of Hatred, Inside Hizbollah's Al-Manar Television*, The Washington Institute for Near East Policy, 2004.
50. Ron Schleifer, "Psychological Operations: A New Variation on an Age Old Art: Hezbollah versus Israel", *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 29, 2006, pp. 1–19. המפרט את האופן שבו ניהל חיבאללה לוחמה פסיכולוגית עד להוצאת צה"ל מלבנון.
51. העיתונאי מרווין קאלב בדק באופן כמותי את האזכורים המשקפים את הנרטיב של חיבאללה לעומת האזכורים של הנרטיב הישראלי באמצעי התקשורת הבין-ערביים (כמו רשת **אלג'זירה**) והמערביים ומצא יתרון ברור לנרטיב של חיבאללה – Marvin Kalb, *The Israeli-Hezbollah – War of 2006: The Media as a Weapon in a Asymmetrical Conflict*, Harvard University, John F. Kennedy School of Government, February 2007, pp. 12–16.
52. בסקר שנערך בלבנון באוגוסט 2006 תיאר 83.4% מן הנשאלים את המלחמה האחרונה כמלחמה אמריקנית-ישראלית נגד לבנון או נגד איראן וסוריה על אדמת לבנון – "Lebanese Divided", 2006.
53. Shaul Kimhi & Yohanan Eshel, "The Effects of War on the Public Image of Political Leaders: Israeli Prime Minister Olmert and Lebanon Hezbollah Leader Nasrallah", as presented at the ISPP 30th Annual Scientific Meeting – July 4-7, 2007 Portland, Oregon, USA. פרטים על המחקר הזה הופיעו גם ב**הארץ** (מוסף אקדמיה), 15 ביולי 2007.
54. במחקר שערך ד"ר אודי לבל על ניהול ההסברה הישראלית במלחמת לבנון השנייה הוא הסיק כי אמינותו של נצראללה בעיני הציבור הישראלי רבה באופן משמעותי מאמינות ההנהגה הישראלית. פרטים על המחקר ראו ב:
http://www.amedia.co.il/Show_Article.asp?DynamicContentID=2068&MenuID=733
 לעומת זאת, מסקר של מדד השלום לחודש יולי 2006 שנערך על-ידי מרכז תמי שטיינמץ למחקרי שלום ב-31 ביולי וב-1 אוגוסט עולה כי 82% מן הציבור היהודי מעריכים את דיווחי חיבאללה כלא אמינים או כלא אמינים למדי. עם זאת, קיימת הערכה גבוהה לכושר הלחימה של חיבאללה – **הארץ**, 9 באוגוסט 2006. על השימוש של חיבאללה ב"אסטרטגיית האמת" שיוצרת בציבור ציפייה למסרים אמינים שמקורם באויב ראו: יניב לויתן, "התקשורת בשירות נצראללה", **מעריב**, 15 ביולי 2007. על הדימוי של נצראללה בישראל ראו גם: עפר שלח ויואב לימור, **שבויים בלבנון**, ידיעות ספרים, 2007, עמ' 96–97 (להלן: שלח ולימור).
55. ארליך וקהתי, עמ' 18–19.
56. למשל, בסקר שערך מכון טרומן באוניברסיטה העברית שנערך בשיתוף עם המרכז הפלסטיני לחקר דעת הקהל ב-10–19 בספטמבר 2006 נמצא כי 63% מן הפלסטינים מסכימים כי עליהם לאמץ את שיטת חיבאללה של הפגזת ערים ישראליות – ראו: http://www.kibush.co.il/show_file.asp?num=16537.
57. דברי נצראללה בהקשר הזה: "אבל אם מישהו, לא משנה מי, יחשוב לפרק את הנשק של ההתנגדות, אז אנו נילחם בו כפי שנלחמו אנשי כרבלא השהידים. זאת מפני שכל פעולה מסוג זה היא פעולה ישראלית וכל יד שתישלח אל הנשק של ההתנגדות היא יד ישראלית ואנחנו נכרות אותה" – **אלג'זירה**, 25 במאי 2005 (ראו: MEMRI TV <http://memritv.org/search.asp?ACT=S9&P1=684>).
58. מתוך מאמר ביקורת נוקב נגד חיבאללה שכתבה פרופ' מונה פיאצ', שיעית המרצה באוניברסיטת בִּירוֹת-אֶלְנֶהָאָר (בִּירוֹת), 8 באוגוסט 2006.
59. זיסר, בתוך: אלרן וברום, עמ' 154.
60. David Schenker, *Shiites against Hezbollah*, The Washington Institute for Near East Policy, November 13, 2006.
61. *Hizbollah: Rebel without a Cause?* International Crisis Group, Middle East Briefing, July 30, 2003, pp. 12–14.

62. הראל חורב-חליווה, **כוח מסורת ואתגר: משפחות נכבדות הזעמא השיעיות בלבנון 1960-2004**, חיבור לשם קבלת התואר מוסמך אוניברסיטה, אוניברסיטת תל-אביב, 2004.
63. נצראללה, טלוויזיית **אלמנאר** (ג'ירות), 8 באפריל 2007.
64. זיסר, בתוך: אלרן וברום, עמ' 147; *Hizbollah's Strategy in the Current Confrontation*, Carnegie Endowment for International Peace, Policy Outlook, January 2007.
65. "הפתרון היחיד לגבי ההתנגדות הוא שתהיה מדינה חזקה ושיהיה צבא חזק ושהעם הלבנוני ירגיש שהצבא הלבנוני יכול להתמודד עם כל תוקפנות ישראלית נגד לבנון" – דברי נצראללה בטלוויזיית **אלמנאר** (ג'ירות), 8 באפריל 2007.
66. Amal Saad-Ghorayeb, *Hizbu'llah – Politics and Religion*, Pluto Press, 2002, p. 112.
67. בהקשר הזה נצראללה הדגיש כי משימתו של הצבא היא להגן על המדינה (הוא אף צמצם את המשימה להגנה מפני חדירה יבשתית) ולא על זכותה של המדינה. במילים אחרות, חזבאללה אינו רואה בנוכחות צבא לבנון בדרום כביטוי לריבונותה של המדינה, אלא מעין יישום נומינלי של החלטה 1701 – ריאיון עם נצראללה לטלוויזיה **NTV** (ג'ירות), 27 באוגוסט 2006.
68. **שם**.
69. כך, למשל, הורה נצראללה לנאמניו לשמור על הסדר כאשר אירעו התנגשויות אלימות בין תומכיו ותומכי הממשלה (25 בינואר 2007) במהלך צעדי מחאה שארגן הארגון ויצאו מכלל שליטה. נצראללה הגדיר את השמירה על הסדר כחובה דתית. **YNET**, 25 בינואר 2007.
70. Talal Salman, "The missing Arab factor in Lebanon", *Al-Ahram Weekly*, Jan 6, 2007. (להלן: סלמן).
71. יוסי קופרווסר, "נקודות החולשה והפגיעות של איראן והדרכים לעצירת תכנית הגרעין האיראנית", 10 ביולי 2007 – אתר המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, ראו: <http://www.jcpa.org.il/JCPA/Templates/showpage.asp?DBID-1&LNGID-2&TMID-178&FID-378&PID-0&IID-6240>; Shmuel Even, *The Iranian Nuclear Crisis: The Implications of Economic Sanctions*, INSS, Tel Aviv Notes, No. 185, September 7, 2006.
72. במהלך הירי המאסיבי שביצע חזבאללה לעבר גזרת הר דב במסגרת אירועי "חומת מגן הצפונית" (אפריל 2002) התערבה איראן במטרה לרסן את חזבאללה. שר החוץ של איראן הצהיר כי אסור לספק לישראל תירוצים לתקוף את סוריה ואת לבנון.
73. אלחכיים, עמ' 36.
74. כמה דוגמאות: באוקטובר 1998 איום צבאי מצד תורכיה שכנע את סוריה להסגיר את מנהיג האופוזיציה הכורדית, עבדאללה אוג'לאן; ב-2003 עם תחילת המלחמה בעיראק איומיה של ארצות-הברית שכנעו את בשאר אסד להפסיק את תמיכתו בצדאם חוסין; ובמהלך 2004-2005 הוביל לחץ בין-לאומי לנסיגת סוריה מלבנון.
75. אפרים קם, **איראן גרעינית: משמעויות ודרכי פעולה**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 87 (ינואר 2007), עמ' 50-59.
76. בסקרים שנערכו במצרים, בירדן, במרוקו, בסעודיה ובאמירויות נמצא כי יותר מ-50% מן הנשאלים סברו כי חזבאללה הוא המנצח הגדול של המלחמה (למעט הנשאלים בסעודיה שסברו כי ישראל היא המנצחת של המלחמה). בנוסף, יותר מ-50% מן הנשאלים ציינו כי עמדתם כלפי חזבאללה לאחר המלחמה חיובית יותר.
77. *International 2006 Annual Arab Public Opinion Survey*, Saban Center for Middle East Policy at the Brookings Institution. סלמן, שם.
78. Michael Slackman, "U.S. Ally and Foe Are Trying to Avert War in Lebanon", *The New York Times*, January 30, 2007;
- Rym Ghazal, "Saudi King's Talks with Hizbullah May Indicate New Bid to End Crisis in

- Beirut", *Daily Star*, January 5, 2007.
79. על המגעים בין איראן וסעודיה להסדר בלבנון ראו:
- "The Middle East on a Collision Course (3): The Lebanese-Syrian Front", *MEMRI*, Inquiry and Analysis No. 323 February 7, 2007, at: <http://memri.org/bin/articles.cgi?Page-archives&Area-ia&ID-IA32307>;
- "The Middle East on a Collision Course (4): Saudi/Sunni-Iranian/Shi'ite Conflict - Diplomacy and Proxy Wars", *MEMRI*, Inquiry and Analysis No. 324 February 9, 2007, at: <http://memri.org/bin/opener.cgi?Page-archives&ID-IA32407>.
80. דברי נצראללה בריאיון לטלוויזיית NTV (בירות), 27 באוגוסט 2006.
81. כך, לדברי שרת החוץ האמריקנית קונדוליה רייס, אין זה הגיוני שחזבאללה יציב רגל אחת בטרור ורגל אחת בפוליטיקה – "International Community Committed to Helping Lebanon, – Rice Says", *Associated Press*, October 31, 2006.
82. Graham E. Fuller, "The Hizballah-Iran Connection" *The Washington Quarterly*, Vol. 30, No. 1 (2006), p.148; "Iran Uses Hizbullah as 'Proxy' to Organize Iraq Insurgent", *The Jerusalem Post*, July 2, 2007; Mona Harb & R. Leenders, "Know the Enemy: Hizbullah, Terrorism and the Politics of Perception", *Third World Quarterly*, Vol. 26, No. 1, pp. 175-176 (להלן – מונה חרב).
83. בנובמבר 2001 חידדה ארצות-הברית את הגדרת חזבאללה כארגון טרור בין-לאומי. משמעותו של הצעד הזה היא אישור להטיל סנקציות על כל צד שלישי שנמנע מלהקפיא את נכסי חזבאללה ומלהסגיר את פעילי הארגון השהים בשטחו – מונה חרב, עמ' 175.
84. ניסיון לגבש משנה סדורה בהקשר הזה נעשה במסגרת דו"ח בייקר-המילטון שלא התקבל על-ידי הממשל כמדיניות רשמית –
- James A. Baker III and Lee H. Hamilton, *The Iraq Study Group Report*, New York, 2006. (להלן: בייקר והמילטון).
85. "לראשונה נציגי חזבאללה במפגש מדיני בצרפת", **הארץ**, 13 ביולי 2007. על מדיניות החוץ של צרפת והציפייה בארצות-הברית כי סרקוזי יבחן מחדש את מדיניות צרפת כלפי חזבאללה ראו: Matthew Levitt and Michael Jacobson, *Prized Fighter: How Nicolas Sarkozy Could Help Destroy Hezbollah*, *New Republic Online*, May 28, 2007.
86. "ועידת התורמים ללבנון גייסה יותר מ-6.7 מיליארד דולר", **הארץ**, 26 בינואר 2007;
- "U.S Sends Ammo to Lebanon, Congress Passes More Aid", *Reuters*, May 25, 2007;
- "Lebanon's Army to Receive Substantial Aid", January 30, 2007, at: http://yalibnan.com/site/archives/2007/01/lebanons_army_t.php;
- "US Delivers First Shipment of Military Aid to Lebanon", January 13, 2007, at: http://yalibnan.com/site/archives/2007/01/us_delivers_fir.php.
87. "EU Rules and Principles on Hate Broadcasts", EU Press Release, Brussels, March 17, 2005 at: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/05/98&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
88. "קבוצת חברי הפרלמנט האירופי קוראת למועצת השרים לכלול את חזבאללה ב'רשימה השחורה' האירופית של ארגוני הטרור", המרכז למורשת המודיעין (מל"מ) מרכז המידע למודיעין ולטרור, 21 במרס 2005 -
- http://terrorism-info.org.il/malam_multimedia/html/final/sp/3_05/eur_par.htm.
89. "Treasury Designates Hizballah's Construction Arm, Press Room", February 20, 2007, at: <http://www.ustreas.gov/press/releases/hp271.htm>.
90. לדוגמה, "חוק האחריות הסורית ושיקום הריבונות הלבנונית". חוק זה הועבר בארצות-הברית כחוק פדרלי בדצמבר 2003 וכולל סנקציות נגד סוריה לנוכח המלחמה בטרור ומעמדה של סוריה

- ממדינה תומכת טרור ובעלת יכולות לא קונוונציונליות.
91. דו"ח מוזכ"ל האו"ם לגבי יישום החלטה 1701 מ-28 ביוני 2007 מדגישה את הקשיים הללו; לרבות סוגיית הברחות הנשק מסוריה ללבנון. ראה:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/404/02/PDF/N0740402.pdf?OpenElement>.
92. מונה חרב, עמ' 180.
93. המבצעים המרכזיים היו 'דין וחשבון' (25-31 ביולי 1993) ו'ענבי זעם' (11-27 באפריל 1996).
94. כך לשיטתו של רמ"ח תכנון אסטרטגי באגף התכנון כמצוטט בויוגרד, עמ' 87.
95. למשל, מבצע 'רפואה חלופית' ב-24 ביוני 1999 שבו פגעה ישראל במתקני תשתית לבנוניים במטרה לגרום למדינה הלבנונית להפעיל לחץ על חזבאללה, או על סוריה כדי שתשפיע על חזבאללה – אמיר אורן, "בין התגובה הצבאית לתכלית המדינית", **הארץ**, 5 במאי 2000. זו גם הייתה המדיניות שנקט במלחמת לבנון השנייה הרמטכ"ל דן חלוץ – **הארץ**, 2 באפריל 2007.
96. ויוגרד, עמ' 76.
97. בדיון ברמטכ"ל ב-15 יולי 2006 אמר הרמטכ"ל חלוץ: "היעד שלנו הוא להחליש את חזבאללה, לא לרסק, לא לפרק, לא לגרוס" – ויוגרד, עמ' 93-94.
98. כך הופיעו יעדים המשקפים את ההכרה בצורך לפגוע במקורות העוצמה של הארגון כמו "צמצום המעורבות וההשפעה האיראנית" או "מניעת שיקומו של הארגון" – זאב שיף, "בואו נהיה ריאליים", **הארץ**, 21 באוקטובר 2006 (להלן: שיף).
99. טיעון ברוח הזאת הושמע על-ידי סגן הרמטכ"ל משה קפלינסקי בנוגע לוויכוח האם להגדיר את יעדי מלחמת לבנון השנייה כ"הכרעת חזבאללה". קפלינסקי טען כי אי אפשר להכריע ארגון גרילה כמו חזבאללה במהלומה צבאית אחת, ולו העזה ביותר – שיף, **שם**.
100. עמדת הרמטכ"ל חלוץ במלחמת לבנון הייתה שהצבא ייצר את הפלטפורמה למי שצריך להפוך אותה להישג מדיני – ויוגרד, עמ' 100.
101. מדו"ח ויוגרד עולה כי בדיונים בימים הראשונים של המלחמה סברו הרמטכ"ל וראש אגף המבצעים כי בצד הפגיעה בחזבאללה יש צורך בפגיעה בתשתיות לבנוניות במטרה "להניע את השלטון הלבנוני לקחת אחריות", ואף לחצו על הדרג המדיני לאשר פגיעה כזאת – ויוגרד, עמ' 71-68.
102. הדוגמה הבולטת לכך היא פרשת הפגיעה בכפר קאנא במבצע 'ענבי זעם' (19 באפריל 1996). ירי ארטילרי של צה"ל, שכוון נגד אנשי חזבאללה, גרם למותם של יותר ממאה אזרחים ועורר לחץ בין-לאומי על ישראל שאילץ אותה לסיים את המבצע לפני שהושגו כל יעדיה. גם במלחמת לבנון השנייה לא אישר ראש הממשלה פגיעה בתשתיות לבנוניות כמדיניות (אף כי בפועל נפגעו תשתיות) בשל לחצייה של ארצות-הברית – שלח ולימור, עמ' 53, 62.
103. במהלך מלחמת לבנון השנייה ההנחיה של הרמטכ"ל הייתה שלא לגרור את סוריה לעימות – ויוגרד, עמ' 68, 70.
104. איתמר רבינוביץ', **סף השלום**, ידיעות אחרונות, 1998 (להלן: רבינוביץ'), עמ' 289; אלחכיים, עמ' 39-38.
105. אלחכיים, עמ' 43.
106. ב-14 ביולי 2001 השמיד צה"ל תחנת מכ"ם סורית בתגובה לירי חזבאללה בהר דב; ב-1 ביולי 2001 השמיד צה"ל תחנת מכ"ם סורית נוספת בלבנון בתגובה לירי נחזבאללה בהר דב ב-29 ביוני 2001; ב-17 באוגוסט 2003 טסו מטוסי חיל האוויר מעל ארמון הנשיא אסד בלאטקיה בעקבות ירי נ"מ של חזבאללה לעבר היישוב שלומי שבו נהרג אזרח ישראלי.
107. שיף, **שם**.
108. Richard Beeston, & Hugh Macleod, "We have Conditions Too, say Iran and Syria", *The Times*, November 15, 2006.
109. רבינוביץ', עמ' 135.

110. וינוגרד, עמ' 39.
111. על כללי המשחק שהתגבשו לאחר הנסיגה ראו: דניאל סובלמן, **כללי משחק חדשים, ישראל וחזבאללה לאחר הנסיגה מלבנון**, מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים (מזכר 65), 2003.
112. בהקשר הזה מיוחסת לרמטכ"ל לשעבר משה יעלון האמירה: "אם נפעל נכון מבחינה מדינית וצבאית, הרקטות [של חזבאללה] יחלידו" – שלח ולימור, 129. ראו גם ריאיון עם יעלון שבו הסביר את הרציונל של המדיניות הזאת – **הארץ** (מוסף הארץ), 15 בספטמבר 2006.
113. וינוגרד, עמ' 44-46.
114. לרעיון הסרת העילות הייתה גם נגזרת אופרטיבית – מדיניות הביטחון השוטף של צה"ל שצמצם את נוכחותו לאורך קו הגבול עם לבנון, כדי שלחזבאללה לא יהיו "מטרות", ותוך הימנעות ממהלכים יזומים – וינוגרד, עמ' 47.
115. **הארץ**, 11 ביולי 2007.
116. "ארה"ב והאו"ם בודקים עסקה: ישראל תיסוג מחוות שבעא וחזבאללה יתפרק מנשקו" – **הארץ**, 11 במאי 2005; "חוות שבעא כמפתח מדיני" – **הארץ**, 25 ביולי 2006; "אולמרט אותת: נסכים לדון על נסיגה משבעא" – **הארץ**, 30 ביולי 2006.
117. למשל, דברי אברהמים אמין אלסיד, ראש המועצה המדינית של חזבאללה וחבר מועצת השורא: "ישנו די מקום לכוון עם כל מדינה בעולם, אולם אין מקום לכוון עם הישות הרודנית, מכיוון שדעתנו, זכותנו והאינטרסים שלנו עומדים בניגוד לעצם קיומה של הישות הזאת" – **רדיו נור**, 14 באוקטובר 2002. ראו גם דברי נצראללה (בריאיון לטלוויזיה **אלעאלם** האיראנית, 7 במאי 2007) כי הוא סקפטי לגבי האפשרות של החזרת החוות ללבנון בדרכים דיפלומטיות.
118. לשיטת הרמטכ"ל לשעבר יעלון, גם עצם קיומו של משא-ומתן בין ישראל ובין סוריה עשוי לסדוק, ואולי אף לפרק, את "המערכת הצפונית" – **הארץ**, (מוסף הארץ), 15 בספטמבר 2006.
119. בייקר והמילטון, עמ' 50-58.
120. **רויטרס**, 12 ביולי 2007; *Restarting Israeli-Syrian Negotiations*, International Crisis Group, Middle East Report, No. 63, April 10, 2007, p. 18.
121. Patrick Seale, "Analysis: Can Syria and Israel Make Peace?" *Al Hayat*, April 20, 2007.
122. שלח ולימור, עמ' 209-210.
123. מכאן גם החרדה המופגנת בארגון לביטחונו האישי של נצראללה הן בזמן המלחמה והן לאחר מכן. נצראללה הוריד את פרופיל הופעותיו הפומביות ואף נמנע מקיום מגעים פוליטיים עם גורמים זרים. ברגמן, 2007, עמ' 26-29.
124. אחד מן התמרונים "הלגיטימיים" הללו הוא העברת חוק בחירות חדש לקראת הבחירות לפרלמנט שיבטא את משקלם הדמוגרפי של השיעים ויקנה יתרון לבעלי בריתו של חזבאללה, כמו המנהיג הנוצרי מישל עון. חוק כזה יאפשר לאופוזיציה להגביר את כוחה בבחירות הבאות לפרלמנט.
125. חזבאללה ביצע בשנים האחרונות שורה של התאמות פוליטיות ומבצעיות בעקבות נסיבות משתנות, שאפשר שאלמלא נקט בהם היו מחלישות את הארגון. למשל, שינוי "כללי המשחק" בעימות מול ישראל בעקבות נסיגת צה"ל מלבנון במאי 2000; ההתאמות הפוליטיות שנקט בעקבות ההתנקשות בחירי ב-14 פבר' 2005 ונסיגת הסורים מלבנון ובמוקדן – כניסתו לממשלה והסכמתו לפריסת צל"ב במסגרת החלטה 1701 באוג' 2006.
126. האפשרות שחזבאללה ישתלב עד כדי היטמעות בצבא לבנון עולה מדי פעם כפתרון לבעיות נשקו של חזבאללה. המודל הוא השתלבותם בצבא של בוגרי המיליציות השונות שפעלו בלבנון במלחמת האזרחים בעקבות הסכם טאא'ף ופירוק המיליציות. חזבאללה דוחה את האפשרות הזאת מכול וכול ואף הציג בעבר טיעונים כדי להסביר מדוע בנסיבות המיוחדות של עימות עם ישראל עליו לשמר את "ההתנגדות" על המבנה הייחודי שלה – **אלספיר**, 17 במאי 2006.
127. נצראללה הודה בריאיון שפורסם בעיתון הכוויית **אלראי אלעאם** כי ארגונו הופתע מההיקף של תגובת ישראל ומעיתויה – *Jerusalem Post*, February 3, 2007.
128. Nicholas Sambanis, "What Is Civil War? Conceptual and Empirical Complexities of an

Operational Definition", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 48, No. 6, Dec. 2004, pp. 814-820.

129. ב-22 בספטמבר 1988 פיזר הנשיא דאז אמין ג'מיל בצו נשיאותי את ממשלתו המכהנת של סלים אלחץ ומינה את מפקד הצבא דאז המארוני מישל עון לראש הממשלה עד לעריכתן של בחירות חדשות, זאת תוך הפרה של האמנה הלאומית שלפיה צריך ראש הממשלה להיות ממוצא מוסלמי סוני. ראש הממשלה אלחץ, שזכה לתמיכה סורית, הודיע כי פיזר הממשלה אינו תקף, ושתי ממשלות התקיימו במקביל: ממשלתו של עון במזרח בירות וממשלתו של אלחץ במערבה. המצב הזה התקיים עד חתימת הסכם טאא'ף באוקטובר 1989.

Memoranda 2004–Present

- No. 92, December 2007, Dani Berkovich, *Can the Hydra be Beheaded? The Campaign to Weaken Hizbolla* [Hebrew].
- No. 91, July 2007, Benny Landa and Shmuel Even, *The Israeli Economy in the Age of Globalization: Strategic Implications* [Hebrew].
- No. 90, May 2007, Yehuda Ben Meir and Dafna Shaked, *The People Speak: Israeli Public Opinion on National Security 2005-2007*.
- No. 89, March 2007, Ron Tira, *The Limitations of Standoff Firepower-Based Operations: On Standoff Warfare, Maneuver, and Decision* [English and Hebrew].
- No. 88, February 2007, Ephraim Kam, *A Nuclear Iran: What Does it Mean, and What Can be Done*.
- No. 87, January 2007, Ephraim Kam, *A Nuclear Iran: Analysis and Implications* [Hebrew].
- No. 86, November 2006, Uzi Rubin, *The Global Reach of Iran's Ballistic Missiles*.
- No. 85, September 2006, Aviezer Yaari, *Whom Does the Council Advise? A New Model for the National Security Council* [Hebrew].
- No. 84, August 2006, Yoram Schweitzer, ed. *Female Suicide Bombers: Dying for Equality?*
- No. 83, May 2006, Hussein Agha and Ahmad S. Khalidi, *A Framework for a Palestinian National Security Doctrine* [Hebrew].
- No. 82, February 2006, Ram Erez, ed., *Civil-Military Relations in Israel in Times of Military Conflict* [Hebrew].
- No. 81, January 2006, Meir Elran, *Israel's National Resilience: The Influence of the Second Intifada on Israeli Society* [Hebrew].
- No. 80, December 2005, Asher Tishler and Yoed Shefi, *The Optimal Structure of the Defense Industry in Israel: Significance and Implications* [Hebrew].
- No. 79, November 2005, Paul Rivlin, *The Russian Economy and Arms Exports to the Middle East*.
- No. 78, November 2005, Yoram Schweitzer and Sari Goldstein Ferber, *Al-Qaeda and the Internationalization of Suicide Terrorism*.

- No. 77, September 2005, Mark A. Heller and Rosemary Hollis, eds., *Israel and the Palestinians: Israeli Policy Options* [Hebrew].
- No. 76, June 2005, Yoram Schweitzer and Sari Goldstein Ferber, *Al-Qaeda and the Globalization of Suicide Terrorism* [Hebrew].
- No. 75, March 2005, Uzi Eilam, *L'Europe de la Défense* [Hebrew].
- No. 74, December 2004, Paul Rivlin and Shmuel Even, *Political Stability in Arab States: Economic Causes and Consequences*.
- No. 73, November 2004, Shaul Kimhi and Shmuel Even, *Who are the Palestinian Suicide Bombers?* [Hebrew].
- No. 72, October 2004, Aviezer Yaari, *Civil Control of the IDF* [Hebrew].
- No. 71, July 2004, Anat Kurz, ed., *Thirty Years Later: Challenges to Israel since the Yom Kippur War* [Hebrew].
- No. 70, June 2004, Ephraim Asculai, *Rethinking the Nuclear Non-Proliferation Regime*.
- No. 69, January 2004, Daniel Sobelman, *New Rules of the Game: Israel and Hizbollah after the Withdrawal from Lebanon*.